

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

IMPRESSZUM

Romológia folyóirat

A lap megjelenik negyedévente
I. évfolyam, 1. szám, 2013. nyár

Főszerkesztő: Cserti Csapó Tibor
Szerkesztőség: Beck Zoltán, Orsós Anna, Varga Aranka

Vendégszerkesztő: Forray R. Katalin

Rovatvezetők: Cserti Csapó Tibor, Orsós Anna, Varga Aranka

Tervezőszerkesztő, arculat és tördelés: Kiss Tibor Noé –

„A borító Szénássy Alex festményének felhasználásával készült.
A lapban elhelyezett fotókat Kalmár Lajos kiállításanyagából
válogattuk”

Olvasószerkesztő: Kovács Júlia

Szakmai lektor: Kozma Tamás

Az összefoglalókat fordította: Weaver András

Kiadja: Wlislócki Henrik Szakkollégium, PTE BTK NTI Romológia és
Nevelésszociológia Tanszék, Romológiai Kutatóközpont, Pécs
Felelős kiadó: Orsós Anna

A szerkesztőség címe, elérhetőségei: PTE BTK NTI Romológia és
Nevelésszociológia Tanszék, 7624 Pécs, Ifjúság útja 6.

E-mail: romologiafolyoirat@pte.hu

Web: <http://nevtud.btk.pte.hu/menu/103/21>

Készült a Bolko-Print nyomdájában (7623 Pécs Rét u. 47., ügyvezető:
Szabó Péter), 200 példányban

ISSN 2064-1257

Megrendelhető és előfizethető a szerkesztőség címén, elérhetőségein

TÁMOP-4.1.1.D-12/2/KONV-2012-0009

*Komplex hallgatói szolgáltatások fejlesztése hátrányos helyzetű hallgatók
részére a Wlislócki Henrik Szakkollégium szervezésében*

TARTALOM

- 5 *Szerkesztői köszöntő*
A romológia új fóruma

ALAPPONT

- 8 *Forray R. Katalin*
Cigány diákok a felsőoktatásban

ÜTKÖZŐ

- 24 *Diszkusszió a cigány/roma szakkollégiumok témájában*
a 2. Romológus konferencián

INTERJÚ

- 32 *Vezdén Kata beszélgetése Forray R. Katalinnal*
Sikerült megoldani
- 39 *Beck Zoltán beszélgetése Szénássy Alex-szel*
Az entrópiáról

SZÉLRÓZSA

- 43 *Beck Zoltán*
A romológia diskurzusáról
- 50 *Trendl Fanni*
A Phare-ral induló szakkollégium
- 60 *Varga Aranka*
Roma szakkollégium az oktatáspolitikában

- 72 *Orsós Anna*
A Wlislöcki Henrik Szakkollégium érintkezései,
beágyazódása a PTE rendszerébe
- 86 *Bokrétás Ildikó és Bigazzi Sára*
A felsőoktatásban tanuló roma fiatalok pszichológiája

KITEKINTŐ

- 104 *Ádám Anetta*
Közösség az egyénért, egyén a közösségért –
hátránykompenzáló tehetséggondozás a miskolci
Görögkatolikus Cigány Szakkollégiumban
- 106 *Bíró Boglárka*
A Wlislöcki Henrik Szakkollégium létrehozásának
körülményei
- 111 *Demeter Endre*
Intelmek a Wlislöckisoknak
- 118 *Galántai László*
Az első senior
- 120 *Jenei Teréz*
A nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium
hallgatóinak kisebbségi identitás-mintázatai
- 124 *Trendl Fanni*
Prágában jártunk

NAPLÓ

- 129 *Kokas Dóra*
Mickey Walsh: Gipsy Boy (Kitaszítva)
- 131 *Laboda Georgina – Oláh Anita*
Cigány/roma szakkollégiumi mozgalom
- 133 *Sztranyovszki Zsófia*
„Romológia akkor és most” – megint
- 135 *Szolláth Dávid*
Wlislöcki Henrik: Az erdélyi cigány népköltészet
- 136 *Kozma Tamás*
Cigány, roma oktatás: európai körkép

A romológia új fóruma

Szerkesztői köszöntő

Szinte kötelező a szerkesztői beköszönő, előszó minden újság belső címlapján, pláne egy teljesen új és példanélküli folyóirat induló számának elején. De mit lehet írni, hogy ne legyen túl patetikus – bár ez a hangulat mindenképpen illeszkedne az alkalomhoz, egy új sajtótermék születéséhez – de ne legyen túl gyakorlatias sem – pedig ennek is lenne szerepe tájékoztatva az olvasót arról, mit kap a kezébe, mit várhat a laptól.

A patetikus irányba mozdulva kikerülhetetlen hangsúlyozni az örömet, hogy a romológiával foglalkozó hazai felsőoktatási, kutatóintézeti szintér szereplői közt tanszékünknek volt lehetősége a 2000-es évek elején létrehozni a Wlislöcki Henrik Szakkollégiumot a pécsi egyetemen tanuló roma származású hallgatók eredményesebb egyetemi karrierje érdekében, majd a múlt évben volt alkalmunk, hogy a cigánysággal foglalkozó tudományterületek és kutatóműhelyek szakembereinek összefogása érdekében megszervezzük a Romológiai Kutatóközpontot. S ennek a tanszék melletti segítő rendszernek, intézményi hálónak – trojkának – a harmadik tagja is felsorakozik immár – a Romológia folyóirat –, hogy teret adjon a romákkal/cigányokkal foglalkozó tudományos eredmények közzlésére, ezen ismeretek terjesztésére, kutatóinknak a megnyilatkozásra, párbeszédre, de ha úgy adódik, vitára is.

Találó címet akartunk e lapnak, s mi volna találóbba, mint tanszékünk, s a kutatási terület mára itthon elfogadott elnevezése – Romológia. Arról, hogy mi ez a romológia, meddig terjednek határai, mennyire lóg bele más tudományterületekbe, egyáltalán önálló diszciplína-e, vagy csak a különböző társadalomtudományok határmezsgyéin mozgó, a cigányságot az adott diszciplína szemszögéből, módszereivel és értelmezési keretében vizsgáló ismerethalmaz; lehet és kell is beszélgetni – lám itt e felület, tegyük! Mi magunk nem sokat gondolkodtunk ezen az első időkben, az 1990-es évek vége felé, a tanszék, a szak megalakulása környékén, mint ahogy az újszülött számára sem kardinális kérdés, ki ő. Csak élvezi létét és felhőtlenül, néha rakoncátlanul teszi a dolgát. Serdülőkorba érve azonban jönnek a lét nagy kérdései az identifikációs problémák és krízisek: Ki vagyok én? Miért vagyok? Merre tovább? Úgy tűnik, egy tanszéknek is van serdülőkora, a fenti kérdések rendre előkerültek már a fennállás 10 éves jubileuma időszakában. Aztán a serdülő fejében rendeződnek a dolgok, letisztul énképe – s eszerint az analógia szerint akkor még intézményként nem nőttünk fel, mert ha tisztul is e szerep, még van mit rendezni soraink közt. Pedig ideje felnőni, hisz most hozzuk világra szép újszülöttünket, e lapot, s e lap alkalmas lesz tán erre is.

Az ünnepies hasonlatok után egy kicsit a gyakorlatiasabb kérdések felé menve: Mi is e lap voltaképpen?

Talán könnyebb a másik oldalról közelítve meghatározni. Mi nem?

Nem akartunk egy olyan folyóiratot, amely csak romákról, cigányokról szól. Hiszen minden olyan tudományos eredmény érdekel bennünket, amely akár közvetve is, de elősegíti e hazánkban élő tekintélyes népcsoport könnyebb elfogadását, beilleszkedését, mindennapjait. Ehhez nem feltétlenül roma kutatási adatok kellene, de hasznosak lehetnek az egyéb pozitív példák, eredmények is.

De ugyanígy nem csak romáknak, cigányoknak szól ez a lap. Örülnénk – és ez volna a hosszú távú cél – ha egyre többen olvasnák, majd írnák is értő módon a lapot, de elsődlegesen a tudomány iránt nyitott és érdeklődő hazai értelmiségi kör a célközönségünk.

Nem romák írják e lapot, mert nem hiszünk az etnikai alapú kompetenciában és hozzáértésben. Írják azok, akinek van mondanivalójuk a hazai cigányság megismeréséhez! Talán egyre többen – e kontextusban melleleg – cigány származásúak lesznek. Erre épít a szakkollégium is, kinyitni e fiatalok érdeklődését a tudományok irányába. S erre épít hosszú távon a folyóirat, megnyerni az írásnak a lányokat és sráckokat, felépíteni egy értelmiségi roma kutatói – vagy romakutatói? – utánpótlás kört.

S lehetne még sorolni, mivel megy szembe e lap. De nézzük, merre tart!

A folyóirat negyedévente jelenik majd meg. Minden számot egy-egy témakör – jelen esetben a roma szakkollégiumi hálózat – köré építünk fel, kvázi kirándulást teszünk az adott vizsgálati területre. Mindegyik számnak lesz egy vendégszerkesztője, a „túra-vezetőnk”, vele egy „interjút” is közlünk, a téma szakértője ő, akitől egy „kiinduló nagy tanulmány” jelenik meg a lapban az „Alappont” rovatban, ehhez kapcsolódik „Ütköző” rovatunk, amelyben más szakemberek reagálnak, reflektálnak a felvetett témára. A fő motívumhoz kapcsolódóan további tanulmányok visznek minket a „Szélrózsa” különböző irányába. Tervezünk egy a nemzetközi szintésre „Kitekintő” rovatot, amelyben lehetőleg külföldi példákat, gyakorlatokat, eredményeket kívánunk megismertetni. E számban a téma jellegénél fogva csak országon belül tekintgetünk a roma egyházi szakkollégiumok irányába a hálózatosodás, a partneri kapcsolatok ápolása miatt. S hozunk egy „Napló” rovatot is a célból, hogy fontos eseményekről számoljunk be, vagy recenziók formájában megismertessünk értékes irodalmakat, publikációkat.

Ennyit a praktikumról, a lap szerkezetéről...

Jó és hasznos olvasást kívánok a szerkesztőség nevében a folyóirat olvasóinak és reméljük, hosszú ideig hűséges olvasmányuk, útitársuk lehetünk!

Cserti Csapó Tibor
Pécs, 2013. május

ALAPPONT

8 *Forray R. Katalin*
Cigány diákok a felsőoktatásban

Forray R. Katalin

Cigány diákok a felsőoktatásban

SUMMARY

The research shows those Hungarian initiatives, which from the end of the 1960's were looking for successful solutions of schooling Gypsy children and youth. In the legislation after the Fall of Communism the Hungarian Gypsies became one of the country's nationalities: similarly minority schools were formed. Taking the Soros Foundation's example shortly after scholarships were also given to the successful students. In the following period priority focus shifted to solving poverty and exclusion issues within schools. Today superlative education is getting special attention. From this point of reference I looked at the peoples dormitory movement's goals. Movements in the 1930's and 40's were greatly successful in the rise of Hungary's then excluded groups, the countrymen. Efforts made in the Gypsy population's interest are similar to the above movement's.

A tanulmány bemutatja azokat a hazai kezdeményezéseket, amelyek a hatvanas évek végétől megoldást kerestek a cigány gyermekek és fiatalok sikeresebb iskolázására. A rendszerváltás utáni jogalkotásban a hazai cigányság egyike lett a magyarországi nemzetiségeknek: hasonlóan cigány nemzetiségi (kisebbségi) iskolák is alakultak. A Soros Alapítvány mintáját követve hamarosan ösztöndíjat is bevezettek a sikeresen továbbtanulók számára. A következő időszakban a szegénység, a kirekesztettség iskolai problémáinak leküzdése kapott prioritást. Ma pedig különös figyelmet kap a felsőfokú továbbtanulás. Ebben a vonatkozásban tekintettem át a népi kollégiumi mozgalom célkitűzéseit. Az 1930-as és 1940-es évek nagy hatású mozgalma sikereket ért el az akkori Magyarország kirekesztett társadalmi rétege, a szegényparasztság felemelésében. A cigányság érdekében tett erőfeszítések története ezt idézi.

Előzmények

Még a rendszerváltás előtt indultak azok az oktatáspolitikai kezdeményezések, amelyek a cigány gyerekeket sikeresebb iskolai pályafutáshoz kívánták segíteni. Ekkor még nem volt szó a diplomássá válásról, a cél a kötelező általános iskola elvégzése volt. Az első támogató program – jóllehet nyíltan nem a cigány népcsoportot célozta meg – a hetvenes évek második felében született. Ez külön osztályok szervezését látta kiveze-

tő útnak az iskolázatlan társadalmi rétegekből származóknak azzal az elgondolással, hogy az iskoláskor kezdetén 2-3 év alatt behozhatók a hátrányok. A végzeteket ezután beszerzik majd a normál iskolai osztályokba. Rövidesen kiderült azonban, hogy ez a módszer nem segíti a támogatottakat. Egyértelművé vált, hogy a legrosszabb anyagi és művelődési helyzetű cigány gyermekek a többiekénél alacsonyabb szintű oktatásban részesültek, és véglegesen kimaradtak a mindenkire kötelező általános iskolai oktatásból. Réger (1978) elemzése volt az a nagy hatású tanulmány, amelynek nyomán ezt az iskolázási formát megszüntették.

A Kemény István vezette – az 1970-es évek első felében végzett, de nyilvánosság-ra csak sokkal később jutott – cigánykutatás (KEMÉNY, 1996) tudományosan is bizonyította a cigányság extrémén alacsony iskolai végzettségét, ami az évek során a lakosság többi csoportjához képest alig változott, és a cigányság jelentős száma miatt súlyos társadalmi feszültségek forrásává válhatott.

Talán nem tévedek, ha a történetben nagy jelentőséget tulajdonítok Varga Gusztávnak, a Kalyi Jag Együttes megalapítójának és magának a népzenei együttesnek. (Később Varga Gusztáv alapította Kalyi Jag néven a máig működő roma középiskolát.) A cigány zenét a létező szocializmusban egyértelműen mellőzött kávéházi zene jelentette. Ez az együttes azonban egészen más irányzatot képviselt. Az Északkelet-Magyarországról származó fiatal cigányok – zömük a fővárosi iparban dolgozott, munkásszálláson élt – 1978 végén alapították meg együttesüket, amely eredeti nyelven adta elő a nagyközönség számára ismeretlen dalait. Az első időkben munkásszállásokon, ifjúsági klubokban, művelődési házakban lépett fel, az első olyan együttesként Magyarországon, sőt Európában, amely cigány nyelven énekelt. Már 1979-ben és 1980-ban kitüntetésekkel látta el.

A nyolcvanas évtizedben – nem utolsó sorban Pozsgai Imre oktatási és kulturális miniszter tevékenysége nyomán – „szabaddá vált” a cigányokról nemcsak mint az alacsony iskolázottság problémahalmazáról, hanem mint önálló kultúrájú népcsoportról beszélni, támogatásukat fontos társadalmi feladatnak tekinteni. A nyolcvanas évek során – a szerveződő civil csoportok hullámaiban – a cigányság körében is egyre erősö-

Kövezdsi Gábor, PTE BTK Romológia-Szociológia BA szakos hallgató, 2011 óta a Wlisslocki Henrik Szakkollégium tagja

Te miben látod a Wlisslocki Henrik Szakkollégium legfőbb hasznát?

„A társaság nagyon fontos szerintem. Az, hogy van egy jó csapat, akikkel el tudunk lenni, akár tanulmányi ügyekben, akár szabadidős programokban. Mindkettőt fontosnak tartom. Fontos, hogy amit tanulunk, azt el tudjuk mélyíteni egy ilyen szakkollégiumban, és új ismereteket szerezhethetünk. A másik, ami nagyon fontos, hogy jobban együtt működjön a társaság.”

dő öntudatot eredményezett, megindultak az első civil szerveződések, de állami támogatást is kaptak népcsoportjuk támogatásához. (A ma is aktív cigány, roma közéleti személyiségek jelentős hányada a nyolcvanas évek végén szocializálódott, például Farkas Flórián, aki a nyolcvanas évektől hivatalosan vezető tisztségeket viselt országos cigány szervezetekben.)

A rendszerváltás után, a kisebbségekről szóló új törvény (1993) körüli viták – és az ebben az időszakban megszületett civil szervezetek – eredménye volt, hogy a cigányság kultúrájának megőrzése és fejlesztése is bekerült a programokba: más nemzeti kisebbségekhez hasonlóan létrejöhetett az ő kultúrájuk fenntartására, támogatására szolgáló iskolák. (Ekkor szerveződött a pécsi Gandhi Gimnázium, ehhez az új törvényhez kapcsolódott a budapesti Kalyi Jag Középiskola és a ma Hegedűs T. András nevét viselő szolnoki középiskola is.)

A Soros Alapítvány 1993-ban alapította meg az első olyan ösztöndíjat, amely a közép- és felsőoktatásban tanuló cigány diákokat támogatta, számukra kialakított fejlesztő és motiváló programokba vonta be őket, támogatandó sikeres tanulmányi pályafutásukat. Egykori formájában, céljaival már nem működik – kivonult Magyarországról a demokratikus jogállam megszilárdulásával – azonban a cigány egyetemistákat támogató, ma civil szervezetként dolgozó Romaversitas Alapítvány folytatja az általa indított tevékenységet.

A Soros Alapítvány 1984-ben kezdte meg működését Magyarországon. Fennállása alatt jelentős mértékben járult hozzá a magyar társadalom demokratizálódásához, az Európai Unióban elengedhetetlen pályázati kultúra elsajátításához és nem utolsósorban a leszakadt társadalmi rétegek felzárkóztatásához. Működésének első szakaszában kapott mások között például Orbán Viktor is egyetemi ösztöndíjat Oxfordba. Ezt a támogatási formát fenntartva egészítette ki működését a cigány fiatalok támogatásával.

A Soros Alapítvány példáját követve 1995-ben a kormány is alapított hasonló ösztöndíjat, amely különböző formákban máig fennáll. (Az Útravaló-MACIKA Ösztöndíjprogram keretéből ma is pályázhatnak közép- és felsőfokú oktatásuk támogatására cigány, roma fiatalok.)

A cigányság nemzeti kisebbségként való elismerése jelentős – érdekképviselési – lépés volt. Oktatáspolitikai szempontból a többi nemzetiséggel való egyenrangúság, nem pedig a hátrányos szociális, művelődési helyzet kapott hangsúlyt. Így elkezdődhetek azok a lépések, amelyek a cigány kisebbségi oktatási programok kimunkálásához, elterjesztéséhez vezettek (FORRAY, 1998). Azaz – amint arra a következőkben még kitérünk – a nemzetiségi törvény, és az ennek szellemében megfogalmazott intézkedések a cigányságot nem hátrányos helyzetű társadalmi réteggé kezelték, hanem etnikai csoportként, mint a többi hazai nemzetiséget.

Egy újabb kísérlet

Ha csupán a kormányzó pártok ideológiai hangsúlyait vizsgáljuk, akkor feltételezhetjük, hogy a szocialista ideológiát képviselő pártok inkább koncentrálnak a javak és a hatalom megosztásának igazságtalanságára, az itt mutatkozó egyenlőtlenséget törekednek csökkenteni, a lemaradókra, a kirekesztettekre koncentrálnak, az ő helyzetü-

ket kívánják javítani. E tekintetben szemben állnak az olyan ideológiát képviselő pártokkal, amelyek számára a kulturális örökség, az ebben kifejeződő egyéni-kiscsoportos identitás megőrzése a kardinális érték, az egyéni teljesítményeket ebben a vonatkoztatási keretben értelmezik, és segítik. Ha elfogadjuk ezt az egyszerűsített sémát – és kilencvenes évek közepső négy évében ugyanaz a két szocialista értékrendszert követő párt határozta meg az oktatási prioritásokat, mint a 2002 utáni nyolc évben –, ez időszaknak a vizsgált csoportra irányuló oktatáspolitikáját az előző periódus korrekciójának tekinthetjük. Más szempontból azt állapíthatjuk meg, hogy a kilencvenes évek oktatáspolitikája megoldotta vállalt feladatát, a cigányság nagyobb kulturális csoportjainak (magyarcigány, oláh-cigány, beás cigány) elvileg lehetőséget adott nyelvük, kultúrájuk iskolai megjelenítésére, csakúgy, mint más nemzetiségeknek, sőt ösztöndíjat biztosított közép- és felsőfokú tanulmányaikhoz (FORRAY, 2012). A cigánysággal kapcsolatos értelmiségi gondolkodásban a cigányság már nemcsak szélsőségesen szegény társadalmi csoportként, hanem kultúrahordozóként is megjelent (BECK, 2004).

Ezzel azonban nem oldotta meg a cigányság egyenrangú és egyenértékű iskolázásának kérdése. Nyilvánvalónak látszott a korrekció szükségessége, hiszen a továbbtanulás támogatása nem jelentett gyógyírt az alapiskolázás bajaira. A kilencvenes évek végén sor került a javításra, a (cigány) nemzetiségi oktatás mellett a szociálisan hátrányos helyzetűek számára kialakított preferenciákat is megerősítették (FORRAY, 2005). Ily módon hangsúlyosabbá vált az anyagi támogatás szimbolikus üzenete, hogy „megéri” tanulni, hiszen nemcsak távlatilag, hanem már a jelenben is profitálhat belőle az egyén, a család.

A várt változásokhoz azonban mindez kevésnek bizonyult. A 2002 után kormányra került pártok oktatási tárcája elsőként a cigány tanulók iskolai elkülönítésének felszámolását tűzte ki célul. Az intézményeket a speciális, ún. „képesség-kibontakoztató normatíva” megháromszorozásának kilátásba helyezésével igyekezett anyagilag érdekeltté tenni a roma gyermekek integrált oktatásában. A tárca nagy reményeket fűzött a deszegregációs pályázathoz is: az iskolák nem túl szigorú feltételek mellett sok millió forinthez juthattak, hogy a pénzt saját belátásuk szerint fordítsák bármilyen – az új

Pápai Boglárka, PTE BTK Romológia szakos hallgató, 2013 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, mentor

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium legfőbb hasznát?

„A legfontosabb szerintem a csapatépítés, az egy szakra járóknak a csapatépítése mellett pedig a különböző karoknak a megismerése, illetve különböző embereknek a megismerése. Véleményem szerint nagyon fontos, hogy egymástól nagyon sokat tudunk tanulni, mindenféle tekintetben, mivel különböző évfolyamokra járunk, ezért a tapasztalatainkat ki tudjuk cserélni. Én is tudok adni másnak, illetve nekem is tudnak adni, és ez így nagyon jó.”

tanterem építésétől a pedagógusképzésig terjedő – célra, amely alkalmassá teszi az intézményt az integrációs normatíva igénybevételére. A 2003-as törvénymódosítás is igyekezett visszaszorítani a szegregációt, emellett kötelezővé tett olyan eljárásokat, amelyek a hátrányos helyzetű, különösen a cigány gyermekek egyenrangú beilleszkedését célozták. Az óvodáztatás kiterjesztése, a kezdő évfolyamokon az évismétlés tiltása, a szakiskolai hálózat modernizációja, a cigány/roma és hátrányos helyzetű gyermekek deszegregációja és integrációja, valamint általában a sajátos nevelési igényű gyermekek integrációja voltak a kiemelt célok. A képesség kibontakoztatása tanulóközösségben az eredeti csoporton belül zajlott, differenciáló pedagógiában gondolkodott. Háromszoros normatívával támogatta a hátrányos helyzetűek és a többiek tényleges együttnevelését, heterogén tanulócsoportok létrehozását, fenntartását és az ehhez szükséges módszertan meghonosítását – ösztönözve a pedagógiai kultúra fejlődését (ARATÓ-VARGA, 2007; VARGA, 2012).

Mivel a fenntartó önkormányzatok képviselő-testületei határoznak a kiegészítő normatívák igénybevételéről, előfordult, hogy az iskola vezetése kész lett volna integrált pedagógiai program indítására, ezt a képviselők a többséghez tartozó gyermekek érdekeinek védelmében nem szavazták meg. Bár létrehoztak olyan hivatalokat, amelyek koordinálják a közpénz e céloknak megfelelő elosztását, maga a fenntartó minisztérium sem rendelkezett információkkal az egyes iskolákban zajló tevékenységekről, a támogatások hasznosulásának ellenőrzése is korlátozott volt. Azaz nem volt semmilyen támpont arra, hogy nyomon követhető legyen, mennyire sikeresek a roma gyerekekre is irányuló programok, hogy az iskolák milyen mértékben jogosultak integrációs normatíva igénybevételére, vagy – amennyiben jogosultak lennének – igénybe veszik-e a forrásokat (FORRAY-P. ORSÓS, 2010). Mindezek alapján végül is ez a támogatási forma még a 2010-es kormányváltás előtt lassacskán megszűnt.

A fent bemutatott támogatási rendszer nem közvetlenül a felsőoktatást célozta, hanem a közoktatás alacsonyabb szintjeit. A cél azonban ugyanaz, az oktatásban (is) lemaradó cigány tanulók iskolai sikerességének elősegítése. Mielőtt áttekintenénk a konkrétan e céllal megvalósuló kezdeményezéseket, kitérőt teszünk.

Történelmi minták

A roma közösség, mint etnikai kisebbség, több vonatkozásban is különbözik az ország más nemzeti kisebbségeitől. Egyik jellemzőjük, hogy Európa szinte minden országában élnek csoportjaik, közösségeik, bár régióinkban, az egykori államszocialista országokban nagyobb létszámot, magasabb arányt képviselnek, mint Európa más államaiban. Magyarországi nemzeti kisebbségeinknek általában nem jellemzője, hogy élet-színvonaluk (anyagi ellátás, születéskor várható élettartam, egészségi állapot, képzettség stb.) tekintetében lényegesen eltérne a többségtől. A cigányokra viszont éppen a többséghez képest jelentős elmaradás, hátrányok jellemzők valamennyi területen. Jelentős részük a társadalom marginális rétegeibe tartozik.

Helyzetük az elmúlt évtizedben minden vonatkozásban rosszabbodott Európában, anélkül, hogy ez az európaiakban tudatosult volna. Ez nemcsak térségünkre, a volt államszocialista országokra érvényes. Az Európa Tanács egyik beszámolójában ol-

vasható, hogy a romák a tagállamok többségében a diszkrimináció számtalan formáját szenvedik el: „túlságosan gyakran alanyai a diszkriminációnak, marginalizációnak és szegregációnak az oktatás, a foglalkoztatás, a lakáspolitikai- és az egészségügy területén” (www.kulugyminiszterium.hu).

Tehát a nemzeti kisebbségekkel szemben a cigányságnak kétszeresen kisebbségi a státusza. Egyrészt etnikai alapú közösséget, másrészt szociálisan rendkívül hátrányos helyzetű csoportot alkotnak. A másik oldalról viszont a roma közösséget transznacionális vagy transzkulturális kisebbségnek is tekinthetjük, tehát olyan kisebbségnek, amely többé-kevésbé átvette a környezet többségének nyelvét és kultúráját. Ebben az értelemben szokás úgy fogalmazni, hogy ők Európa „legeurópaibb” népe. Számos kutató ebben azt az esélyt látja, hogy a romák a jövőben hozzájárulhatnak az európai integráció elmélyítéséhez (FORRAY-MOHÁCSI, 2002).

A cigány, roma értelmiségi elit kinevelése olyan társadalompolitikai célkitűzés, amivel a közvélemény viszonylag széles köre – nemcsak a polgárjogi célokkal rokon-szervező vagy az ilyen célokért küzdeni is hajlandó szűkebb értelmiségi csoportok – egyet tud érteni. Az ehhez szükséges eszközökről, intézményi feltételekről analógiásan gondolkodva hamarosan az elmúlt évszázad nagy horderejű kísérleteihez jutunk. Az ösztöndíjazás, a tehetséggondozó középiskolák a 20. század első felének jellegzetes eszközei voltak, hogy a nép, különösen a falusi szegénység körében rejtőző „tehetségtartalék” az egész társadalom érdekében feltáruljon, az ide tartozó fiatalok esélyt és támogatást kapjanak a magasabb szintű művelődésre, a felsőbb társadalmi osztályokba való belépésre – egyúttal tanulják meg a közéletben is képviselni népüket.

A tehetségnek és a tehetséggondozásnak ez a felfogása és gyakorlata Magyarországon a két világháború közötti népi gyökerű eszmerendszerekben, szociográfiában, szépirodalomban nyerte megalapozását, kibontakozása állami, egyházi, civil ösztöndíjakban és kollégiumokban valósult meg. Legutóbb Papp (2012) monográfiájában olvashatunk elemzést e mozgalom céljairól, kibontakozásáról. A korszak legjelentősebb

Kalányos Éva, PTE BTK Magyar szakos hallgató, 2013 óta a Wlislócki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wlislócki Henrik Szakkollégium legfőbb hasznát és küldetését?

„Alapvetően úgy gondolom, hogy ez egy nagyon jó kis közösség lesz, miután minden egyes hallgató úgy gondolja, hogy ezt a magáénak fogja tudni és magáénak is fogja érezni. Azon kívül, hogy rengeteg kapcsolatot lehet építeni, segít az egyetemi tanulmányokban, többek között a nyelvtanulásban, ami úgy gondolom, nagyon hasznos dolog, főleg azért, mert ingyenes a számunkra, és a nyelvvizsgát ezért egyszerűbben meg lehet szerezni. A szakkollégium legfőbb küldetése, hogy felzárkóztató program jellegű, innentől kezdve a hátrányos helyzetűek is jól megtalálják itt a számításaikat.”

ROMOLÓGIA

íróinak nagy hányadánál, a megerősödő szociográfia szerzőinél találunk drámai leírásokat a falusi, a tanyai szegénységről. Újonnan felfedezett, az írni-olvasni tudással éppen csak rendelkező emberek váltak jelentős íróvá (többük félresiklott életével fizetett a nagy társadalmi váltásért). Az a mozgalom, amely a nép – főleg a falusi nép – társadalmi integrálását tűzte ki célul – tulajdonképpen elkötelezett munkája szerves folytatásaként szemlélhette a Népi Kollégiumok megalapítását.

Az első népi kollégium 1939-ben alakult meg Bolyai Kollégium néven (1942-ben a néprajztudós Györffy István nevét vette föl). A háború után újjáalakult a Györffy Kollégium, mellette a történészhallgatókat tömörítő Petőfi Sándor Kollégium működött. Ezek alapították 1946-ban a NÉKOSZ-t (Népi Kollégiumok Országos Szövetsége), amelynek működését az 1949-ben hatalomra került MSZMP megszüntette, a népi kollégiumokat felszámolta. Bár később is történtek kísérletek hasonló programokra, ezek sikertelenek maradtak (ilyen volt pl. a szakmunkások rövid idő alatt történő egyetemi felkészítése).

A NÉKOSZ mozgalom fennállásának néhány éve alatt a parasztsorból származó fiatalok százait juttatta magasabb műveltséghez, indította el művészi pályán vagy vértette fel olyan intellektuális eszközökkel, amelyekkel versenyképesek voltak az értelmiségi pályákon. A népi kollégium és elődjei hatásának egyik fontos része valószínűleg abban van, hogy az intenzív felkészítés a csoporttal együttesen, kollégiumi rendszerben

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

folyt, kiemelte a fiatalokat eredeti – mai szóval hátrányos helyzetű – szociokulturális környezetükből, és intenzív pedagógiai-társadalmi hatásokkal, a korszak kiemelkedő tanárai, gondolkodói segítségével juttatta el magasabb társadalmi rétegekbe.

A népi kollégium határozott társadalompolitikai célokat képviselt mind bázisa, mind tevékenységének módszerei tekintetében. Értelemszerűen nem lehetett mentes az indoktrinációtól, hiszen szegényparaszt gyerekekből rövid idő alatt városi értelmiségi elitet akart és tudott nevelni. Az átnevelés nemcsak az öntudatot érintette, hanem az identitás egészét is át kellett hatnia ahhoz, hogy sikeres legyen. Az egykori Eötvös Kollégium elit-tudata a tudomány magas szintű művelésére alapozódott, a népi kollégiumban a tárgyi-szakmai tudás mellett a társadalom kiválasztottainak elitjébe tartozásra (KARDOS, 1978; ROTTLER, 1977; KARDOS, 2000; PAPP, 2001, 2002; PUKÁNSZKY – NÉMETH, 2012). Ezek a jellemzők pozitívan és negatívan is értékelhetők, mindenesetre olyan adottságot jelentenek, amelyek mintegy természetes következményei a kiválasztásnak és az alkalmazható pedagógiai eljárásoknak.

A NÉKOSZ rendkívül erős és tartós hatását mutatja, hogy az egykori népi kollégisták elitje évtizedeken át fontos szerepet játszott minden alapvetően újító, vagy éppen forradalmi jellegű társadalmi változásban, az 1956-os forradalom szakmai munkájában éppen úgy, mint a rendszerváltás után.

A rendszerváltás után a cigány, roma népesség jelent meg olyan csoportként, melynek emancipációjához szükségesnek látszott a saját öntudatos, közéleti, politikai aktivitást mutató értelmiségének célzott kinevelése. Kevés cigány fiatal jutott be a felsőoktatásba, de – mint az előbbi évtizedek kudarcos kísérletei is mutatták – ők sem mindig tudtak a diplomáig eljutni. Az ösztöndíj talán megfelelő eszköz volt ahhoz, hogy a továbbtanulási döntés megszületésére bátorítsan, anyagi támogatással segítse a kiválasztottakat, de nem nyújtott elegendő segítséget a bennmaradáshoz, a tanulási sikereket akadályozó szociokulturális nehézségek leküzdéséhez (FORRAY-KOZMA, 2010).

Mai roma szakkollégiumok

Korábbi kutatásunkban (FORRAY-BOROS, 2009) vizsgáltunk olyan kezdeményezéseket, amelyek e társadalmi rétegbe tartozó cigány fiatalok diplomássá válását támogatták. Ezek a szakkollégiumok az egykori és mai intézményeket idézik, valójában csak céljaikban hasonlítanak hozzájuk.

A Romaversitas Alapítvány Láthatatlan Kollégiuma (Romver néven emlegetik tanítványai) bevallottan elitképző, tehetséggondozó funkciót betöltő budapesti Láthatatlan Kollégiumot tekintette mintának, amely néhány évvel korábbi civil kezdeményezéssel alakult meg. A Romaversitast 1996-ban a Roma Polgárjogi Alapítvány alapította. 1998-ig szabadegyetemi előadások és nyári egyetemi táborok formájában működött, majd 1998 februárjában a Roma Polgárjogi Alapítvány főállású programigazgatót bízott meg a menedzseléssel és irányítással. A program a Soros Alapítványtól nyert támogatással indult meg, és dolgozott az alapítvány kivonulásáig. Azóta önálló finanszírozásban működik. A „Romver” az ország egészéből pályáztatja a főiskolák és egyetemek roma hallgatóit, ösztöndíjat, sőt külföldi nyelvtanulási lehetőségeket is biztosít a legjobbaknak. A hallgatók a teljes hétfélig ellátás és ösztöndíj mellett kéthetenként

egyetemi előadásokon, fejlesztő tréningeken vesznek részt. A kiválasztottság, a budapesti helyszín, a színvonalas előadások és tréningek – ráadásul a régebbi tagok erős szakmai és társadalmi pozíciója – alkalmasak arra, hogy fejlesszék azt az öntudatot, amelyet az egykori népi kollégiumok biztosítottak tagjaik számára.

Hasonló célokat tűzött ki a Roma Szakkollégium (Gödöllő) „láthatatlan kollégiuma” is, amelynek rövid története nem a Soros Alapítványhoz, hanem egy másik, hazánkban is tevékenykedett külföldi szervezethez, a német Friedrich Ebert Alapítványhoz kötődik. Ez a szakkollégium azonban a finanszírozás hiányában megszűnt.

A Wlilocki Henrik Roma Szakkollégium (WHS), a Pécsi Tudományegyetem BTK Romológia Tanszék mellett szervezett szakkollégium elsősorban a Romaversitas mintájára szerveződött. Ez azonban egyetlen egyetemen belül működik, tagságát az egyetem nappali vagy levelező tagozatos hallgatói alkotják. Elsősorban a romológia téma-területe iránt érdeklődő roma és nem roma származású fiatalok szakmai műhelyként határozza meg önmagát. A szakkollégium céljai közül leírása szerint az alábbi emeljük ki: „Egy klasszikus szakkollégium tevékenységéhez híven azonban talán a legfontosabb célkitűzés, hogy teret adjunk azon roma hallgatók szakmai továbbképzésének, akik tanulmányaikon túl is magas szintű oktatásra tartanak igényt. A szakkollégium hozzájárul a szakmailag sokoldalú, piacképes tudású roma értelmiség képzéséhez. A társadalommal, a szociális viszonyokkal, intézményekkel, társadalmi szervezetekkel, stb. való kapcsolatok minden értelmiségi számára alapvető jelentőségűek, ezért a szakkollégiumban helye van a műszaki, gazdasági, egészségügyi irányultságú diákoknak éppen úgy, mint a bölcsészeti vagy társadalomtudományi szakok hallgatóinak. Távlati cél, hogy a tudományos érdeklődésű diákokat doktori programok felé irányítsuk, és valamennyiük számára kapcsolatokat hozunk létre a munka világával.” – fogalmazza meg az alapító oklevél. Ugyanakkor – amint arra az elnevezés is utal: a 19. század végének nagy magyar ciganológusa volt a névadó – a szakmai tevékenység középpontjában a cigánysággal kapcsolatos ismeretek ápolása, gondozása áll. A szakkollégium kiemelt céljai között szerepel a roma származású tanulók tehetséggondozása, segítése. Az etnicitás nem egyetlen választási kritérium, ezzel egyenrangú célként szerepel az ismeretszerzés a romológia területén, beleértve a magyarországi és európai cigányság eredeti nyelvét (beás és romani) is (LAKATOS, 2011; VARGA, 2011; ORSÓS, 2012; CSERTI CSAPÓ, 2012).

Az alapítás a 2001/2002-es tanévben történt nemzetközi (PHARE) támogatással. A „Vocational College For Roma Students” elnevezésű program keretében olyan szakkollégium létrehozására került sor cigány és nem cigány hallgatók részére, amely összefogja és integrálja a Pécsi Tudományegyetem különböző karain tanuló diákokat, akik érdeklődnek a romológia témaköre iránt. A kezdeti évek sikerei, majd a finanszírozás dőccenői után a 2004/2005-ös tanévtől – a hallgatói önszerveződésnek köszönhetően – kapott új lendületet a szakkollégium működése. (Vezetői között a tanszék tanárai, végzős majd végzett hallgatói egyaránt szerepet kaptak: Bíró Boglárka, Beck Zoltán, Varga Aranka, Trendl Fanni nevét emelem ki, az utóbbiak szerepe döntő a jelenlegi új tevékenységben.)

A szakkollégium nem önálló jogi személy, önálló finanszírozása sincsen, pályázatokból fedezi tevékenységét – amely ennek következtében hullámzásokkal jellemezhe-

tő. Megalapításától a Romológia Tanszék és más együttműködő tanszékek tanárai önkéntes munkával segítették tevékenységét. A tanszéken belül azonban saját teremmel rendelkezik, amelyet a hallgatók által készített és benyújtott pályázataiból bútorozott be és szerelt fel számítógépekkel, könyvtárral. A vezetőtanár inkább csak hivatalos képviselő és mentor, mint tényleges vezető, a tanszék többi tanára is támogató tag lehet, döntő szerepe a diákvezetőknek van. 2012-ben a szakkollégium bekerült abba a körbe, amely EU-s forrásból biztosít szakkollégiumi támogatást cigányok számára – a WHS minta-szakkollégium, hiszen hasonló, ráadásul évtizedes múltú kezdeményezés nincsen másutt az országban. (CSERTI CSAPÓ, 2012).

Bár szervezeti, működési rendjében tételesen megjeleníti tevékenységeit, hogy ezekből egy-egy félévben mit valósít meg, az a diákvezetés érdeklődésén, elkötelezettségén múlik. Az elmúlt években a szakkollégium részt vett kiállítás szervezésében, filmvetítések, kulturális rendezvények, konferenciák szervezésében és lebonyolításában, TDK-ban és OTDK-ban, szerkesztett és kiadott egy szakkollégiumi újságot, a hallgatók kurzust szerveztek, kooperatív módszerekkel dolgoztak fel romológiai témákat. Az etnikai identitás erősítésének külön szerepe nincsen, annál kevésbé is lehet, mivel a szakkollégiumba való felvételnél, az ottani munkában hangsúlyosan nem feltétel a cigány, roma származás. Fontos feltétel viszont az érdeklődés, elkötelezettség és munka a cigány, roma kultúra, a szociális problémák megoldása érdekében. A közösség szervező eleme mindezek következtében nem is annyira a szakkollégium, mint inkább a tanszék és a szak.

A 2012-2013 tanévtől ismét új periódus kezdődik a szakkollégium életében. Az Új Széchenyi Terv biztosította (240 milliós!) forrásból lehetőség nyílt jelentős fejlesztésre. A Széchenyi Terv keretében megvalósuló „Komplex hallgatói szolgáltatások fejlesztése hátrányos helyzetű hallgatók számára a Wlisslocki Henrik Szakkollégium szervezésében” (TÁMOP 4.1.1.D – 12/2/KONV-2012-0009) című projekt tevékenységei révén komplex támogatórendszerrel kívánja elérni a célját: az egyetemi diploma megszerzését hátrányos helyzetű elsősorban roma/cigány származású egyetemi hallgatók számára, valamint a társadalmi problémákra érzékeny, szakmailag és tudományosan felkészült roma/cigány származású értelmiség erősítését – adja hírül a Pécsi Stop (2013).

Radnits Réka, PTE BTK Szlavisztika-Romológia BA szakos hallgató, 2013 óta a Wlisslocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te személy szerint mit vársz a Wlisslocki Henrik Szakkollégiumhoz való csatlakozásától?

„Nekem a tanulmányaim segítése a legfőbb cél. Amit várok: jó eredményeket a tanulmányaimban, és magabiztos kiállást nagyobb közönség, tényleges nyilvánosság előtt. Tehát magabiztosságot és önbizalmat, emellett olyan emberi kapcsolatokat, amiket később esetleg fel tudok használni az élet bármely területén.”

A komplex támogatórendszer részeként a szakkollégistákat felsőbb éves hallgatói mentorok és oktatói tutorok támogatják tanulmányi, szakmai és tudományos fejlődésükben. E mellett tehetséggondozásuk és kompetencia-fejlesztésük sokféle (kommunikációs, tanulásmódszertani, IKT, nyelvi) képzés és tréning keretében valósul meg. Tudományos fejlődésüket kutatási konferencia szervezése, az azokon való részvétel, valamint a létrejött Romológia című folyóirat segíti. Kiemelt célja a programnak a felsőoktatásban tanulók mellett a középiskolás cigány/roma fiatalok megszólítása és bevonása, az önkéntes tevékenység roma közösségekben, továbbá a szakmai-közösségi együttműködések kialakítása az ország többi roma szakkollégiumával is.

A megfogalmazott célok szerint mindezek egymást erősítve segítik a programba bevont roma/cigány hallgatók sikeres tanulmányi előrehaladását és a felelősségteljes társadalmi szerepvállalását.

Az itt bemutatott, működő roma szakkollégiumok – a Romaversitas és a WHS – komoly inspiráló erőt jelentettek az elmúlt években. Nagy súllyal járult hozzá, hogy Magyarország szerepet vállalt az EU-ban a nyugat-európai országokban is egyre nagyobb társadalmi problémát jelentő cigányság integrálásában. A felsőfokú továbbtanulás, a felelős értelmiség képzése olyan célként fogalmazódott meg, amely támogató a tagországok számára. (Megjegyzem, hogy a támogatás finanszírozása megoldottnak látszik ugyan, de Magyarországon kívül más tagországban hasonló, sikeres kezdeményezésekkel nem találkozhatunk az interneten.) Magyarországon azonban új kezdeményezések indultak, ezúttal az egyházak részéről.

A közelmúltban létrejött Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat célja, hogy olyan „cigány identitásukat megőrző, keresztyén értelmiségeket neveljenek, akik sokoldalúan képzettek, szakmai munkájukban magas szintre törekednek, nyitottak a fejlődésre, elkötelezettek egyházi közösségeik képviselőire” (FORRAY, 2012). A programnak központi vezetése van, amely összehangolja a tevékenységet, az egyes intézmények pedig egyetemi városokban kaptak helyet.

A keresztyén roma szakkollégium működését a kormány 120 millió forinttal támogatja, amelyből az intézmények infrastrukturális fejlesztéseket kezdeményezhetnek és a működésüket finanszírozhatják. Az Új Széchenyi Terv keretében további 1,15 milliárd összeg áll rendelkezésre hároméves időszakra szakmai programok megvalósítására. Feladatuk a tehetséggondozás, a felsőfokú tanulmányok sikerességének támogatása. A diákok érzékenyítő tétele a társadalmi problémákra. Arra törekednek, hogy ezek az identitáselemek egymást erősítve illeszkedjenek a diákok identitásába, segítve egy teljesebb önkép kialakítását. Olyan cigány identitásukat megőrző keresztyén értelmiségeket neveljenek, akik sokoldalúan képzettek, szakmai munkájukban magas szintre törekednek, nyitottak a fejlődésre és elkötelezettek egyházuk képviselőire (romagov.kormany.hu). Mint láthatjuk, a célok a WHS-sel csaknem teljesen azonosak, csak itt értelemszerűen hangsúlyt kap az egyházak, illetve a keresztyénység eszmei rendszere is.

Az egyházi szakkollégiumok jelenleg a következők: Jezsuita Szakkollégium (Budapest), Görögkatolikus Cigány Szakkollégium (Miskolc), Evangélikus Roma Szakkollégium (Nyíregyháza), Wáli István Református Roma Szakkollégium (Debrecen), Keresztyén Róma Szakkollégium (Szeged), Debreceni Egyetem Gyermekevelési és Felnőttképzési Kar Roma Szakkollégiuma (Hajdúböszörmény). E szakkollégiumok fontosságát

mutatja, hogy 2012-től külön forrást különítenek el számukra, összefüggésben az EU-s fejlesztési programokkal. Az első évben mindegyik szakkollégiumban 15-20 diák kap helyet, számuk a tervek szerint évente arányosan emelkedik, jelenleg összesen 100 diákkal működnek. A sorból a Jezsuita Szakkollégium emelhető ki, mivel ez a budapesti intézmény nyitotta meg az egyházi cigány szakkollégiumok sorát, kezdeményezte az egyházak aktív szerepvállalását a roma fiatalok felsőoktatási tanulmányainak támogatásában.

A diákok a székhely felsőoktatási intézményeiből kerülnek ki, írásbeli jelentkezés és felvételi vizsga alapján léphetnek be a szakkollégiumba. Itt szállást, teljes ellátást – sem a Romaversitas, sem a WHS nem kínálja ezt a szolgáltatást a tanulmányi idő teljességére – és ösztöndíjat kapnak. Mint szakkollégiumi tagok kötelező foglalkozáson vesznek részt, zömmel általánosan művelő, személyiségfejlesztő kurzusokon, emellett a fenntartó egyház hitéleti rendezvényein.

A bemutatott szakkollégiumok közötti legfontosabb hasonlóság, hogy mindegyik forma a cigányság köréből toborozza tagjait, olyan fiatalokat keres – minden szakkollégium felvételi rendszert is működtet –, akik sikeres tanulmányokhoz várnak és kapnak segítséget. Mindegyik szakkollégium arra törekszik, hogy hallgatóinak látókörét szélesítse, motiválja az adott felsőoktatási intézményben elérhető eredményekre. Egyelőre csak a Romaversitasból és a Wlislócki Henrik Roma Szakkollégiumból vannak információk a programok céljainak eléréséről. Reméljük, hogy mindegyik sikert ér majd el, és reméljük, hogy a diákok pályafutását módunk lesz majd a tervezett kutatással nyomon követni.

A 2012-ben szerveződő, az Európai Unió támogatásával megvalósuló hasonló kezdeményezések egyfelől arra utalnak, hogy az itt bemutatott támogatási forma megfelelőnek látszik a felsőoktatásban tanuló cigány fiatalok támogatásához, társadalompolitikai célként a népcsoport iskolázottsági szintjének emeléséhez. Konkrét eredményeit és problémáit, javítandó hibáikat is a következő évek mutatják meg.

Boros Julianna, PhD hallgató – PTE Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, a Wlislócki Henrik Szakkollégium pártoló tagja

Neked miben vált hasznodra a Wlislócki Henrik Szakkollégiumhoz való csatlakozás?

„Nekem, mint pártoló tagnak először kicsit furcsa volt a helyzetem, de nagyon jól éreztem magam. Nagyon hiányzott az, hogy egy közösséghez tartozzak, amikor ide kerültem, hiszen kevés embert ismertem, és ez – a szakkollégiumhoz való csatlakozásom – jó lehetőség volt arra, hogy hasonló gondolkodású, a romológia témája iránt érdeklődő fiatalokkal találkozzak, és hát nem hiába, utána folytattam a PhD-t. Végül is a szakkollégium hatására jelentkeztem az akkor induló Neveléstudományi PhD programra.”

Összegzés

A tanulmány arra kívánt vállalkozni, hogy bemutassa azokat az erőfeszítéseket – elsősorban egyetemi programokat –, amelyek a cigány, roma fiatalok iskolázásában mutatkozó lemaradást kiegyenlíteni törekednek. Az Európai Unió számára prioritásként fogalmazódik meg a cigány, roma népesség foglalkoztatási, iskolázási helyzetének javítása, amit térségünk országainak csatlakozása sürget. Érzékelhető ugyanis, hogy a cigányság – különösen a nem régen csatlakozott országok cigánysága – olyan problémákat jelenít meg Európa gazdag, nyugati országaiban, amelytől eddig meg voltak kímélve.

Az áttekintésben kétféle szempontból is a történeti aspektus kiemelésére törekedtem. Egyrészt bemutattam azokat a hazai kezdeményezéseket, amelyek a hatvanas évek végétől megoldást kerestek a cigány gyermekek és fiatalok sikeresebb iskolázására. Láthattuk, hogy ezek a megoldások tévútnak bizonyultak. A rendszerváltás utáni jogalkotásban a hazai cigányság egyike lett a magyarországi nemzetiségeknek: hasonlóan a németekhez, horvátokhoz, románokhoz, cigány nemzetiségi (kisebbségi) iskolák is alakultak. A Soros Alapítvány mintáját követve hamarosan ösztöndíjat is bevezettek a sikeresen továbbtanulók számára. A következő időszakban nem a nemzetiségi (kisebbségi) létből eredő problémák, hanem a szegénység, a kirekesztettség iskolai problémái-

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

nak leküzdése kapott prioritást. Ma pedig – alapvetően fenntartva az előző évtizedek felismeréseit és céljait – különös figyelmet kap a felsőfokú továbbtanulás.

Ebben a vonatkozásban tekintetem át a népi kollégiumi mozgalom célkitűzéseit. Hiszen – változó eszközökkel ugyan – az 1930-as és 1940-es évek nagy hatású mozgalma kívánt és ért el sikereket az akkori Magyarország legfeltűnőbb kirekesztett társadalmi rétege, a szegényparasztság felemelésében. Úgy vélem, a cigányság érdekében tett, áttekintett erőfeszítések története ezt idézi – remélhetőleg az elődökhöz hasonló sikerrel.

Irodalom

- ARATÓ Ferenc – VARGA Aranka (2007): A kooperatív hálózat működése. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.
- BECK Zoltán (2004): Tekintély és szöveg (Miért van baj a cigány népismerettel?). *Educatio*, 3: 314-319.
- CSERTI CSAPÓ Tibor (2012): A cigány népesség a gazdasági-társadalmi térszerkezetben. Virágmandula Kft, Pécs.
- CSERTI CSAPÓ Tibor (2002): Amikor a Phare-ok csóválja. A Romológia Tanszék Phare-programja. WHS, A Wlilocki Henrik Szakkollégium kiadványa. I. évf. 1. sz. tavasz, p.3.
- FORRAY R. Katalin (2005): Romológia a nevelésszociológiában. In: Falus Iván – Kelemen Elemér (szerk.): Tanulmányok a neveléstudomány körében. Műszaki Könyvkiadó, Budapest. 63-78.
- FORRAY R. Katalin – BOROS Julianna (2009): A cigány, roma tehetséggondozás intézményei. *Educatio*, 18. 2: 192-203.
- FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás (2010): Társadalmi egyenlőség vagy kulturális identitás? A cigány/roma oktatáspolitikai dilemmái. *Képzés és Gyakorlat*, 8, 2:3-21.
- FORRAY R. Katalin – MOHÁCSI Erzsébet eds (2002): Esélyek és korlátok. Külügyminisztérium, Budapest.
- FORRAY R. Katalin (1998): Nemzetiségek, kisebbségek. *Educatio* 7, 1: 50-66.
- FORRAY R. Katalin (2003): Cigány diákok a felsőoktatásban, *Educatio* 11, 3:312-328,
- FORRAY R. Katalin (2012): Cigány diákok a felsőoktatásban. In: Kozma T. – Perjés I. szerk: Új kutatások a neveléstudományokban. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága-ELTE, Eötvös Kiadó, Budapest. 265-298.
- FORRAY R. Katalin – P. ORSÓS Anna (2010): Hátrányos helyzetű vagy kulturális kisebbség – cigány programok- *Educatio*, 1: 75-87
- FORRAY R. Katalin (2012:) The Situation of the Roma, Gypsy Communities in Hungary. *Herj*, 2. [www. herj.hu/ii-evfolyam-2012-2-szam/](http://www.herj.hu/ii-evfolyam-2012-2-szam/)
- HAVAS Gábor – LISKÓ Ilona (2002): Cigány gyerekek az általános iskolában. Oktatókutató Intézet-Új Mandátum, Budapest.
- KARDOS László ed (1978): A fényes szelek nemzedéke I-II. Akadémiai, Budapest
- KARDOS László (2000): Amikor a népi kollégiumokról vallanom kell In: (Pogány Mária): A NÉKOSZ utóélete. Püski, Budapest.

- KEMÉNY István (1996): A romák és az iskola. *Educatio*, 6. 1: 115-124.
- LAKATOS Szilvia (2011): A magyarországi romani nyelv oktatásának helyzete. An overview of Romani education in Hungary. In. Bartha Csilla (szerk.): *Multilingualism in Europe. Prospects and practices in East-Central Europe. Conference Abstracts.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Többnyelvűségi Kutatóközpont, Budapest.
- PAPP István (2012): A magyar népi mozgalom története. Jaffa, Budapest.
- P. ORSÓS Anna (2005): A nyelvi másság dimenziói: A beás nyelv megőrzésének lehetőségei. *Educatio*, 1:186-194
- ORSÓS Anna (2012): Metszéspontok. A beás nyelv megőrzésének lehetőségeiről. Virágmandula Kft., Pécs. www.digitalbooks.hu/e-book/egyetemi-tankonyv/jegyzet/szociologia/a-beas-nyelv-megorzesenek-lehetosegeirol, (2013. 03. 17.)
- PUKÁNSZKY Béla – NÉMETH András (2012): Neveléstörténet. Az 1945 utáni magyar iskoláztatás története. www.primus.ark.u-szeged.hu/~pukanszky/konyv/ (2012. 04. 03.)
- RÉGER Zita (1978): Cigányosztály, „vegyes” osztály – a tények tükrében. *Valóság* 18. 8: 77–89.
- ROTTLER Ferenc (1977, szerk.): *Sej, a mi lobogónkat fényes szelek fűjják.* Akadémiai, Budapest.
- VARGA Aranka (2012): A cigányságot érintő hazai oktatáspolitikai változások. Mandulavirágzás Konferencia PTE Pécs.
- VARGA Aranka (2011, szerk.): *Esélyegyenlőség a felsőoktatásban 1.* PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs. <http://wllislocki.pte.hu> (2013. 03. 20.)

Internetes források

- www.btk.pte.hu (2009. 06. 09.)
- www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/eu/2011_eu_elnokseg/prioritasok (2012. 06. 10.)
- www.okm.gov.hu (2009. 06. 09.)
- www.romaversitasalapitvany.hu (2009. 06. 09.)
- www.reformatus.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=27840:elindult-a-kereszteny-roma-szakkollegiumi-halozat-els-taneve&catid= (2012. 03. 16.)
- www.soros.hu/ (2013. 03. 15.)
- www.pecsistop.hu/campus/240-millioibol-indult-tehetseggondozas-a-roma-szakkollegiumban/1127692/
- www.romagov.kormany.hu/mi-akkor-is-egyutt-iden-is-megrendeztek-a-kereszteny-roma-szakkollegiumi-halozat-diajkainak-talalkozojat (2013. 03. 17.)

ÜTKÖZŐ

24 **Diszkusszió a cigány/roma szakkollégiumok
témájában a 2. Romológus konferencián**

Diszkusszió

A 2. Romológus Konferencia nyitóelőadása után (Forray R. Katalin: *Cigány/roma szakkollégiumok. Id. Nagy tanulmány rovatunkat! a szerk.*) az a feladatunk, hogy a szakkollégiumok világával foglalkozó kutatókkal, a témakörben érintettekkel beszéljünk arról, hogyan néz ki ez a rendszer, illetve, hogy reflektáljunk közvetlen módon az előadásra. Az előadás bizonyos elemeihez kötődően kíséreljük meg kérdéseket megfogalmazni, s ha direkt válaszokat nem is kapunk, azért adalékokat, új nézőpontokat igen. Ezzel együtt megkísérelhetjük értelmezni a tanulmányhoz kötődő elgondolásainkat és reflexióinkat. A vita résztvevői: Bíró Boglárka, PhD hallgató; Boros Julianna, PhD hallgató; Demeter Endre, PhD hallgató; Dr. Fehérvári Anikó, az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet munkatársa; és Marton Melinda, PhD hallgató, a diszkussziót Beck Zoltán moderálta. Az alábbiakban a diszkusszió rövidített, szerkesztett szövegváltozatát közöljük.

Beck Zoltán: Az előadás bevezető egysége gyors kronológiai rendben jelenítette meg a cigányokkal kapcsolatos, illetve velük kapcsolatba hozható oktatásirányítási, oktatáspolitikai intézkedéseket, szándékokat és az azokra vonatkozó reflexiókat. Úgy tűnik, mintha az oktatáspolitikára állandó gondot jelentene értelmezni, definiálni a roma közösségeket, a cigányságot. Mintha a „hátrányos helyzetű csoport”-típusú definíció folytonosan erősebb volna, vagy áthallatszana ezen az értelmezésen. Mit gondoltok erről a kérdéskörrel, azaz arról, hogy hogyan értelmezi az oktatásirányítás, az oktatáspolitikai a roma közösségeket etnikus, nemzetiségi vagy kulturális dimenzióban, és mennyiben hátrányos helyzetű csoportként?

*Fehérvári Anikó: 1993-ban az oktatási statisztikákból kitörlődött az a statisztikai megkülönböztetés, hogy cigány vagy nem cigány tanulókról van szó. Ettől kezdve folyamatosan gondot okoz, hogy hogyan lehet támogatni, vagy hogyan lehet plusz támogatásban részesíteni ezt a közösséget. Az is látható, hogy ez a fogalom vagy fogalomszál, ami kialakult az elmúlt 15 évben, próbálta keverni a nemzetiségi és a hátrányos helyzetű fogalmakat, vagy a szegény, a kisebbségi és nemzetiségi kifejezéseket. Létrehozták a *hátrányos helyzet* és a *halmozottan hátrányos helyzet*, a *sajátos nevelési igényű* fogalmakat, s ezeket a különböző kifejezéseket próbálták bekapcsolni a rendszerbe.*

Ezzel együtt a szakkollégiumok helyzete és világa is izgalmas képet mutat. Mert vizsgálhatjuk a kérdést így, tehát a roma közösségek szempontjából is. De nézhetjük úgy is, hogy mi történt az elmúlt húsz évben a szakkollégiumi rendszerben. 2011-ben az OFI-ban, ahol dolgozom, készítettek egy kutatást arról, hogy egyáltalán ki van a szakkollégiumokban, és ott azt tapasztalták, hogy nagyon vegyes, nagyon heterogén a kép: akár a célokat, akár az egész működési rendszert vizsgáljuk. A szakkollégiumi

rendszerben – amint arra az előadás is utalt, megjelenik a tudományos jelleg, kisebb súllyal pedig a szociális irányultsága a szervezeteknek. Egyértelműen azt tapasztalták a kutatók, hogy inkább túlsúlyban van a tudományos jelleg, mint a szociális vonatkozások. Aztán fenntartói tekintetben is nagyon heterogének a szakkollégiumok. Egyrészt megjelennek a fenntartók közt a civilek megjelenik felsőoktatási intézmény, és megjelennek az egyházak.

Az elmúlt húsz évet borzasztóan instabil és elképesztően ingadozó finanszírozás jellemezte. Most is láthatjuk, hogy egy TÁMOP programból kap finanszírozást ez a szakkollégium és – bár nem akarok ünneprontó lenni – mégis komoly kérdés, hogyan lesz ez fenntartható hosszútávon, különösen az elmúlt húsz év tapasztalataiból kiindulva. Nagyjából azt lehet mondani, hogy olyan a szakkollégiumi rendszer, mint a magyar felsőoktatási rendszer általában: kiszámíthatatlan, instabil és diverzifikált. Azt is megvizsgálta ez a kutatás, hogy egyáltalán milyen modellek vannak, és ez is nagyon heterogén képet mutat. Egyrészt nagy a szórás attól függően, hogy ki a fenntartó. Másrészt a szakkollégiumokra általában kevéssé igaz, ám kifejezetten az a roma szakkollégiumok esetében, hogy hangsúlyosan érvényesül a társadalmi esély, a társadalmi felzárkózás, a társadalmi mobilitás lehetősége.

Beck Zoltán: Akkor kalandozunk ebbe az irányba tovább! Ülnek itt olyanok, akik valamilyen módon részt vettek a kilencvenes évek végén, a kétezres évek elején zajló nagy szakkollégiumi mozgalomban, bekapcsolódtak ebbe a tevékenységbe, vagy éltek ebben a közegben. Bíró Boglárka és Boros Julianna is szakkollégisták voltak, sőt Bíró Boglárka szakkollégium alapítóként ül itt. Egyfelől az a kérdésem, miként látjátok: A Romaversitas és a Wlislócki Szakkollégium mennyire tudott ebben a szakkollégiumi diskurzusban valami mást mondani, vagy megjeleníteni? Valamit, amit a többiek nem tettek – és ezzel együtt hogyan látszik ez egy évtized távlatából (hiszen nagyjából annyival vagyunk a Wlislócki alapítása után, a Romaversitas esetében pedig másfél évtizeddel)?

Bíró Boglárka: A Wlislócki Henrik szakkollégiumról gondolkodva az jutott eszembe, hogy milyen fontos kérdés a finanszírozási kérdése. Nagyon szép, keretes szerke-

Oláh Regina, PTE ETK Népegészségügyi ellenőr BSc szakos hallgató, 2013 óta a Wlislócki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wlislócki Henrik Szakkollégium hasznát?

„Ezek a hétvégék szerintem nagyon jók, mert sok mindenre megtanítanak, csapattá kovácsolódnak, tanácsokkal látnak el. A tanulásmódszertan is nagyon jó dolog, az angol is nagyon jó dolog, a szakkollégium tagjaként ezek ingyenes szolgáltatások. Szerintem sok mindenben a segítségemre lehet a jövővel kapcsolatban, a tanulmányaimban, a kapcsolataimban.”

ROMOLÓGIA

zetet mutat így tíz távlatából visszatekintve, hogy akkor is egy pályázat indította el a szakkollégiumot (egy Phare pályázat), és most egy TÁMOP pályázat támogatja meg az újult erővel induló úgymond második szakaszát a szakkollégiumi rendszernek. Nagyon érdekes az, hogy tíz évvel ezelőtt részben egy kicsit mellékágként, de kialakult egy szakkollégium, és amikor kivonult mögüle a finanszírozás, akkor hogyan volt képes a túlélésre. Itt tulajdonképpen több alternatíva van, mert mondhatjuk, hogy lehet egy kutató jellege a szakkollégiumnak, illetve lehet egy szociális jellege is. A Wlislócki esetében érdekes módon a túlélés biztosítékaként egyik sem jelent meg. A kutató jelleg nagyon minimálisan tudott a kezdetekben érvényesülni, s amikor az ösztöndíj rendszer kivonult a szakkollégium mögül, háttérbe szorult az effajta tevékenység. Illetve a szociális jelleg szintén nem volt meghatározó megtartó erő, hiszen nem volt finanszírozási háttére a kollégiumnak. Ekkor egy érdekes dolog jött létre, és akár ez kuthatható is lenne, ez pedig az a megtartó erő, ami a közösségben van. A közösségi jelleg vált egyértelműen meghatározóvá. Számomra azért fontos ez jelen pillanatban, mert ha kulturális szempontból nézzük a cigány közösségeket, akkor látjuk, hogy mik azok a fontos pontok, amik a társadalomban, s a kisebb kulturális csoportokban megvannak. Nagyon fontos a család, az összetartozás, a közösség élménye és bizony, amikor a hallgatók bekerülnek az egyetemre valahol elveszítik ezeket a közösségi összetartó erőket. Elveszítik maguk mögül a családot, elveszítik a saját kis közösségeiket és ebben a nagy egyetemi rendszerben kisebbségként vannak jelen – mindenféle szempontból kisebbségként. Amellett, hogy cigányok, és mellette romológia szakosok is, akkor még kis szakosként is hátrányban vannak. Viszont, hogyha egy jól működő szakkollégium van mögöttük, akkor az tudja enyhíteni ezt a sok szempontból kisebbségi létet. Márpedig úgy tűnik, hogy az elmúlt tíz évben, ha olyan sok mindent nem

Diskusszió – 2. Romológus konferencia, 2013. május 10.

is tudott megvalósítani a szakkollégium, mint amire vágyott, a közösség érzését mégis meg tudta adni a hallgatóknak. Egy közösséget, ahol odafigyelnek rá, tudják a nevéét, tudják azt, hogy ki ő, hogy hova tart, és azt is, hogy miben tudnak neki segíteni. Ez egyrészt egy alulról jövő szerveződés, amikor is a hallgatók dolgozzák ki önmaguk részére, és szervezik a programokat, de nagyon fontos az intézményi támogatás is, amelyet a tanszéki keret biztosított a szakkollégisták számára. Azt mindenképpen hangsúlyozni kell, hogy nem lehet a szakkollégiumot leválasztani a szakról.

Kérdezhetnénk, mi lesz, ha nem lesz már ez a háttértámogatás, de e tekintetben is bizakodó vagyok. Eltelt sok év úgy, hogy semmilyen finanszírozása nem volt a szakkollégiumnak, a szűkös források közösségépítésre, közösségfejlesztésre fordítottak, és ezáltal megtartották ezt a magot. Akik itt ülnek a konferencián, közülük sokan valamilyen formában kapcsolódtak a szakkollégiumokhoz, néha talán maguk sem tudták, hogy kapcsolódtak hozzá, mert azt hitték, hogy részben a szakhoz kötődő tevékenységben vettek részt. De abban a pillanatban, mihelyt egy rendezvényen voltak, mihelyt hallgatók által szervezett közösségben ültek, akkor már igenis egy szakkollégiumi magnak voltak a tagjai, amely a tanszék háttérében munkálkodott. Ezt a szimbiózist egészen különlegesnek érzem.

S később persze (részben a tanárok komoly ráhatása, ösztönzése következtében) megjelent a kutatói tevékenység is a szakkollégium életében. Hiszen egy felsőoktatási szakkollégium feladatai közé nemcsak az tartozik, hogy összetartunk, és együtt vagyunk, jól érezzük magunkat, hanem bizony publikálni kezdtünk, nagyon sokan bekerültek a szakkollégium ideje alatt a doktori képzésbe, amiről álmodni sem mertünk tíz éve. S ma úgy tűnik, hogy itt ülünk, Ph.D.-hallgatók vagyunk, vagy már végeztünk, doktorok vannak itt, akik már ebben a szakkollégiumi rendszerben kezdték az egyetemi és tudományos életüket. Így csak azt tudom mondani, hogy akik ebben a projektben dolgoztak, és valaha tagjai voltak, nagyon büszkéek lehetnek magukra, mert nem véletlenül maradt fenn ennyire sokáig ez a szakkollégium. Most pedig úgy tűnik, hogy újabb lendülettel újabb reményteli tíz éves periódust tudhat majd magáénak a Wislocki Henrik Szakkollégium

Petrovics József, PTE TTK Fizika BSc szakos hallgató, 2013 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Milyen indítatásból csatlakoztál a Wislocki Henrik Szakkollégiumhoz?

„Amiért én jöttem, az inkább az, hogy hozzátegyek valamit, hogy segítek építeni azt a közösséget, ahol a diákok számíthatnak egymásra, és hogy összeálljon mindenképpen egy roma fiatal csoport, akik törődnek egymással, és segítenek a fiatalabb generációknak. Tehát én ezt szeretném hozzáadni a szakkollégiumhoz leginkább.”

Beck Zoltán: A tudományos kutatás, szociális elem és a közösségiség élmény hármának összefüggésrendszerében hogyan lehet értelmezni a Romaversitást?

Boros Julianna: 2008-ban, amikor Ph.D. hallgató voltam, Forray R. Katalin professzor asszony ösztönzésére kezdtük el közösen kutatni a roma szakkollégiumokat. Ő segített abban, hogy egy kicsit kívülről rálássak arra, amiben korábban éltem. Végül is a kutatások során 1,5-2 évet foglalkoztam ezzel a témával, közben nagyon sokat beszélgettünk a kételyeimről, arról, hogy ez nekem nem fog menni. Többek között azért, mert túlságosan érintett voltam, tehát érzelmileg annyira erősen hatottak rám az információk; az, amit megtudtam a többi diáktól, amikor rövid interjúkat készítettem velük. Igazából úgy éreztem, hogy ezt ott kell hagyni azon a szinten, de a professzor asszony megerősített abban, hogy meg kell maradnom a témánál, és egyszerre kutatóként, de a különböző roma támogató programokban érintettként egy személyben kell dolgoznom azon. Fehérvári Anikóra reflektálva elmondanám, hogy 1993 előtt – amikor, ahogy Anikó is említette, a cigány szó az iskolai naplókban már nem jelent meg – én magam is C betűvel voltam jelölve a naplóban. Nagyon érdekes, hogy utána viszont megjelentek az iskolarendszeren kívüli programok (pl. először a Soros Alapítvány által működtetett programok, amikről az előadásban is hallhattunk). Mivel már hátrányos helyzetről beszéltek, meg szociális problémákról, onnantól kezdve egy másik csoportba lettem regisztrálva cigányként. Igazából ez egy váltás volt, amire én csak később figyeltem fel, mert elkezdték kutatni a cigány fiatalokat.

A Gandhi Gimnázium is szóba került a nyitóelőadásban. Engem a barátaim meg a szüleim nem engedtek el a Gandhibá, a *cigány iskolába* tanulni. Ez egy hosszú történet, de ugyanakkor elkezdtek egy másik szempontból regisztrálni úgy, hogy végül is csak a C betű változott, de nem a megkülönböztetés. Azután megjelent a Macika ösztöndíj, ahol a C betű szintén fontos volt, aztán a Romaversitas, ahol szintén szerepe volt, miközben – ahogy az előbb is mondtam – az oktatáspolitikai hátrányos helyzetet propagálta. Ezzel együtt nagyon fontos, hogy miközben ennek a gondolkodásnak mentén azt hitték, hogy a hátrányos helyzetből való kiemelés és továbblépés a cél, addig elindult egy iskolarendszeren kívüli, de államilag is támogatott ösztöndíjforma, ahol az az elv érvényesült, hogy inkább maradjanak meg a cigányok cigányoknak. Nyilván ez az identitáserősítés miatt is fontos volt, hogy ne veszítsük el az identitásunkat. Mindig megkérdezték ebben a támogató rendszerben az etnikai hovatartozást, mert a Romaversitas egyik célkitűzése volt a cigány fiatalok értelmiségivé válásának elősegítése. Identitáserősítő programokkal, képzésekkel, ösztöndíjakkal, mindenféle nagyon jó juttatásokkal igyekeztek ezt elősegíteni. Sokat beszélgettünk akkor a fiatalokkal (én 19 éves voltam, amikor romaversitasos lettem: még kerestem az identitásom értelmét, cigányként is). Ezeken a beszélgetéseken a többi hallgatóval arról gondolkodtunk, mit is jelent, hogy mi értelmiségivé fogunk válni. Azt jelenti-e, hogy nekünk diplománk lesz, vagy esetleg valami pluszt fogunk kapni? Eszünkbe se jutott, hogy a plusz az lesz majd, hogy „100 év múlva”, ha találkozunk azokkal a csoporttársakkal, akikkel együtt voltunk ott, akkor megismerjük egymást és segítjük, ha tudjuk: tehát valamiféle sorstársi közösség alakul ki. De akkor ennek a fontosságát még igazából nem tudtuk felmérni. Úgy gondolom, hogy nagyon sokat beszélünk arról, hogy mit is jelent értelmiséginek lenni, és amikor a kutatást végeztem 2008-ban, akkor még mindig ugyanígy tartottak a fiatalok. Hogy ez mit is jelent, azt még azóta sem tudják,

de valamit biztosan jelent. Én személy szerint még mindig azt gondolom, hogy mindig inkább azon van a hangsúly, hogy megmondják nekünk, mivé váljunk, ha nagyok leszünk, és kevésbé azon, mint ez az interjúból is kiderült, hogy mit jelent értelmiségivé válni. A Romaversitasban sokan azt is mondták, hogy ez ún. elitképzés. Én akkor nem tudtam, ez mit is jelent. Aztán később rájöttem, hogy mit takar. Ezzel szemben a mai napig nem gondolom azt, hogy ez elitképzés lett volna, nyilván mert én is részese voltam ennek. Lehet, ha nem lettem volna benne, akkor azt gondolnám, hogy elitképzés volt, de tény és szerintem ez akkoriban is kiderült, hogy a Romaversitasba elsők között olyanok nyertek felvételt, a család gazdasági háttere, anyagi körülményei, a szülők iskolai végzettsége, vagy motivációja már a tanulás felé fordította a fiatalokat. Nagyon fontos volt, hogy egy sikeres tanév elvégzése után lehetett jelentkezni az egyetemről. Tehát, ha nem buktam ki elsőben, akkor már jó voltam és akkor már bekerülhettem a programba. Így ott volt valami alap, annak idején nagyon kevés olyan fiatal került be, akinél a szülők iskolai végzettsége alacsonyabb volt, mint 8 osztály. Emiatt később már én is azt gondoltam, hogy ezzel tényleg az volt a cél, hogy első körben az elitképzés induljon be. Aztán már, ahogy az oktatáspolitikát ezt a hátrányos helyzetű irányt vette fel a cigány csoport megnevezése kapcsán, úgy egyre inkább tapasztalható volt, hogy más hátrányos helyzetű fiatalok is bekerültek, nemcsak jobb háttérű családokból származó cigány fiatalok ebbe a képzési rendszerbe. Számomra két fontos kérdés van a szakkollégiumokkal kapcsolatban. Az egyik, amiről beszéltem, ez az értelmiségivé válás problematikája. A másik, lassan már tíz év távlatából, hogy a fiatalok különböző minisztériumi intézményekben hivatalnokként kezdtek el dolgozni. Függetlenül attól, hogy milyen diplomájuk van. Azt gondolom, hogy rossz döntés volt az, hogy a fiatalokat így orientálták, azzal együtt is, hogy jót akartak a számukra.

Felmerül tehát a kérdés, hogy miről is szóljanak a szakkollégiumok (pl. a Romaversitas is, vagy a Wlislócki Henrik szakkollégium), miként és miben segítsenek a fiataloknak. Úgy látom, a sorstársi közösség élménye és a tudományos-szakmai előmenetel kiemelten fontos a fiatalok további karrierútjának alakulásában.

Greksa Evelin, PTE ETK Ápoló BSc szakos hallgató, 2013 óta a Wlislócki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wlislócki Henrik Szakkollégium hasznát?

„Abban, hogy egy elég jó csapatépítő dolog ez a kollégium, de nagyon fontos itt az anyagi szempont is, meg az angol, az informatika, meg a mindenféle programok. Segítség az anyagi támogatás, segítség a képzések, amiket adnak. De ami nagyon fontos, hogy ösztönöz minket arra, hogy tanuljunk, és hogy véghez tudjuk vinni azt, amit elkezdünk.”

Beck Zoltán: Próbáljunk meg egy kicsit koncentrálni a jelenre, arra, amit ma a roma szakkollégiumok jelentenek, legyen szó keresztény szakkollégiumi hálózatról, vagy egyházfüggetlen szervezetekről!

Marton Melinda: Alapvetően nagy különbségek vannak a szakkollégiumok között, még a keresztény szakkollégiumi hálózaton belüliek között is. Hiszen különböző felekezetek tartják ezeket fenn, különböző értékrendekkel, más-más értékpreferenciákkal, célokkal. Amiben én leginkább különbséget látok ezek, vagy akár a régebben meglévő nem keresztény szakkollégiumok között, az a szociális juttatások rendszere. Ezért tartom jelentősnek az itt működő szakkollégiumot, amely a közösségiség és tudományosság elemeire építve akkor is képes volt a megmaradásra, amikor a finanszírozás, és ezzel együtt a hallgatói juttatások nem képezték részét a rendszernek.

Demeter Endre: A szakkollégiumokról szóló kutatást, ami a beszélgetés során többször szóba került, Gerő Márton kollégámmal végeztük. Alapvetően vitatkoznék azzal az állítással, hogy a szakkollégiumok nagyon különbözőek volnának. Szerintem nagyon hasonlóak. Három, jól meghatározható típusról beszélhetünk, és ezeken belül rengeteg sajátosságról. A roma/cigány szakkollégiumok kapcsán elmondhatjuk, hogy azok különböző felekezetűek, de valójában ez azt jelenti, hogy a lelki gyakorlatban térnek el némileg egymástól. De keresztény roma szakkollégiumok abban is egyformák, hogy van lelki gyakorlat, fontos a hitélet megjelenése a szakkollégiumban. Jellemző a képzési rendszerükre a spirituális, kulturális és közismereti kurzusok, programok hármassága. Amiről itt még szó volt, az az elittudat. Egyrészt a szakkollégiumokhoz illik kicsit társítani ezt, ugyanakkor a szervezeti típustól függően eltér az ehhez való viszonyulás. Szóba került az egyesületi típus vagy a Rajk típusú szakkollégiumnak a metódusát magáévá tévő szakkollégiumok, melyek elsősorban elitegyetemhez kapcsolódnak. Ugyanakkor a keresztény roma szakkollégiumok mögött áll egy egyház, annak van egy épülete, amelyik befogadja a roma hallgatókat (optimálisan nem csak romákat). Biztosítanak infrastruktúrát, mentorokat, hogy hallgatóik sikeresen el tudják végezni a felsőoktatásban a tanulmányokat. Ezzel együtt az elittudat itt is jelen van. A kutatásunkban résztvevőktől megkérdeztük azt is, hogy mennyire tartják szakmainak, és mennyire csak bulizásról szólónak a szakkollégiumot, illetve mennyire van elit tudatuk. A bulizás kapcsán hasonló értéket mértünk, fontos a buli, az együttlét. Szakmai téren viszont nagyon nagyok voltak az eltérések, a fenntartói szakkollégiumok tagjaik szerint nem szakmai szervezetek (inkább együttállást biztosítók.) Ugyanakkor az elittudat ezekben a kollégiumokban is akkora volt, mint a Rajkba vagy az Eötvös Kollégiumba járók esetében. Mi azzal magyaráztuk ezt a dolgot, hogy ők nem szakértelmiséginek készülnek, hanem a saját közösségükön belül vállaltak értelmiségi szerepet. A kérdés tehát az, és ez a roma szakkollégiumok kapcsán nagyon érdekes, hogy ténylegesen micsoda ez a szerep?

A vitaanyagot lejegyezte: Végh Zoltán, Wlilocki Henrik Szakkollégium

Szerkesztette: Beck Zoltán

Az interjú teljes anyaga elérhető a folyóirat online felületén.

INTERJÚ

32 *Vezdén Kata beszélgetése Forray R. Katalinnal*
Sikerült megoldani

39 *Beck Zoltán beszélgetése Szénássy Alex-szel*
Az entrópiáról

Vezdén Kata

Sikerült megoldani

Interjú Prof. Dr. Forray R. Katalinnal

***„Alighanem szeretem a kihívásokat,
különösen akkor, ha végül sikerül
megoldani azokat.”***

Forray R. Katalin 10 éven át vezette a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Romológia és Nevelésszociológia Tanszékét. Ám a vezetői pozíció betöltésén túlmenően mind a Romológia Tanszék, mind pedig a Wlislócki Henrik Szakkollégium létrejötte is szorosan az ő nevéhez kötődik. Professzorasszonyt 10 esztendő emlékeiről faggattam.

Professzorasszony 2011-ig volt a PTE BTK NTI Romológia Tanszék vezetője és 2012-ig a PTE Oktatás és Társadalom Doktori Iskola vezetője. 2012-ben nyerte el a professor emerita címet. Hogyan telnek a napjai professor emeritaként?

Én nem nagyon szeretem ezt így használni, hogy professor emerita. Egyszerűen az én nyelvérzéke tiltakozik az ellen, hogy egy hímnevű főnév, a professor mellé nem egyeztetve, hanem nőnemű egyeztetéssel egy jelzőt tegyünk. Én erre professor emeritusként gondolok, semmiképpen sem emeritaként. Na, ez csak egy bevezető megjegyzés.

Hogyan telnek a napjaim? Valójában nem nagyon különböznek attól az időszaktól, amikor nem voltam professor emeritus. Mennyiben mások mégis? Annyiban talán, hogy ide Pécsre nem jövök minden héten, és bár rendszeresen, ám ritkábban tartózkodom itt. Ugyanakkor amíg aktív professor voltam, számos kari és egyetemi funkcióval, melyek elsősorban felelősséget jelentettek: felelősséget egy szervezeti egységért, az ott dolgozókért és a minőségi munka iránt, addig a döntési helyzetek mindennaposak voltak. Manapság is kikérik a véleményemet, de azt amolyan emberi gesztusként fogadják.

Ön 2001-ben alapította és 2011-ig vezette a Romológia Tanszékét. Hogyan emlékszik vissza a tanszék életére ebben a tíz esztendőben?

Az időszaknak az eleje az volt, hogy a szakot és a tanszékét létre kellett hozni. Ez egy izgalmas, sokszor konfliktusokkal is terhelt folyamat volt. Pénzt kellett szerezni, amit végül egy PHARE pályázat biztosított a számunkra. Ebből a forrásból lehetett elkezdni ténylegesen felépíteni egy tanszékét. Mindeközben Pécsen jóformán senkit sem ismertem. Szépe professzorral ugyan sokszor beszélgettünk még Budapesten, ő hívott, csábítgatott ide. Megérkezve kiderült, hogy a Rektor Úrral is régi ismeretség

köt össze – még Békéscsabáról. De mást nem ismertem, úgyhogy élvezetes, izgalmas és jópofa dolog volt a sok ismeretlen ember közül előhalászni néhányat, és együtt csinálni egy tanszéket.

Aztán újabb feladatok voltak: létrehozni a szakot, amely egy alakuló tudományterület esetében nem csupán technikai, hanem komoly tudományos feladat és felelősség is. Fiatal kutatókat, oktatókat vontam be a munkába: Cserti Csapó Tibor volt az első, aztán Beck Zoltán, később Orsós Anna és Lakatos Szilvia, végül Varga Aranka, Bíró Boglárka. Ők voltak itt a stáb kezdetben. Amíg ők állást, stabil helyet kaptak, az hosszú procedúra volt, de végül sikerült. Az építkezés, létrehozása egy addig nem létezőnek mindig izgalmas.

A tanszék működése folyamatosan látott el bennünket feladatokkal. A PHARE program keretében megalapítottuk a szakkollégiumunkat. Eleinte nagyon sok hallgatónk volt, különösen a levelező képzésben. Hiánycikk volt ez a szak. Akkor nappali képzésen is sokan voltak, a Gandhi Gimnáziumból is rendszeresen érkeztek hozzánk hallgatók. Sok izgalmas feladatunk volt, és ezzel együtt rengeteg rokonszenves emberrel tanulhattunk, taníthattunk, dolgozhattunk együtt. Erős és mély barátságok, emberi kapcsolatok szövődtek ebben az időszakban. Közben a tanszék infrastruktúrája is erősödött: egyre jobb munkakörülményeket tudtunk teremteni hallgatóknak, oktatóknak egyaránt.

Tartalmi és szervezeti fordulat a Bolognai rendszer következtében állt be: újra kellett gondolnunk az oktatási struktúrát, a tanárképzés átalakítása is komoly kihívást jelentett. Közben a törvényi szabályozásnak megfelelően az egyetemi belső szervezeti struktúra revíziójára is sort kellett keríteni. A Tanárképző Intézet önálló szervezeti egység volt korábban, amely a rektorhoz tartozott. A Bölcsészettudományi Karba való betagolódása alapjaiban kellett, hogy újrendezze az Intézetet. Ennek vezetésére és megújításának végig vitelére, mint a neveléstudomány nagydoktorát, engem kértek fel. Némi gondolkodás után igent mondtam, mert alighanem szeretem a kihívásokat, különösen akkor, ha végül sikerül megoldani azokat.

Orsós Melinda, PTE ÁJK Jogi asszisztens szakos hallgató, 2013 óta a Wlislöcki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wlislöcki Henrik Szakkollégium hasznát?

„Hasznosnak találom abban, hogy új kapcsolatokat építek ki velem egykorú és hozzám hasonló roma, hátrányos helyzetű fiatalokkal. Jót tesz a megbecsültségemnek, önbecsülésemnek az, hogy látom azt, hogy igenis bármit elérhetünk, amit akarunk. A hasznát még abban látom, hogy talán előrébb juthatok, hogy egyetemi szinten tanulhassak, és ebben mondjuk, a szakkollégium által biztosított képzések: az angol vagy IKT, vagy esetleg a tanulásmódszertan tényleg nagy segítségemre van jelenleg.”

ROMOLÓGIA

A szerkezeti átalakítások nem csupán álláshelyeket, de az azokat betöltő embereket is érintik. A személyi döntések megélése, azok felvállalása kemény és megterhelő feladat, bármennyire is tűnnek racionálisnak a mögöttük húzódó érvek: mégiscsak emberi életutakról van szó. Végül az átalakítással mind a megújult, immár Neveléstudományi Intézet, a benne működő tanszékek és a Bölcsészettudományi Kar is nyert. A volt tanárképző intézet helyén egy tudományos szempontból legitím, erős oktatói-kutatói bázisú intézet épült, amely képes volt akkreditálni saját szakokat, és amely ide tudott vonzani olyan szaktekinvélyeket a neveléstudomány szakterületeiről, akikkel végül megalapításra kerülhetett az Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola. Az Intézet ily módon teljesezhető ki: a felsőoktatás teljes képzési spektrumát lefedte, számos funkciót volt képes ellátni, és ennek alapján működik máig. A létrehozás mellett legalább annyira hangsúlyos kérdés a fenntarthatóság, a folytonosság kérdésköre is. Egy felelős vezetőnek ezzel számolnia kell. Amikor a Neveléstudományi Intézet vezetését elvállaltam, még nem lehetett szó arról, hogy a Romológia Tanszékét Orsós Anna, vagy bárki más vezesse, hiszen senkinek nem volt ehhez megfelelő tudományos minősítése. Az intézet és egy önálló tanszék vezetése viszont egyáltalán nem tűnt hosszabb távon összeegyeztethetőnek. Így került sor a Romológia Tanszék profilbővítésére, amely a nevében is megmutatkozik: Romológia és Nevelésszociológia Tanszék; ezzel együtt pedig arra, hogy a Romológia a Neveléstudományi Intézetbe integrálódott, annak tanszékeként.

Biztos voltam benne, hogy ismerve emberi kvalitásait és vezetői ambícióit, Orsós Anna veheti majd át a Romológia Tanszék vezetését. Láthatóan a tanszéki kollégák is hasonló módon gondolkodtak erről. Fontos, jelentéssel teli üzenet az ő személyes alkalmasságán túl véleményem szerint az is, hogy cigányként legyen az egyetem egyik tanszékeének vezetője. Természetesen volt elegendő tudományos produkciója ahhoz, hogy lehessen rá támaszkodni. A Neveléstudományi Doktori Iskola alapításakor már jóformán kész disszertációval rendelkezett, melyet aztán a nyelvészeti doktori iskolába adott be. Személyes rábeszélésem hatására került át végül a disszertáció hozzánk: ezt a dolgozat tárgya, Anna érdeklődési köre egyébként indokoltta is tette. A védett ill. fokozatszerzést, majd a habilitációt követően ma már a Romológia és Nevelésszociológia Tanszék vezetőjeként tekinthetünk Orsós Annára. Mivel a Neveléstudományi Intézet vezetésének átadása is aktuálissá vált – akkor értem el a 65. évemet –, hosszasan elbeszélgettem Bárdossy Ildikó kollégámmal, habilitációs munkáját támogatva aztán ő vette át az Intézet irányítását. Nos, a doktori iskola létrehozása és működtetése olyan feladat, amely folytonos viszonyban van a tudományterület alakulásával: szervezeti szintjeivel az egyetemen belül és azon túl, sőt, a nemzetközi tudományos közéletben is szerepet játszik. Mondhatom, hogy kiemelkedően nagy az érdeklődés iránta, és ha nem is zökkenőmentesen, de kiegyensúlyozottan és magas színvonalon működik.

Amikor elértem a nyugdíjkorhatárt, vagyis pontosabban a 70 évet, – mert aki ilyen tudományos ranggal rendelkezik, annak nem 65, hanem 70 éves korában kell nyugdíjba vonulnia – akkor végül a doktori iskola vezetését Kéri Katalin professzor vette át. Ennyi volt az egész, nem különösebben drámai történet. A napi munkákat tekintve, a romológia tanszéki oktatásból fokozatosan húzódtam hátrébb, a doktori képzésben pedig természetesen ott maradtam, kurzusokat tartok és témavezetőként segítem a

doktorhallgatóim munkáját. Összességében pedig büszke vagyok rá, hogy valami, amit a semmiből hoztam létre, folyamatosan működik, bővül, erősödik.

Professzorasszony most hogy látja a Romológia Tanszék helyzetét és jövőjét?

Én úgy látom, hogy meg fog erősödni. Ezt talán kétféle módon érdemes megközelíteni: részben az a kérdés, hogy a politikai kurzusok szele miként fordul. Meggyőződésem szerint a politikai vezetésnek, a mindenkori kormányoknak tényleges feladata folyamatos válaszokat találnia a cigányokkal, romákkal kapcsolatos társadalmi kérdésekre. Ebben kiemelten fontos az oktatás kérdésköre, így aztán jól prognosztizálható a téma, és ily módon a tanszék politikai támogatottsága. Másfelől a felsőoktatás átalakulása és a munkaerőpiac lehetőségei befolyásolhatják a szak erejét, jelenlétét. Annak idején, amikor én ezt a tanszéket, ezt a szakot próbáltam létrehozni, mindig mellett érveltem, hogy önálló szakként kevésbé életképes a romológia, ugyanakkor nagyon is hasznos és érvényes második szakként. Hiszen speciális dologról van szó, bár Magyarországon nagy létszámú cigány kisebbség is él, mégis kicsi az összlakossághoz képest. Egy olyan egyetemi szak, amely kizárólag az ő történetükkel, kultúrájukkal foglalkozik, még akkor is, ha nem csupán cigányok közül kerülnek ki a hallgatók, nagyon kicsike merítésű. A Bolognai rendszer beépítése után erre a másodszakos rendszerű képzésre sajnos nem volt lehetőség. Most azonban megint lehetőség nyílt erre a képzési rendszerben. Biztos vagyok abban, hogy ebben a formában a szak illetve annak sokféle specializációja, szakiránya egyre több hallgatót fogadhat az elkövetkező években.

És mindemellett hogy látja a romológia, mint tudományterület jelenlegi állapotát és jövőjét?

Van néhány kolléga, aki szeret ezen morfondírozni, én kevésbé szeretek a tudományos diskurzusok létezés módjával foglalkozni. Ezzel együtt úgy vélem, hogy önálló tudományként szereplő tudományok a közelmúltban még nem voltak önállóak, és ez a fajta önállóság nem is feltétlenül szükséges ahhoz, hogy érvényes állításokhoz jusunk bizonyos kérdéseket illetően. Mindjárt mondok egy példát: a földrajz tudományterülete (bizonyos elemeiben inkább tekintek rá bölcséleti tudományként) –

Kőszegi Márió, PTE TTK Földrajz BSc szakos hallgató, 2013 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát?
„Az a hasznos, hogy új kompetenciákat sajátíthatunk el, gondolok az angol nyelv tanulására, a különböző kutatásokban való segítségre, a szakdolgozathoz való boldogulásunk segítésére. Segítenek, hogy ne morzsolódjunk le. Egy jó kis csapat jött össze, és ugye így az életben együtt tudunk dolgozni, és egy új roma értelmiségi csoportot alakíthatunk.”

ROMOLÓGIA

amiben én is szívesen utazom – a területi folyamatoktól egészen a közetek jellegéig, morfológiájáig és tovább terjed. Úgy érzem, hogy a tudomány határai olyanok, amilyenek le vannak írva valahogy. De ez a leírás számol a maga konstruáltságával, a maga időbeli meghatározottságával, tudván, hogy ez nem egy örökkévaló dolog, és korántsem állandó. Tehát az, hogy a romológia önálló tudomány-e vagy nem? Nem vagyok biztos benne, hogy ez lényeges kérdés volna. Az, hogy a cigányokkal kell foglalkozni, ebben föltétlenül biztos vagyok. A cigányoknak, ugyanúgy, mint más népcsoportoknak ismerni kell a történetét. Nagyon fontos, hogy az odatartozók szintén ismerjék a történetét, ismerjék fel akár saját közös történetükként, ismerjék a kultúrát, megőrizték a nyelvét, ameddig meg lehet őrizni. Ezzel együtt a temperamentumot megőrizték, a táncokat, a kultúrának egyéb lényegesnek vagy kevésbé lényegesnek tűnő vonásait, és hogy ezt tanulmányozni lehessen. Úgy is, hogy a család, a család idősebb tagjai átadják a fiataloknak, de úgy is, hogy egyetemen tanulmányozzák, hiszen a magyarországi kultúrának egy nagyon fontos részéről van szó. Még fontosabb, hogy vannak, akiknek ez a családi hagyománya. És ebben az értelemben is nagyon fontos dolog, hogy fennmaradjon. Amikor elkezdtük, amikor idekerültem, ciganológia névre hallgatott a kezdeményezés, amit Szépe György professzor indított. Utána lett romológia, részint azért, mert az Európai Unió és a Roma Világszövetség a roma szót fogadta el. A romológia tehát egy újabb keletű tudományos diskurzus megnevezése, ezzel együtt a Pécsi Tudományegyetem ezzel a tárggyal foglalkozó tanszékének neve. Úgy érzem, hogy a témája örök, a tárgya örök, ilyen értelemben a határai is valahol azok egy ilyen típusú diskurzusnak.

Most egy kicsit kanyarodjunk a szakkollégium felé. Az Ön személye hogyan kapcsolódik a Wlislócki Henrik szakkollégiumhoz?

Amikor volt a PHARE pályázat, amit említettem, 2001-ben, akkor annak a keretei között alapítottuk meg ezt a szakkollégiumot. Bíró Boglárka találta ki a nevét, ő néprajzos volt, büszke is volt erre, és igaza is volt. Ő volt az első vezetője a szakkollégiumnak. Hasonló módon épült, mint a Romaversitas, miközben tanulmányoztuk a különböző típusú, már működő egyéb egyetemi szakkollégiumokat is. Így aztán a magas szintű tudományos munka mellett hangsúlyoztuk a közösségi élmény fontosságát és a sokféle segítői, támogatói funkciókat. Azt mondtuk, hogy miért ne lehetne nekünk is egy ilyen egyetemi szakkollégiumunk. S kapja a nevét az első nagy magyarországi ciganológusról.

Milyen emlékei vannak a szakkollégiumról?

Olyan sok emlékem van, hogy nem is tudom, melyiket emeljem ki. Egészen banális történeteink is voltak, köztük az, hogy egy időben folyton nagyobb termeket kellett keresnünk a társas összejövetelekre, ezért minden héten az egyetem más-más épületében gyülekeztünk. Emlékszem, hogyan építgettük és rendeztük be az első szakkollégiumi szobánkat, hogyan készültek, alakultak a dekorációk, hogyan került a polcokra mind több könyv, hogyan vált megszokott látvánnyá a teát szürcsölő és beszélgető fiatalok hada az élénk színű hallgatói szobában.

De emlékezetes maradt a számomra, hogy amikor az első cigány diákok megjelentek, akkor azzal kezdték, hogy a portás, az egyetemi portás nem akarta beenged-

ni őket. Minek jönnek ide cigányok? – gondolhatta magában ez a portás. Összevesztem akkoriban mindenféle portásokkal, előbb-utóbb aztán elmaradtak ezek a konfliktusos helyzetek. Ebben az is közrejátszott azt hiszem, hogy félénkek voltak a Gandhiból érkező első hallgatóink. Nehezen oldódtak a számukra is idegen környezetben, szerettek együtt lenni, így érezték magukat biztonságban. És ezáltal aztán feltűnőek voltak. Ez is egy emlékezetes apróság a számomra. Ahogyan nagyon nagy öröm volt nekem, amikor láttam, láttuk azt, hogy ezek a kis csoportocskák fellazulnak, és már nem ők: a fekete hajú, kreol bőrű fiúk, lányok, hanem mindenféle színű és alkátú fiatalok együtt hülyéskednek és beszélgetnek egymással a folyosókon.

Miben látja a szakkollégium hasznát és mit gondol, hogy mi lehet a szakkollégium legfőbb küldetése?

Annak idején úgy gondoltuk, úgy találtuk ki ezt az egészet, hogy aki romológiát tanul, vagy érdeklődik a romológia iránt, érdeklődik a cigányság iránt, vagy pedig maga is cigány, annak nyíljon lehetősége a szakkollégiumi közösségben való részvételre. Legyen ez egy olyan hely, ahol megismerkedhet a többiekkel, tanulhat. Ha segítség-

Oláh Anita, PTE BTK Pedagógia tanár – Tantárgyfejlesztő tanár MA szakos hallgató, 2013 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát?

„Úgy gondolom, hogy nagyon nagy közösségépítő ereje van. Úgy vélem, hogy a diákok a tudományos berkekben elmélyülhetnek, részt vehetnek különböző konferenciákon, megismerhetik a tanszék dolgozóit, az egyéb karon lévő oktatókat, megismerkedhetnek felsőbb éves diákokkal, akik esetleg ugye a mentorjaik, a tutorjaikkal a kapcsolatokat építhetik, bemutatják őket szintén más embeereknek. Tehát úgy gondolom, hogy a legfőbb haszna az maga a kapcsolatépítés. Hogy megalapozzuk azt, hogy a későbbiekben, ha majd tovább szeretnénk menni tanulni, akár PhD-re, vagy ott szeretnénk oktatni az egyetemen, úgy gondolom, hogy ebben nagyon nagy segítségünkre van a szakkollégium. Hiszen olyan konferenciákat és olyan különböző programokat kínál nekünk, amely által megismerhetjük az egyéb tanszéken lévő oktatókat, és egyfajta belépési lehetőséget kínál a tudományos berkekbe. Ezenkívül számtalan más programot is kínál, amivel szintén minket a tudományos élet felé orientálnak, itt a nyelvi képzésen át a kutatómódszertanig, a tanulásmódszertanon át rengeteg olyan személyiségfejlesztő, különböző tréningeket adnak, amivel mind-mind azt támogatják, hogy a tudományos életben megfelelően szerepeljünk.”

ROMOLÓGIA

re van szüksége, segítséget kap a tanulásban, az egyetemi rendszerben való eligazodásban. Ráadásul abban a bizonyos első pályázatban voltak pénzek erre. Bármilyen hétköznapi is, a sokféle segítség mellett a finanszírozás kérdései nagyon is fontosak.

És most, jelen pillanatban hogyan ítéli meg a szakkollégium életét?

Nagyon lelkesítő a dolog, hogy viszonylag sok hallgatóval gyarapodott a szakkollégiumi létszám. Hogy belőlük mikor lesz egy olyan társaság, amelyik összeszokottabb? Egy kis idő, meg sok munka is kell még ehhez. Hála a tanszéki munkatársak megfigyelt ténykedésének, meg annak a kormányzati ötletnek, hogy ezekre a célokra támogatást ad, nagy eséllyel a szakkollégium megint lendületet kaphat. Amikor kiépült ez a szakkollégium, akkor szintén egy oktatáspolitikai döntés kellett ahhoz az első lendülethez. A közbülső időszakban – amikor is a pályázati források elapadtak – a működés mindig nehezebb, mert a forráshiány a tevékenységi köröket, a mozgásteret is jócskán leszűkíti. A szakkollégium mégis képes volt a fennmaradásra, a folyamatos és produktív működésre. Még ha nem is volt ez a működés olyan látványos, mint az induláskor, vagy éppen most, amikor van támogatás, ki lehet találni új dolgokat, új emberek kerülnek a rendszerbe, új ötletek születnek, megint elindul a felvirágzás: és ezzel együtt megmarad a szakkollégium, hiszen a változás, a fejlődés a megmaradás garanciája.

Mit üzenne a most belépő ifjú szakkollégistáknak?

Mit üzenjek? Dolgozzanak! És érezzék jól magukat! Élvezzék, hogy együtt vannak, okosodjanak, tanuljanak, védjék meg egymást.

Beck Zoltán

Az entrópiáról

Interjú Szénássy Alex-szel

Az entrópia fogalmi megragadása – értelmezése, vagy legalább az erről való beszéd – a beszélgetésünk tárgya Szénássy Alex képzőművésszel.

Beck Zoltán: „...az a képesség, hogy a káoszt renddé alakítsuk, korántsem csak a pszichés folyamatokhoz kötődik. Némely evolúciós nézet szerint a komplex életformák léte attól függ, hogy milyen mértékben képesek energiát kivonni az entrópiából – hogy a veszendőbe ment anyagot szervezett renddé alakítsák vissza.”¹

Szénássy Alex: Ez egy nagyon igaz antropomorf megközelítés. Ha belegondolsz, a természet mindent újrahasznosít, mi ezt a folyamatot tanuljuk, csak nagyon lassan. Alapvetően könnyű elfogadni azt az állítást, miszerint az alkotáshoz, teremtéshez energia szükséges. A fenti idézet értelmezéséhez azonban érdemes definiálni magát az entrópia fogalmát. Fontos dolog viszont nem összekeverni az energia fogalmát az entrópiával. Az entrópia szempontjából az energia konstans, hiszen az energia folyamatosan támogatja annak létrejöttét. Véleményem szerint az entrópia egy univerzális tendencia. Ez az általunk észlelt valóságban is manifesztálódik, és a dolgok folyamatos változásáról és elfogadásáról szól. Az energiát lehet koncentrálni, miközben az entrópiát nem. Érdekes megfigyelni azt a kifejezést, hogy „rendet rak”. Ha megfigyeled, egész életünkben próbálunk rendet rakni a táskánkban, a számítógépünk desktopján, a lakásunkban, a kapcsolatainkban, a gondolataink között. Azt gondoljuk, hogy erre képesek vagyunk, de a valóságban ez egy végtelen, teljesen feleslegesnek és értelmetlennek tűnő tevékenység. De akkor miért csináljuk? Azért mert ez egy ősi, alapvetően örökölt indíttatás. A rend megnyugtat minket. Néha lázadunk ellene, aztán újra késztetést érzünk a rendrakásra. Nagyon félünk az anarchiától, mert ez a történések kontrolljának hiányáról szól. Itt érdemes megkülönböztetni két fogalmat: kontrollálatlan és a kontrollált anarchiát. Az első, ahogy a természet és a természet energiái működnek, tehát hagyni, hogy működjenek a dolgok, míg a másik egy csoport érdekeit szolgáló tudatos lázadás egy bizonyos rendszer ellen. Ez az anarchia igazából csak rövid ideig fenntartható állapot, és eredményeként újra létrejön valamiféle rendszerszerű állapot, hiszen csak az állapot megváltoztatására irányul ez az indíttatás.

Ez a rendrakódsi egyébként adódik abból a repetitivitásból is, amit a minket körülvevő természet példaként mutat, csak bizonyos szempontból egészen másképp: este, reggel, évszakok, stb. A természet is „rendet rak” a maga módján, viszont meg is újítja magát, fejlődik. Itt a fejlődés a kulcs. Ezért van az, hogy amikor már úgy érezzük, hogy valamit rendbe raktunk, akkor oldalra nézünk, és újra ott van egy kis rend-

ROMOLÓGIA

be rakni való. Vagyis nem fejlődünk, hanem csak egy állapotot próbáltunk fenntartani. A lakást mindig lehet porszívózni, a kertben mindig lehet nyírni a fűvet. Életünkben csak nagyon rövid pillanatok vannak, amikor úgy érezzük, hogy minden rendben van. Ezért. Nincs olyan állapot, csak nehezen fogadjuk el, ami ne változna.

Hogyan találkozik ez a természettudományos terminus a képzőművészettel, egyáltalán miként értelmezhető ez: alkotói attitűdként, egyszerű technikaként, kifejezési formaként vagy olyan gondolkodási pozícióként, amelynek hagyománya van a képzőművészetben általában?

Engem az entrópia képi megjelenítése érdekelt. Annak az ellenállásnak a vizualizációja, ami egyébként annyira jellemző ránk, úgy általában. Ezek a pillanatképek az elfogadásról szólnak. Bizonyos képeket tudsz úgy nézni, mint egy betonkerítéssel körbevett játszótér légi fotóját, ahol rózsaszín kabátos gyerekek rohagálnak, más képek épp az entrópiikus állapot létrejöttének pillanatfelvételei.

A 2000-es évek első felében a te alkotásaidat alapvetően az entrópia kérdésköre foglalkoztatta? Mennyiben volt ez számodra filozófiai, és mennyiben technikai kérdés?

Mindkettő. Szerettem volna olyan képeket létrehozni, amik elsőre becsapják nézőt. Távolról ezek a képek szép, rendesen megfestett geometrikus absztrakciónak tűnnek. Én tudatosan ezt a nyelvet választottam, és ebbe ágyaztam bele az entrópia gondolatát, hiszen annyira nem illik bele. Szerettem volna valami esetlenséget és véletlenszerűséget vinni ebbe a matematikailag kiszámolt formavilágba, a rendbe, mindezt úgy, hogy az elkészült kép is a rend hatását keltse. Ez technikailag azt jelentette, hogy a geometrikus kép vázára „estek le” entropikusan a pontok. Néha nagyobbak, néha kisebbek. Ezeket nem tudod befolyásolni. Mindegyik pontnak külön életet hagytam. Voltak olyanok, amik szétduzzantak, ezeket egy idő után „király pontoknak” neveztem el. Hozzáteszem, hogy ilyen képeket már nem festek. Nagyon kimerítő volt ilyen „rendes” képeket készíteni.

Mára a pályádat kevésbé határozza meg az ún. autonóm alkotás, inkább az innovációk felé fordultál, amelyeknek nyilván van művészeti aspektusa, mégis a praktikus világba dolgozol bele: társadalmi szempontból hasznos projekteket hozol létre, új és újabb alkalmazásokat különböző digitális felületekre. Ez is valamiféle, akár az entrópiával is jellemezhető életút...

Igen, annak is tekinthető. Próbálok a dolgokat hagyni maguktól történni. Nem unatkozom. Most épp ilyen ötleteket kapok valahonnan. Én csak megcsinálom őket.

Amikor megkerestelek azzal, hogy az entrópia sorozatod képeit szeretnék a Romológia folyóirat coverjeként és meghatározó vizuális elemeként, egyből – szinte gondolkodás nélkül mondtál igen-t. Hogy látod, egy alakuló, képlékeny és széttartó tudományos diskurzus entrópiáját?

Azért mondtam rögtön igent erre a felkérésre, mert, mint ahogyan a képeim is sugallják, nem hiszek az erőltetett és különösen nem a diszkriminatív rendszerek létrehozásában és nem támogatom azokat. Én a folyamatok természetének megértésében és elfogadásában hiszek. A természetben például minden növény ugyanannyi napfényt és esőt kap. Ez egy jó rendszer.

Jegyzetek

- 1 Nagy Imre DLA dolgozata: Modell, játék, evolúció (2006) számos mottót sorakoztat fel. Közülük való a Csíkszentmihályi idézet is.

SZÉLRÓZSA

- 43 *Beck Zoltán*
A romológia diskurzusáról
- 52 *Trendl Fanni*
A Phare-ral induló szakkollégium
- 60 *Varga Aranka*
Roma szakkollégium az oktatáspolitikában
- 72 *Orsós Anna*
A Wlislócki Henrik Szakkollégium érintkezései,
beágyazódása a PTE rendszerébe
- 86 *Bokrétás Ildikó és Bigazzi Sára*
A felsőoktatásban tanuló roma fiatalok
pszichológiája

Beck Zoltán

A romológia diskurzusáról

SUMMARY

The history of science of Gypsy Studies is clearly hard to describe because personal-communal interest-groups, institutionalized power of will and nonstop actualities are inscribed in it, they rewrite it, validate it or even invalidate it. In the following short essay I will attempt to reflect on a shaping discourse's uncertainties, on its directions: in general and not only with respect to Gypsy Studies. I also hope that in this way I can get the transformation of a discourse in focus, or rather interpretable.

A következő kisesszében megkísérlek rávilágítani egy alakuló diskurzus bizonytalanságaira, irányaira: általában, és nem csupán a romológiára vonatkozóan. És azt is remélem, hogy ily módon fókuszálttá, legalábbis inkább értelmezhetővé tudom tenni egy diskurzus alakulástörténetét.

1.

A vadász és az oroszlán egymással vetekednek vala. Az oroszlán azt mondja, hogy ő erősb vala az embernél. Végre annyi lön a beszéd, hogy a vadász vivé őtet egy kő képhez, holott ki faragták vala, hogy az oroszlán fejét az ember lába alá nyomta volna. Ott az oroszlán azt mondá, hogy nem volna ez elég bizonság a vadásznak, mert az emberek olyat faraghatnának, mellyet szeretnének, de ha az oroszlán faragni tudna, avagy ha azt oroszlán faragta volna, tehát az ember lába alatt állana az oroszlánnak, és nem az oroszlán az ember lába alatt.

Értelme

*Kinek mint mi tetszik, úgy mondja,
És mindenkoron arra vagyon gondja,
Hogy az ő beszédét kedve után mondja.¹*

Esopus meséje látszólag aligha kötődik az esszé jelölt tárgyához. A történet egy oroszlánról és egy emberről szól, akik egymással vetélkednek. Esopus tanulsága azt a narratív pozíciót jelöli, amiben mindenki számára biztosítja történetének elmondását. Ha

ROMOLÓGIA

úgy tetszik, felkínálja és deklarálja a világról alkotott, egymásnak akár ellentmondó valóság-narrációk létezését. Azt is állítja, hogy az a mindenkori beszélő-cselekvő megszólalás legfőbb, rekonstruálható illokúciója², hogy fenntartsa a maga által konstruált, neki leginkább megfelelő, az ő érvényességét szolgáló elbeszélést érvényes elbeszélésnek. Ha tehát így van, az ember feladata, hogy fenntartsa saját történetét, és abba írja bele az oroszlánt, míg az oroszlánnak is ugyanez, persze éppen fordítva. Ugyanazon az ideológiai platformon állnak tehát, ugyanazokkal az eljárásmodokkal dolgoznak ki világukat, viszont érdekeik ellentétesek. Ebből következik az, hogy képtelenek a megegyezésre, arra, hogy kidolgozzanak egy olyan történetet, melyben ők maguk nem egymás kizáró ellentétei. Ez vagylagos viszonyt eredményez: ha az oroszlán nyer, az ember veszít, ha az ember győz, az oroszlán lesz a vesztes.

Ugyanezt a mesét – Esopusét – azonban magyarázhatom kissé másként is. Azt állítom, hogy nem két fél vitatkozik, hanem az ember csapdát állít ezzel a történettel az oroszlánnak. Az oroszlán azonban bölcsebbnek bizonyul az embernél, hiszen észreveszi a diskurzusban rejlő csapdát. Ha az oroszlán benne marad az ember által kínált diskurzusrendben, akkor másként cselekszik, mint ahogyan látjuk (egy másik szövegváltozatban az oroszlán szét is tépi az embert)³. Feladata az volna, hogy hasonló példákat kutasson fel, olyanokat, amely az ember által legitimnek tekinthető eljárásokkal bír. Az ember számára bizonyító erejű példának (monument, kőtábla) kellene megfelelnie, hiszen az ember magát az összemérést, a bizonyítási eljárást kimozdította az elsődlegesség helyzetéből, abból tehát, hogy ténylegesen összemérjék az erejüket. Az oroszlán azonban nem ebben a másodlagos recepcióban keres igazolást, hanem leleplezi ezt az eljárást azzal, hogy helyébe eseményt helyez. Az oroszlán szót kapott az embertől, de oly módon, hogy a felkínált diskurzusban benne állva csak az ember hangján szólalhatott volna meg. És ha így szólal meg, saját szavai által tartja fenn az ember uralmát és a maga alárendeltségét.

A romológiára való rákérdezésünk innen legalábbis idézőjelek közé szorul: az elnevezést szinkron és diakron módon is kiterjesztjük, miközben az elnevezés igénye nem jelenik meg azonban a szövegekben, melyeket minden engedélykérés nélkül romológiának tekintünk, ráadásként közülük jónéhányat olyannak, amely a romológia tudománytörténetét mondja el. Eleve úgy hozzuk létre a szövegek eme speciális rendszerét, hogy azok nem nyújtanak be igényt látszólag erre a viszonyba kerülésre. Valójában mégis azt igazoljuk, hogy ez nincs így, és talán azt is, hogy elkerülő eljárásaik a nem-megnevezésre, másként-nevezésre: az *el-nevezésre* játszanak, amely leginkább saját identifikációs zavarukból következik. Abból, hogy vágynak erre a megnevezésre, de teoretikus módon való tisztázásának elmaradása miatt tartanak is ettől. A szövegek, miközben létrehoznak egy elgondolható idézetrendszert, amelyben a keresztutalások számossága jelzi egymáshoz való sajátos viszonyukat, maguk is beleírnak ebbe a narratívába. Sok esetben kimondott szándékossággal törekednek a metadiskurzusra, tényleges összefoglaló vagy értékelő-leíró történeti munkák. Előre bocsájtom, azt tapasztaljuk, hogy olyan szövegek, sőt alapvetően olyan szövegek határozzák meg ezt a diskurzust, amelyet romológiának nevezek, melyek a megnevezés problematikája elől is elmozognak. (És amelyeket csak erős idézőjelek között tekintünk romológiának.)

Mindenekelőtt: az állításom nem az, hogy a romológia, mint olyan, van, létezik. A dolgotban lényegileg ennél kevesebbet mondok, és többet állítok. Azt ugyanis,

hogy az a diskurzusrend, amely meghatározhatja ma a romológiát, jelent problémát. Következésképpen, mint ama mese oroslánjának – le kell lepleznünk ezt a gondolkodásmódot, hogy esély nyíljon a romológia diskurzusára.

2.

A romológia, ha úgy tetszik, eddig nem nyújtotta be igényét egy értelmezhető gondolkodási mező megteremtésére. Ezt a szellemi riripét hiábavaló volna keresni – egyelőre nincsen.

De mi az a tudománytörténeti pillanat, amikor a tudományos diskurzus rákérdez saját létezésére, miként termeli magának meg ezt a reflexív nézőpontot, s végül mihez kezd vele. Azt képzeljük – hogy mint ezt ismert munkájában Said tette⁴ – ténylegesen megmutathatóvá válik egy diskurzus *természete*. Egy kikezdhető diskurzusnak éppen szakadásai lesznek azok a helyek, ahol igazolhatóvá válik egy új, ténylegesen tudományos diskurzusként tekintett romológia igénye. S ez azzal (is) jár, hogy felszámolhatókká válnak az eddig használt stíláriis, retorikai alakzatai és struktúrái ennek a nem-diskurzusnak. Ezzel a felszámolással azok a pozíciók rombolódnak le, amelyek eddig útját állták a tényleges elbeszélhetőségnek, voltaképpen annak, hogy a romológia tényleges tárgyáról – köztük magáról – ejthessen szót.

Más modern bölcséleti tudományok létrejötteinek – létrehozásának, kikényszerítésének – különösen azoknak, melyek közvetlen és kifejezett szándékkal a jelen társadalmi mozgásainak feltárására törnek, jelentős problémát okozott (és okoz máig) önmaguk tudományos diskurzusként való értelmezése. Mint Geertz írja,

A felismerés (vagy talán csak beismerés), hogy a társadalompolitikai gondolkodás sohasem testetlen reflexiókból nő ki, hanem << mindig a gondolkodó valós élethelyzetéhez >> kapcsolódik, úgy látszott, éppen az előnyökért folytatott vulgáris csatározással szennyezte be azt a gondolkodást, amelyen felül kívánt emelkedni.⁵

Petrovics Zsanett, PTE BTK Romológia szakos hallgató, 2013 óta a Wlislöcki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wlislöcki Henrik Szakkollégium hasznát? „Igazából, mikor jelentkeztem, nem tudtam, hogy mivel fogok szembesülni, mert egy új dologgal találkoztam. De amióta szakkollégiumi tag vagyok, nagyon sok barátra tettem szert, és olyan dolgokkal ismerkedtem meg, amik a vizsgáim során segítségemre válhatnak. Az önbizalmam megerősödésére számítok, a szakkollégium egy olyan erős háttér lehet, ami ösztönzés is lenne egyben számomra.”

ROMOLÓGIA

Talán izgalmas és illusztratív lehet a következő interpretáció, amely egyszerre kíván bemutatni egy olyan stratégiát, mely nem ismeri fel a diskurzus-csapdát (az oroszlán-ügy), és amely megmutatja, az inherencia-helyeken akaratlanul is megjelenik (inkább benyomul) a tekintély, amely így elválaszthatatlanul együtt létezik a szöveggel.

A Bársony-Daróczi cigány népismereti olvasókönyv (Vrana Mámi mesél) egyik szövege, a Lippai Balázsról írt iskolás történet egy cigány származású hajdúkapitányról szól⁶. A szöveg azzal a konstrukcióval él, hogy közösségi identitásunk a nemzeti mintázatnak megfelelően nagy történelmi alakok, hősök fölemlítésével, az így felkínált narratív azonosulás lehetőségével teljeseedik be, s ezt most nem is kívánom megkérdőjelezni⁷. A történet tehát Lippai Balázs hajdúfőkapitány története, akinek apja kovácmester volt. Az ő karrierútja a mese szüzséje, a mesei műfaj elvárásainak megfelelő módon a változatlan jellemű főhős morális megkérdőjelezhetetlenségével a centrumban. Azt látjuk, hogy a történet előrehaladtával a szöveg kiszorítja a cigány betűsört. Lippai Balázs sehogyan sem találja meg ezt az azonosságpozícióját, egyszerűen azért, mert a történet (és a rögzített történelmi tudat⁸) szempontjából irreleváns etnikus származása. Annál lényegesebb azonosságelem mind a külső (a történetben szereplő figurák számára), mind a belső azonosság szempontjából, hogy mely városból származik, hiszen innen nyeri történelmi alakként vezetéknevét, ez az ő azonosíthatósága, másfelől az, hogy hajdúfőkapitány, amely végül a vesztét – és az emlékezetben való megmaradását – is okozza, te-

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

hát a történet cselekménye szempontjából a leginkább releváns. Hangsúlyozom, ahhoz, hogy történelmi alakká váljak, hogy megtestesüljön, ezek szükségeltetnek. Ez a történet úgy képzeli meg a cigányság történelmének egy szeletét, hogy azt egy már létező, hatalmi pozícióban lévő narratívába olvassa bele. Kérdésfelvetése azon a preconcepció nyugszik, hogy létezik egy eleve elmondott, adekvát narratíva, amely kikezdhetetlen, s amelybe való *beleírással* a beleírtak is legitimálódhatnak. Azaz, ha nem így mondjuk el a cigányság történetét – nem a nemzeti történelem mintázatának megfelelően, annak alávetett részeként vagy résztörténeteként – akkor nincsen érvényes történetünk. Továbbá: ha így mondjuk el, koherens történetet kapunk, hiszen a koherenciát a már kész narratíva adja számunkra. Továbbá: elhagyható a reflexivitás zavaró, mindent állandóan megkérdőjelező, bosszantó kísértete.⁹

Ám ennek az elmondásnak még csak képzelt hozadéka sincs, mert ha szem előtt tartjuk a közösségi, etnikus identitáserősítés kívülről érkező célját, amely a népismeret tanításának jogi szabályozásában és tantervében is rögzítésre került, a nemzeti narratíva egészében jelentéktelennek tetsző roma hősöket látunk, akiknek nevét csak a cigány népismeret tankönyvei tartalmazzák. Ha tehát a szöveg nem ennek a narratívának a lebontására tör, hanem ebbe ír bele, akkor bármi is legyen jelentésszerűsége, fenntartja és konzerválja saját alárendeltségét.

3.

A fragmentált esszé egyfajta hatalmi erőterben gondolja el általában a dolgok létezését, ezért az elnevezés egy intézményi mozzanatával foglalkozom a következőkben. (Ez folytonosan előkerül ebben a tematikában, legutóbb éppen ennek a folyóiratnak névadása körül alakult ki vita, mely végül – amiként ez a jelen diskurzus zavaró gyakorlata – tudományosan indexálható érvek nélkül zárult.) Hogy miért is fontos ez: azért, mert ha komolyan vesszük a Geertz által előbb idézetteket, vagy J. C. Alexander állítását a tudományt átjáró nem tudományos hatalmi viszonyrendszerekről és érdekekről – egyszerűbben, a tudomány nem tisztán tudományos játszma, akkor hadd hozzak erre az erőterre olyan példát, mely éppenséggel – talán az újabb tudományos eredményeknek köszönhetően is – kimozdítja az eddigi pozíciókat.

Az elnevezés-önelnevezés problematikájának (mely tehát egyszerre hat a romának, cigánynak mondott közösségekre és a tudományos diskurzusra, melynek meg kell neveznie önmagát) új lehetőségét kínálja a *Roma* elnevezés egy másféle, talán korszerűbb, vagy legalább ideológiai mozzanattal is bíró pozícióból elgondolva. A European Commission amolyan ernyő-terminusnak [umbrella-term] gondolja el a roma megnevezést¹⁰. Ez nem jelöli a közösségeket, tehát nem megjelölő, megnevező ereje hangsúlyos a fogalomnak. Inkább az a célja, hogy általánosságban fogalmazhasson meg olyan kérdéseket, melyek a különböző cigány, roma közösségek és a nem roma, nem cigány közösségek közötti társadalmi kommunikációra vonatkoznak. Ily módon sokkal kevésbé akar ezzel a fogalommal elmondani bármit az ide értett közösségekről. Érezhetően ezzel a kitételrel működtethető a fogalom a tudományostól távolabb eső diskurzusokban. Ezzel többszintű és erős érdekérvényesítő erő is párosul, hiszen a társadalmi problémák – vélik ennek megfelelően a Commission képviselői –

jól megragadhatók, hasonló mintázatot mutatnak Európa különböző országaiban, így van esély generális rendezésükre.

A romológia diskurzusával kapcsolatosan máig általában egzisztenciális kérdések merülnek fel: egészen pontosan létezése, legitimitása minden megszólalás tétje. Ez a klasszikusnak tekintett diszciplínák esetében nem merül fel. A diskurzus létezéséhez kötődő hangsúlyos legitimitás-elem a diskurzus hagyománya, hagyománytörténete. Van-e elbeszélhetősége, van-e tudománytörténete, illeszkedik-e a tudománytörténeti kánonba? Erről szeretnék végül néhány mondatban megemlékezni.

A romológia tudománytörténetére jellemző, hogy időszakonként *monopozicionális*, könnyebben vagy nehezebben artikulálható hatalmi struktúrák rendezik, de akárhogy is: a módszerszerűen leírt világ helyett elmesélhető, folytonos diskurzushíány az általános jellemzője. Ily módon ennek a tudománytörténetnek a megírása a tartalmi kérdések vonatkozásában is számos problémát vet fel. S talán elég utalnunk most arra, hogy ezt mi sem jelzi jobban, mint éppen a romológia tudománytörténetéről szóló munkák hiánya. Tulajdonképpen Prónai Csaba az egyetlen, aki Magyarországon tudományos igénygel megkísérelt kutatástörténeti monográfiát írni. A tudománytörténet írása, azaz egy tudomány időbeli alakulástörténete eltekintve attól a tudománytól, melyről éppen szó van, állandó értékelő-újraértékelő aktus. Nem feltétlenül azon a morális alapon ugyan, ahogy azt Lakatos Imre állítja, hogy tehát a kutató

*azokat az eseményeket fogja beleírni a történetbe, melyek – az ő normái szerint – hozzájárultak a tudás gyarapodásához*¹¹.

De mindenképpen megjelenik egyfajta válogatói igény, amely a korpuszt rendezi: bizonyos szövegeket kitol, más szövegeket beemel, folyamatosan végez valamiféle kanonizációs munkát. Így láthatóan a kutató vagy szükségszerűen szűkíti tárgyát, ahogyan Prónai is teszi, vagy más eljárások, elkerülések hagynak ki szerzőket. Ily módon az olyan jelentős státuszerővel bíró szerzők, mint Szegő László, Vekerdi József vagy Várnagy Elemér, mára marginális alakulástörténeti epizódokként szerepelnek, tudományos munkásságuk a ma vagy még inkább a holnap romológiájára – remélhetőleg kevés kisugárzó erővel bírnak.

A Prónai-féle (nevezzük most így, bár nem hiszem, hogy ezzel így indexálva akár ő is egyetértene) elgondolás inkább szummatív, kritikai eleme a jelentésadó tekintély válogatói akarata: a tudománytörténeti konstrukció megkerüli a megnevezés problematikusságát, a történeti kánon megalkotását a lehető legjobban eltávolítja a kánonalkotó szövegek tárgyától, továbbá kritériumrendszerét egy külső, megbízhatóbbnak tűnő diskurzusrendből nyeri, és végtére is annak specifikus területeként, annak kánonjába írja bele történetét.

A történeti cigánykutatások, azok tehát, amelyek a történettudományok eszköztárával dolgoznak, megfogalmazzák valamiféle romológia szükségességét. Ugyanakkor nem gondolkodnak felőle átfogó módon, mindvégig parciálisak maradnak igényeik, és addig a belátásig jutnak el, hogy a közösségi azonosságtudat tudományos tudásra kell, hogy ráépüljön. Ezt a tudományos tudást azonban zavaróan sokféle módon gondolják el.¹² Ez a gondolkodás némi rokonságban áll ugyan a kulturális antropológiával, de az egy jóval szélesebb mezőbe ír bele, így számunkra ez előbbi jóval termé-

kenyebbnek bizonyulhat. Magyarországon ebben a tekintetben Nagy Pál kritikai pozíciója talán a legismertebb, leginkább kifejtett és tudományosan érvelt. Azt azért érdemes megjegyezni: a kritikai tudománytörténeti írások általában nem érvényesítik következetesen kritikai pozíciójukat, a tudománytörténet alakulásához nem viszonyulnak metakurzusként, legtöbb esetben arra nem is vállalkoznak, inkább összeolvaszák azt a cigányok/romák temporálisan elbeszélhető történetével.

A szociológiai cigánykutatások, melyek megjelennek néha átfogó igénnyel¹³ (nyelvszociológiai, nevelésszociológiai, oktatáspolitikai vagy pusztán ismeretterjesztő hangsúlyokkal), az etnográfiai, kulturális antropológiai és szociológiai szemlélet valamiféle keverékét adják. Áttekintéseik jellemzően érintetlenül hagyják a cigány tematika tudományos alakulástörténetét, és a szinkronitásra helyezik a hangsúlyt. Ha úgy tetszik, ezek sem nyújtanak be igényt a romológia diskurzusába való belelépésre, vagy annak alakítására, újrendezésére. Ez az elgondolás a Kemény-iskola alapvető nézőpontjából és módszertani megfontolásaiból eredeztethető. Csalog Zsolt, egyre inkább emblematikusabbá váló figurája ennek az iskolának. Különösen nagy hatása abból is következik, hogy tudomány és szépirodalom határmezsgyéjén elhelyezkedő írásai nagy népszerűségnek örvendtek a '70-es, '80-as években. Közülük is talán a legismertebbnek zárszavában azt írja:

*A cigányok sokfélék.*¹⁴

Tóth Eszter, PTE BTK Romológianár – Pedagógianár MA szakos hallgató, 2009 óta a Wlislócki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Milyen emlékeid vannak a Wlislócki Henrik Szakkollégium kapcsán?

„Amikor én 2009-ben jelentkeztem, igazából a többiek mondták, a felsőbb évesek, hogy menjek, hogy ez tök jó. Akkor nem is tudtam, miről szól. Utána nyertünk pályázatokat, kimentünk kutatni, megjelent a Wlislócki Henrik Szakkollégiumnak egy kis kötete, az „Esélyegyenlőség a felsőoktatásban”. Erről készült egy konferencia. Tehát, hogyha nincs a szakkollégium, akkor lehet, hogy nem is tudok egy ilyen kötetben publikálni, nincs benne a munkám. Akkor egy konferencián nem tudom ezt előadni, nem tudom gyakorolni, hogy milyen több száz fő előtt bemutatni azt, amit én kutattam és csináltam. Igazából ezt szeretem csinálni és ezt is szeretném csinálni. A szakkollégium teret ad arra, hogy megmutassuk az általunk végzett tudományos munkát. Ha nincs a szakkollégium, akkor nem megyek kutatni, nem publikálok, nem tudom, milyen csapatban együtt dolgozni, ahogyan azt sem, mit jelent a szerkesztőségi határidő.

Összességében a korpuszvizsgálat kritikai alapját Magyarországon a Kritika c. folyóirat által közölt Kovalcsik-Réger tanulmány hozta, amely elemzésének tárgyául a cigányokról, romákról szóló tudománytalan szövegeket tárgyalta, naiv művészetként.¹⁵ Ezek összefoglalva a következők: 1: mesealkotásra jellemző tér-és időkeret mint szemléleti mód és történetalkotási stratégia, 2: a tudományos probléma és eszköztár hiánya, 3: a rendszerezett terminológia hiánya, 4: az adott szaktudományos ismeret hiánya.

4.

A romológia tudománytörténete láthatóan azért nehézkesen elmondható, mert személyes-közösségi érdekhálók, intézményesült hatalmi akaratok és folytonos aktualitások íródnak bele, írják át, érvényesítik vagy éppen érvénytelenítik. A romológia újírása egyedül valamiféle dekonstruktív aktusként mehet végbe, máskülönben nem-tudományos, zárt idézetrendszerként létezik. Azaz: nem létező diskurzusként egzisztál, amely folytonosan a maga nevéért száll harcba, miközben kikerüli az önmagára való rákérdezést. Önnönmaga elől való megfutamodása pedig éppen azt az akaratot teszi legitimé, aminek felszámolására hivatott lenne.

Jegyzetek

- 1 (106) *Az oroszlánról és a vadászról, Esopus fabulái Pesti Gábor szerint*, Magvető, Bp., 1980, 122
- 2 vö. KÁLMÁN C. György, *Az irodalom mint beszédaktus*, Akadémiai, Bp., 1990 Különösen az illokúciós aktus elgondolásairól Ohmann, Van Dijk, Beardsley ill. Tanaka és Grice ironia-fogalmáról (53-65)
- 3 *A mezőn az oroszlán bebizonnyította az embernek, hogy ő az erősebb, megölte (37), Esopus fabulái*, Elektra, 2003
- 4 vö. SAID, Edward, *Orientalizmus*, Európa, Bp., 2000
- 5 GEERTZ, Clifford, *Az értelmezés hatalma, Századvég*, Bp., 1994, 22-23; Geertz az ideológia mint kulturális rendszer nyitó egységét az ideológia és a tudományos diskurzus, módszertan stb. viszonya foglalkoztatja. A romológia ebben az értelemben társadalomtudományi természetet mutat. Egyfelől be kell látnia kizárólagosság-pozíciójának problematikuságát, másfelől korszerűbb és használhatóbb objektivitásra kell törekednie – és itt csak utalok a Banks által használatba vett *strong objectivity* fogalomra.
- 6 BÁRSONY JÁNOS-DARÓCZI Ágnes, *Vrana mámi mesél*, Sulinova, Bp., 2006
- 7 Erre látunk példát, ha Hancock kötetének záró arcképcsarnokát lapozzuk fel. Hancock, Ian, *Mi vagyunk a romani nép*, Pont, Bp., 2004, függelék. Abban a szövegben szintén a többségi/hatalmi narratíva érvényesülését látjuk. A híres romák között nem a közösség képviselői, hanem néhol vélt, anekdotikus származási kontextuson keresztül igazolt, a konstruált nem-roma társadalom hírességei vonulnak fel. Az ily módon berendezett roma reprezentáció legalábbis pontosítja azt az ambivalenciát, melyről fentebb beszéltem. Jelzi szakadáshelyeit, a megfelelésnek való kiszolgáltatottság és az ezzel a kiszolgáltatottsággal az eleve így berendezett narratívában való zavar, rosszérzés momentumait.
- 8 vö. NAGY László, Bocskai István a hadak élén, Zrínyi, Bp., 1981
- 9 Hasonló példákba ütközünk a romákról szóló legtöbb történeti, vagy legalább valamilyen

módon historizáló szövegekben. A *Short History of Roma in Russia* az Orosz Birodalom területén élő roma közösségek történetét kívánja elmondani. (*A Short History of Roma in Russia, in. In Search of Happy Gypsies: Persecution of Pariah Minorities in Russia*, CRS, No.14, ERRC, 2005, 43-54) Az átfogó történet beleolvassa a történelmi időtagolásba a romákat, ahogy az alábbiakban ez látszik:

The October Revolution and the subsequent civil war of 1918-1920 which put an end to the Romanov dynasty and brought to power the Bolsheviks in Russia, had a profound impact on the position of Roma in the new social structure in Russia.

Az idézett szöveghez kapcsolódó magyarázó lábjegyzet egyértelműsíti, hogy a történetben az egyébként később is homályban hagyott kapcsolat a forradalom és a cigányság helyzete között ténylegesen nem a romákról szól:

The Romanov dynasty had ruled Russia since 1613. The last Romanov tsar, Nicolas II., was assassinated with his family in July 1918 by the Bolsheviks.

Az uralkodó dinasztia vázlatos története és a romák története között nem találunk a szövegben semmilyen kapcsolatot.

Az elmondhatóság-probléma egyrészt abból adódik, amint ezt a fenti példaszöveg kapcsán láthattuk, hogy az elmondott történet nem a cigányok története. Ez sok esetben azért van így, mert ilyen, az elmondhatósági kritériumoknak megfelelő elmondható történetet nem találnak a történészek. A másik narratíva-problémára a Jordanova által használt *metaphoric Gypsy* fogalom mutat rá. Ez az alakzat azt jelzi, hogy a meglévő történetek a kitalált cigány történetei, arról szólnak, a közösségi emlékezet számára leginkább a művészeti alkotásokban őrződnek és termelődnek újra. (Third Text, *Picturing Gypsies*, 2008)

- 10 The Commission uses „Roma“ as an umbrella term that includes groups of people who share similar cultural characteristics and a history of segregation in European societies, such as the Roma (who mainly live in Central and Eastern Europe and the Balkans), Sinti, Travellers, Kalé etc. The Commission is aware that the extension of the term „Roma“ to all these groups is contentious, and it has no intention to „assimilate“ the members of these other groups to the Roma themselves in cultural terms. <http://www.egovmonitor.com/node/35343>, 2010/04/23
- 11 (vö. FORRAI Gábor – SZEGEDI Péter (szerk.), *Tudományfilozófia: Szöveggyűjtemény*, Áron, Bp., 1999. más szövegeivel, tk. Kuhn tanulmányával.)
- 12 vö. Nagy Pál, Achim, Viorel, Fraser, Sir Angus munkái
- 13 Pl.: *Ugyanakkor Régernél megfigyelhetjük azt is, hogy az, ami nála eredetileg „csak“ nyelvészeti megközelítésnek indult, hogyan feszíti túl ezeket a kereteket. A terepen való empirikus adatgyűjtések akaratlanul egy holista értelmezés lehetőségét – és valószínűleg szükségességét is – teremtik meg.* Prónai Csaba, *Cigánykutatás és kulturális antropológia*, Bp.-Kaposvár, 1995, 106
- 14 CSALOG Zsolt, *Kilenc cigány*, Kozmosz, Bp., 1976, 239
- 15 KOVALCSIK KATALIN-RÉGER Zita, *A tudomány mint naiv művészet*, Kritika, 1995/2, 31-34. Ugyanakkor azt gondolom, hogy a felkínált narratív dekonstrukció egyik legizgalmasabb példája Csemer Géza *Habiszti*je (CSEMER Géza, *Habiszti*, 1994). A könyv nem nyújt be tudományosságra vonatkozó igényt, almanachként jegyzi magát, a romák, cigányok történetét úgy meséli el, hogy az a magyarországi kultúrtörténet egy lehetséges narratíváját is megképzí. Kétségtelenül idealizált világot, de olyat, amely képes a romák, egy közösségi belső nézőpont felől értelmezni, olyan módon, hogy az nem manicheus módon épít ki egy átkommunikálhatatlan belvilágot, hanem kikezdi, lebontja, kikerüli, folytonosan átírja a nagy történelmi narratívát. A *Habiszti* olyan könyv, amely kereszthivatkozásaival, műfaji határáthágásaival, sokszólamúságával a korszerű dokumentumirodalom (valóságírodalom) egyik kiemelkedő alkotása.

Trendl Fanni

A PHARE-ral induló szakkollégium

SUMMARY

This study is the first stop of an unfolding research. The since 2002 actively functioning Henrik Wlislöcki vocational college raises many questions in present-day students and enquirers spheres. Since the initiation ten years ago did not raise public awareness we find it important to unfold the story of the vocational college using original documentation through the now running TÁMOP 411D project's construction. For the first step we elaborated on the documentation (written while the project was in operation) submitted for the Phare application, which enabled the launch of the college.

Jelen tanulmány egy feltáró kutatás első állomása. A 2002 óta működő Wlislöcki Henrik Szakkollégium létrejötte körül számos kérdés merül fel a jelenlegi hallgatókban és a szakkollégium iránt érdeklődők körében. Mivel a tíz évvel ezelőtti alapítás nem ivódott be a köztudatba, fontosnak gondoljuk, hogy a jelenleg futó TÁMOP 411D pályázati konstrukció keretében folyó projekt során feltárjuk a szakkollégium történetét és azt eredeti dokumentumok elemzésével támasszuk alá. Első lépésként a Szakkollégium megalapítását lehetővé tévő Phare pályázatra beadott dokumentációt, a projekt során született iratok elemzését, feldolgozását végzzük el.

A Wlislöcki Henrik Szakkollégium a tavalyi évben ünnepelte működésének tizedik évfordulóját. Tizenegy évvel ezelőtt indult el egy projekt keretében, melynek címe: Regionális tehetséggondozás és szakkollégium létrehozása roma hallgatók számára a munkaerő-piaci versenyhelyzet javítása érdekében. A projektet az Európai Unió a HU-99.04-01. számú Phare-program keretében finanszírozta. A halmozottan hátrányos helyzetű, elsősorban roma fiatalok társadalmi beilleszkedésének támogatása címet viselő programot 1999 folyamán hirdette meg az Oktatási Minisztérium Phare programirodája. A három elemből álló program a megelőzés, korrekció és tehetséggondozás pillérekre épül. (Tájékoztató 8-9. oldal) A programban különböző tématerületekre lehetett pályázni. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar a „Középiskolai tehetséggondozó, felsőfokú szakképzési, valamint felsőfokú tanulmányokat előkészítő és támogató programok kidolgozása, továbbfejlesztése és megvalósítása” elnevezésű alprojektre készítette el pályázati programját. A projektet kidolgo-

zó szervezet a Romológia Tanszék volt, melynek vezetője Forray R. Katalin volt. A pályázatban összesen 148.475 eurót igényelt a szervezet, melyből 131.720 eurónyi támogatást nyert el. Ez közel 33,5 millió forintot jelentett akkoriban.

A projekt leírása¹

Célok

A projekt célkitűzése alapvetően a felsőoktatásba belépett roma/cigány fiatalok támogatása volt egészen a munkaerő-piacra való belépésig. Ezt három konkrét részcéliban fogalmazták meg: a felsőoktatásba belépő vagy benne lévő roma diákok felkutatása, közösségépítés; szakkollégium létrehozása és működtetése; a végzettek támogatása a munkaerő-piacon vagy a doktori képzésben. A célok elérését egy, a felsőoktatásban elterjedt hallgatói közösségi tér, szakkollégium keretében kívánták megvalósítani. Ezen tér köztudottan alkalmas az ambiciózus, szakmailag magas szintű munkát végző hallgatók összefogására. Emellett lehetőséget ad a hallgatók autonóm szerveződésére, önálló tevékenykedésükre és közösség kialakítására. A Romológia Tanszék a *szakkollégium létrehozásával* a szakmailag sokoldalú, piacképes tudású roma értelmiség képzését tűzte ki célul. A bevonni kívánt hallgatói kört kiterjesztették az egész Pécsi Tudományegyetemre, így az akkor létező tíz karra, és az ott tanuló cigány/roma fiatalokra. A projektben vállalt célokat alapvetően a *tutori rendszer* kiépítésével és működtetésével kívánták elérni. A tutori rendszer alapvető feladata a hallgatók segítése tanulmányaik során és a tutorok felelősségvállalásának gyakorlása. A bekerült hallgatók és tutorok közösségének fejlesztése céljából *nyári tábor* szerveztek. Ezen táborban a közösségépítésen túl cél volt az egyéni és csoportos radikális önismereti technikák alkalmazásával megvalósuló kommunikáció-fejlesztés, az identitás erősítése és a cigány/roma kultúrával összefüggő ismeretek és készségek elsajátítása. Az értelmiségi létre való felkészítés eszközeként a Szakkollégium keretein belül *folióirat* szerkesztését és *mini konferenciák* szervezését is vállalták, melyet a projekt második félévétől a tutorok és a hallgatók közösen készítettek el, bonyolítottak le. Mindezek

Fenyvesi Sándor, PTE TTK Fizika BSc szakos hallgató, 2013 óta a Włislocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Włislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A legfőbb haszna, az az ECDL vizsga, a nyelvvizsga, a tanulásmódszertan is jó. Hasznomra ezek a vizsgák, fejlesztő foglalkozások válhatnak legjobban. Tetszik az ösztöndíj is, mert szükség van rá. Hogy mi a küldetése? Elméletileg küldetése vagy célja az, hogy minket segítsen úgymond a tanulásban, segíteni akar minket így az életre való felkészülésben.”

mellett a szakkollégiumi hallgatók és a tutorok is ösztöndíjban részesültek. Ennek célja nem csak a jutalmazás és a közvetlen anyagi támogatás volt, hanem olyan jogszabályi gyakorlat előkészítése, amely lehetővé teszi a hasonló szakkollégiumok hallgatóinak és tutorainak az állami normatíva közötti díjazását.

A főpályázó

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán 1998/1999-es tanévtől kezdődően működött Romológiai Szeminárium (CSÁNICZ-CSERTI 1998:94). Az alapvetően ekkor még nyelvészeti szemináriumként funkcionáló szervezetből nőtt ki magát 2001-re az önálló Romológia Tanszék. 2000-ben az országban elsőként a pécsi egyetemen akkreditáltak romológia alapképzési szakot. A szak körül csoportosult oktatók döntöttek úgy, hogy olyan közeget hoznak létre, melyben támogatásra lelhetnek az egyetemen tanuló hátrányos helyzetű, elsősorban roma/cigány hallgatók. A Tanszék feladatának tekintette ezen hallgatók felkutatását, bevonását a tudományos életbe és diplomához jutásuk segítését.

Honnan toborozták a szakkollégiumi hallgatókat?

A pályázati anyag Helyzetelemzés című fejezetéből kiderül, a pályázat írói feltételezik, hogy a Pécsi Tudományegyetemen viszonylag magas arányban tanulnak roma/cigány hallgatók, mely a térség egyes sajátosságaira vezethetők vissza. A dél-dunántúli régióban már akkor komoly kezdeményezések voltak láthatóak a roma/cigány tanulók eredményes oktatásának elősegítésére: Gandhi Közalapítványi Gimnázium, Collegium Martineum. Ezek mellett akkor már fél éve működött a Cigány Értelmiségi Gondolkodó klub (CÉG), melynek alapvetően az értelmiségi pályára készülő roma/cigány fiatalok felkutatása és fórumok volt. Ezeknek a projekteknek köszönhetően a régió egyetemén a 2000-es évek elején már viszonylag sok – a Tanszék becslései szerint 30 – roma/cigány fiatal jelent meg. Az oktatási projektek mellett már akkor is működtek olyan szervezetek Pécsen és környékén, melyekkel a Romológia Tanszék szorosan együttműködött és egymás erőforrásaira támaszkodva közös projekteket is megvalósítottak. Ezekkel a szervezetekkel – Khetanipe a Romák Összefogásáért Egyesület, Zsutipe Kulturális és Sport Egyesület, Pécs Városi Cigány Kisebbségi Önkormányzat – konzorciumi partnerként is találkozunk a Tanszék Phare pályázatában. A pályázati dokumentációból az derül ki, hogy a hallgatókat személyes ismeretség útján, hólabda módszerrel kutatták fel és vonták be a programba.

Együttműködő partnerek

Megvalósító szervezetként a Baranya Megyei Munkaügyi Központ is szerepelt a pályázatban. Az egyes szervezeteknek különböző szerep jutott a megvalósítás során. A Pécs Városi Cigány Kisebbségi Önkormányzat a projekt kulturális rendezvényeinek megvalósításában, a pályáorientációban és a munkavállaláshoz szükséges kapcsolatok kiépítésében kapott jelentős szerepet. A szakkollégiumi hallgatók munkavállalásra való felkészítésben a Baranyai Megyei Munkaügyi Központra szabott nagyobb szerepet a pályázat. A felkészítés során feladata volt munkaerő-piaci ismeretek átadása, egyéni karriertervek elkészítése és munkaerő-piaci prognózis felállítása. A projekt országos és regionális beágyazottságát, a hallgatók civil élettel és szervezetekkel való összekötését a Khetanipe a

Romák Összefogásáért Egyesület vállalta magára. A Zsutipe Kulturális és Sport Egyesület a hallgatók számára szervezett relaxációs és sport rendezvények lebonyolítását vállalta. Mint ahogyan ma is, úgy tíz évvel ezelőtt is fontos volt európai uniós pályázatoknál a külső környezettel való együttműködés. Különösen fontos ez jelen esetben, hiszen a projektet a Pécsi Tudományegyetem „falain” belül kívánták megvalósítani. A HU-99.04.01. számú Phare-programról szóló tájékoztatófüzetben röviden elemezik az elutasított pályázatokat, melyeknek egyik jellegzetes hibája a feltüntetett konzorciumi partnerekkel történő együttműködés felszínes jellege. Elmondhatjuk azonban, hogy a Tanszék által benyújtott pályázatban világosan és pontosan megfogalmazták az egyes közreműködők felelősségi körét és, hogy mit vár el tőlük a főpályázó.

Várható eredmények

A pályázati anyagban csak egy helyen találkozunk számszerűen mérhető adattal. E szerint 20 főnyi hallgatói csoporttal és a hozzájuk tartozó 6-7 ttorral számoltak a pályázat írói. A projekt célcsoportra gyakorolt hatásait illetően olyan megfogalmazásokkal találkozunk, mint „A szakkollégiumból kikerülőktől elvárjuk, hogy aktív részesei legyenek lakóhelyük helyi társadalmának, nyújtsanak személyes támogatást és szolgáltatásokat a megszerzett ismeretek és kapcsolatok felhasználásával emberi jogi, oktatási, munkaerő-piaci, konfliktuskezelési stb. ügyeknél”. További várható eredményként a Szakkollégium nemzetközi hálózatokba való csatlakozását, konferenciákon való megjelenését, az anyaintézmény (Tanszék) számára olyan jogi feltételrendszer megteremtését, mely a későbbiekben biztosíthatja a hátrányos helyzetű szakkollégiumi hallgatók társadalmi integrációját és egzisztenciájukat.

Laboda Georgina, PTE BTK Magyar-Romológia BA szakos hallgató, 2012 óta a Wlislöcki Henrik Szakkollégium elnöke, ösztöndíjas

Te miben látod a Wlislöcki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A hasznát abban látom, hogy roma és nem roma fiatalok együtt tudnak tudományos munkát végezni, nemcsak a romológia témakörében. Legfőbb küldetése az, hogy egy nagyon jó közösségi élet jön létre, és a tudásunkat egymásnak át tudjuk adni. Nagyon örülök neki, hogy a szakkollégiumnak köszönhetően nagyon jó közösségbe kerültem, jól érzem magam a szakkollégiumban, szívesen járok ebbe a közösségbe. A szakkollégiumi környezet igazi motiváló erő: főként ahhoz nyújt szakmai és emberi támogatást, hogy vállalkozzunk tudományos kutatási feladatokra, ismerjük meg a kutatási terepet, annak világát. Ezzel együtt abban erősítjük meg kölcsönösen egymást, hogy van miért küzdeni, érdemes roma értelmiséginek lenni Magyarországon.”

A pályázati anyag további részeiben a részletes költségvetést, a projektet megvalósítók önéletrajzeit, nyilatkozatait olvashatjuk.

A Wislocki Henrik Szakkollégium kezdeti működése

A tutori rendszer részletes bemutatása

Tutor az a felsőbb éves (legalább harmadéves) hallgató, aki részt vesz a romológia specializáció, illetve a szak munkájában. Minden szakkollégistáról gondoskodott egy tutor, de egy tutornak maximum három hallgatója lehetett. A tutori munkára jelentkezők alkalmasságáról a Szakkollégium vezető teamje döntött, mint ahogyan a kiválasztottak felkészítéséről is ők gondoskodtak. A tutorok kiválasztásánál fontos szempont volt, hogy tanulmányi eredménye legalább 3,5 felett legyen, lehetőleg roma/cigány legyen, és hogy lehetőleg azonos szakon tanuljon valamely a szakkollégiumba bekerült hallgatóval. (BÍRÓ 2012:14) A tutorok feladatai közé tartozott alapvetően a rájuk bízott hallgatók szakjának megismerése, követelményeinek összegyűjtése, a hallgató személyes és tanulmányi problémáinak feltárása, felkészítésük a vizsgákra, a követelmények teljesítésére. Emellett alap feladatuk volt a hallgatók egyetemi és kollégiumi életbe való bevezetése, az egyetemi tanulmányokhoz kapcsolódó adminisztratív feladatokban való segédkezés, azok figyelemmel kísérése. Az alapok megteremtése után kötelességük volt a hallgatók egyéb tanulmány igényeinek feltérképezése (nyelvtanulás, korrepetálás), képességeik és tehetségük felismerése, azok kibontakoztatásában való segítségnyújtás. A tutorok és hallgatók között alapvetően személyes kapcsolatnak kellett kialakulnia, hogy ezeket a feladatokat teljesíteni tudják. Ezen kapcsolat megalapozására szolgáltak a nyári táborok és a kötelező jellegű személyes találkozók. A találkozók, megbeszélések számára helyszínt biztosított a Tanszék egy szakkollégiumi szoba formájában. Idővel ezt a helységet számítógépekkel, asztalokkal, székekkel szerelték fel, hogy a szakkollégiumi hallgatók számára lehetőséget nyújtsanak az internet használatra és dolgozataik számítógépen történő megírására. A tutorok között található egy „főtutort”, akinek kötelességei közé tartozik rendszeresen megbeszéléseket tartani a többi tussal, ahol értékelik az addigi tevékenységeket. Ő az, aki értékeli a tutorok által írt féléves beszámolókat, jegyzőkönyveket, aki segít lebonyolítani az egyes tutor váltásokat, és akihez fordulni tud a tutor, ha segítségre vagy tanácsra lenne szüksége. A tutorok egy félévre kaptak megbízást, melynek meghosszabbításáról a féléves értékelés után döntöttek el. (BÍRÓ 2012:13)

A felvételi eljárás után 2001 őszi szemeszterében 33 hallgató, 14 tutor és 1 főtutor kezdte meg munkáját. (BÍRÓ 2012:14) Az ösztöndíjban részesülő hallgatók között található 16 bölcsészkarost – romológia, orosz, német, szociálpolitikus, szociálmunka, olasz, néprajz, angol és szociológia szakosok –, 5 főt a Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Karról – gépész- és építészmérnök, informatika és településmérnök szakosok –, 4 főt az Állam- és Jogtudományi Karról – jogász és jogi asszisztens szakosok –, 3 főt a Természettudományi Karról – biológus, matematika és számítástechnika szakosok –, és egy-egy főt az Egészségügyi Főiskolai Karról, az Általános Orvosképzési Karról, illetve a Felnőttképzési Karról. A tutorok jelentős része – 9 fő – a Bölcsészettudományi Karról: néprajz, romológia, szociológia, magyar, esztétika és

szociálpolitika szakról jelentkezett, két-két fő a Pollack Mihály Műszaki és Informatikai Karról és a Felnőttképzési Karról, egy fő pedig a Természettudományi Karról került a programba. A tutori rendszer felállítása, a hallgatók toborzása után sor kerülhetett a szakkollégium szervezetének létrehozására. Az első közgyűlésen a hallgatók, tutorok és a pályázat szakmai vezetője – Cserti Csapó Tibor – közösen kidolgoztak egy szabályrendszert, melyben minden szereplő kötelességét és jogait meghatározták. Szintén az első gyűlésen megválasztásra került a szakkollégium vezető tanára. Ezután a Szakkollégium vezetését Beck Zoltán látta el. Bíró leírása szerint ekkor vette kezdetét az igazi szakkollégiumi élet. Kezdetben a szakkollégium tevékenységét az alábbiak jellemezték: a társadalomtudományi gondolkodás új eredményeinek bemutatása és alkalmazása; a tudományos írás jellemzőinek elsajátítása, előadások és mini konferenciák szervezése; nyelvtanulási lehetőség biztosítása; kurzusok indítása a roma kultúra, történelem, közösségek, érdekképviselő témakörében; periodika megjelenítése; számítástechnikai infrastruktúra biztosítása a hallgatók számára. (BÍRÓ 2012:16)

A beszámoló tanulságai

Mind a hallgatók, mind a tutorok készítettek beszámolót az egyes félévekben végzett tevékenységükről. A beszámolókról készült összesítés félévekre lebontva, melyekben az eredményeket, javaslatokat és problémákat foglalták össze. Ennek alapján emelnék ki most néhányat.

Amiben a tutor a legtöbbet segít: tanácsok nyújtása a tanárok és tantárgyak terén, kapcsolatok kialakítása, előadásokra és publikáció megírására való felkészülés, második szakra való felvételiben tanulmányi segítségnyújtás, pályázatok megírásában iránymutatás. A legjellemzőbb problémák között a késői tutor-patronált egymásra találás, a tutor szakmai kérdésekben hozzá nem értése, a tutorok és patronáltak elfoglaltsága volt. A tutorok beszámolójában több esetben építő jellegű javaslatokat is olvashatunk a tutor rendszerrel és a szakkollégiummal kapcsolatban. A javaslatokat író tutorok szín-

Végh Zoltán, PTE FEEK Ifjúságsegítő szakos hallgató, 2013 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A haszna igazából valamilyen szinten a hátrányos helyzetű fiatalok segítése, hogy ők ezzel a szakkollégiummal egy esélyt kapjanak ahhoz, hogy jól vigyék a tanulmányaikat, illetve új ismereteket tudjanak szerezni. A küldetés a tehetséggondozás, és hogy diplomás fiatalokat neveljen. Nekem igazából az anyagiak miatt is segítség, másrészt olyan ismereteket szerzek, vagy szerezhetek meg, amiket azt gondolom, hogy kamatoztatni tudok majd a jövőben.”

ROMOLÓGIA

te minden esetben valamely más egyetemi szakkollégium hallgatója volt és így az ott működő gyakorlatokat kívánták átadni a Wlislócki Henrik Szakkollégium számára. Ilyen javaslat volt a Tudományos Diákköri Konferenciára történő felkészülés segítése, más szakkollégiumok vezetőinek meghívás és tapasztalatcsere kezdeményezése, szakestek szervezése közösségépítés céljából, a hallgatók kutatásokba bevonása.

A projekt lezárásához készített dokumentáción 2002. novemberi dátumot találunk, mely szerint a projekt alig másfél évig tartott. Az pénzügyi háttér megszűnése után egyre nagyobb problémát jelentett a bevont hallgatók összefogása a Szakkollégium keretébe. Ennek eredményeképpen 2002 után a túlélés időszaka követett, melyben inkább előtérbe kerül a klasszikus értelemben vett szakkollégiumi tevékenységek és a közösségi programok szervezése. (BÍRÓ 2012:18)

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

Összefoglalás

A tanulmány a Wlilocki Henrik Szakkollégium létrehozásának pontos dokumentációját kívánta bemutatni. Ugyan a fő hangsúly itt a Szakkollégium életre hívásán van, de ez 2001-ben csak a keretet szolgáltatta az elérendő célokhoz. A Szakkollégium működése azóta is töretlen, a célok kis mértékben módosultak, de alapvetően a cigány/roma egyetemi hallgatók támogatása maradt a fő célkitűzés.

Irodalom

A tanulmány alapvető forrása a Phare HU 99 04 01 312-31-32. számú projekt pályázati dokumentációja volt, mely megtalálható a Wlilocki Henrik Szakkollégium helységében.

BÍRÓ Boglárka: A Wlilocki Henrik Szakkollégium létrehozásának körülményei. In: Romológia „akkor és most”. Konferenciakötet. Gypsy Studies 28. Pécs, 2012.

CSÁNICZ Szabolcs – CSERTI CSAPÓ Tibor: Romológia szak a Janus Pannonius Tudományegyetemen. In: Iskolakultúra 1998/8. szám 93-95. oldal.

Jegyzetek

- 1 A pályázat és a projekt leírását a Szakkollégiumban fellelhető dokumentáció alapján végeztük.

Varga Aranka

Roma szakkollégium az oktatáspolitikában

SUMMARY

In the time of development and spreading of Roma vocational colleges one must examine what kind of education policy will be boosting this type of institution, and who the target group really is. This short script will be about clarifying conceptual frames, then placing a Roma dormitory in the line of education policy actions and by introducing the students of the Roma dormitory of Pécs to show the fulfillment.

A roma szakkollégiumok fejlődésének, terjedésének időszakában érdemes megvizsgálni, hogy milyen oktatáspolitikai szándék erősíti ezt az intézménytípust, és hogy valójában kiket is céloz meg. E rövid írás arra vállalkozik, hogy a fogalmi keretek tisztázása után a roma szakkollégiumot elhelyezze az oktatáspolitikai intézkedések sorában és a pécsi roma szakkollégium hallgatóinak bemutatásával a megvalósulást is megjeleltse.

Fogalmi keretek

A fogalmi tisztázás első lépéseként az elnevezésből indulunk ki: a roma szakkollégium roma/cigány diákok számára a felsőoktatás keretein belüli támogató intézmény. Részleteiben vizsgálva a fogalmat a jogszabályi megközelítés nyújthat támpontot. A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi törvény 54. §-a rögzíti a tehetséggondozásra és szakkollégiumokra vonatkozó feladatokat. A rövid jogszabályi bekezdésben olvashatunk arról a kettős megközelítésről, mely szerint egyrészt a kiemelkedő képességű, másrészt a hátrányos helyzetű hallgatók szakmai-tudományos előrehaladásának támogatása a cél. A kétféle jellemzővel leírt hallgatói csoportra vonatkozó tevékenységek tehetséggondozó és felzárkóztató jellegét nevesíti a törvény. Ez utóbbi körbe sorolja a jogszabály a roma szakkollégiumokat, és kiemeli, hogy ezt az intézménytípust létesítheti felsőoktatási intézmény vagy a vele együttműködő egyház is.

További kiegészítésül szolgál a magyarországi szakkollégiumokra vonatkozó helyzetfeltáró kutatás, mely szerint a Magyarországon jelenleg működő közel száz szakkollégium szervezeti működési eltérései ellenére tartalmi szempontból számtalan azonosságot mutat (GERŐ-DEMETER-HORZSA, 2011:31). A közös jellemzők között hangsúlyosan jelenik meg a közösség inspiráló szerepe, a társadalmi problémák iránt érzékeny értel-

miség nevelése, a személyre orientált és gyakorlati jellegű képzési formák túlsúlya és a költséghatékonyság azon formája, amely a szakkollégium környezetében fellelhető emberi erőforrások maximális bevonásából és kiaknázásából adódik. A kutatás kitér a társadalmi mobilitás kérdéskörére is, és megállapítja, hogy bár a népi kollégiumi hagyományok szerint a szakkollégiumok a hátrányos helyzetű csoportok számára mobilitási lehetőséget biztosíthatnának, mégis jellemzően felülreprezentáltak a magasabb társadalmi pozíciójú családi háttérrel rendelkezők a szakkollégiumokban (GERŐ-DEMETER-HORZSA, 2011:165).

Éppen ez utóbbi helyzeten is kíván változtatni a „roma” jelzővel nevesített szakkollégiumi típus, mely jellemzőit ugyan a jogszabály nem részletezi, azonban a finanszírozási háttérét jelentő pályázati forrás (TÁMOP 4.1.1.D/12) konkrétan megszabja a bevonható hallgatói kör főbb jellemzőit. Az egyik kritérium a hátrányos helyzet¹ igazolása valamennyi roma szakkollégista esetén, illetve a másik kritérium a bevont hallgatók 65 %-ának önkéntes nyilatkozata roma származásáról. Láthatóan a roma szakkollégiumok hallgatói esetén prioritás a szociálisan hátrányos helyzet kompenzálása, és e mellett – nem feltétlenül minden diákra vonatkozóan – jelenik meg az etnicitás.

Ez a roma szakkollégiumi célcsoport lehatárolás ismét felveti az elmúlt évtizedeken átívelő szakmapolitikai dilemmát: Kiket is céloz valójában ez a támogató rendszer? Ugyanis a szociális hátrányos helyzet egészen más, sok szempontból ellentétes irányú szolgáltatást igényel, mint a kisebbségi csoporthoz tartozás. Egyértelmű, hogy a szociális helyzethez kapcsolódó hátránykompenzálás az alacsony társadalmi pozíciójú csoportból való kikerülést célozza, míg az adott nemzetiséghez kötődően belsővé váló kulturális tartalmak az értékkel bíró csoporttal való önazonosságot erősíti. Természetesen lehetséges a két szolgáltatás egyidejű nyújtása, sőt, a tapasztalatok szerint ezek egymást erősítve hatnak, különösen akkor, ha a támogató rendszer ezt kimondja és elvárja. Ezt a kettősséget, mint a romákkal kapcsolatos politikát több európai országban vizsgálva azt láthatjuk, hogy különböző arányú keveredése figyelhető meg mindenütt a két megközelítésnek, és sehol sem található kizárólagosan az egyik politika (FORRAY-KOZMA, 2010:19).

Bogdán Attila, PTE TTK Környezettan BSc szakos hallgató, 2013 óta a Wlislócki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wlislócki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„2013-ban csatlakoztam a szakkollégiumhoz, érdekelt a kultúra, meg ezek a dolgok, szívesen vagyok itt a többiekkel, és az ösztöndíj is jó. A legfőbb küldetése szerintem az, hogy az ismereteket megossza a diákokkal, és jobban integrálja az új hallgatókat az egyetemi életbe. Én azt látom a hasznának, hogy szélesebb képet kapok a magyarországi cigányság helyzetéről, megismerek jó fej embereket, az is elég jó dolog.”

Visszatérve a vizsgált roma szakkollégiumi pályázathoz azt olvashatjuk, hogy a célcsoport „*felsőoktatási intézményekbe felvételt nyert hátrányos helyzetű, elsősorban roma származású hallgatók*”, miközben a konkrét célmeghatározás már egyértelműen megjeleníti a cigánysághoz való aktív kapcsolódást elvárás-rendszerében. „*Alapvető célkitűzés, hogy a roma szakkollégium hozzájáruljon a közéleti feladatvállalás iránt elkötelezett, aktív társadalmi párbeszédet folytató cigány értelmiségiek formálódásához...*” (Pályázati felhívás – TÁMOP 4.1.1.D/12). Tovább elemezve a roma szakkollégiumi pályázatot megállapítható, hogy azt a sokszor előkerülő tudományos és szakmapolitikai dilemmát, hogy „Ki a cigány?” az önbevallás módszerével jogszerűen feloldotta a támogatási rendszer. A hátrányos helyzetet pedig igazoló dokumentumokkal támaszthatja alá a hallgató. Mindez azonban továbbra is magában rejtje – a különböző szakpolitikákban is megfigyelhető – helyzetet, amikor a „társadalmi hátrányokkal küzdő” és a „cigány” megjelölés szinonimaként használatos. Vagyis összemosódik a hátrányos helyzet és az etnikai-kulturális hovatartozás, mintha e sokszínűségében és összetettségében kulturálisan azonosítható csoport – a cigányság – valamennyi tagját egyben érintené a szociális hátrány is. Ez a helyzet elmondható többek között az Európai Unió Roma stratégiájáról is, ahol „*a cigányság és a szegénység egyazon kérdéscsoportban jelenik meg, azaz a cigányságnak a preambulumban felsorolt problémái valójában a szegénység problémái*” (FORRAY, 2011:62).

A vizsgált pályázat kettős célcsoportú lehatárolása egyben fel is veti azt a kérdést, hogy a nem hátrányos helyzetű romák miért nem kerülhetnek be a szakkollégiumi körbe? De az is kérdés, hogy a nem roma hátrányos helyzetű hallgatók miként vállalnak elkötelezett roma értelmiségivé? Az első kérdésre adott egyszerű válasz az, hogy természetesen bekerülhetnek a roma szakkollégiumba nem hátrányos helyzetű romák is, csak nem e pályázati konstrukcióban – bár a szigorú kritériumok mentén végrehajtott pályázati projekt nagy valószínűséggel ennek gátat szab a gyakorlatban. A második kérdésre adott válasz – miként válnak a nem romák elkötelezett „roma” értelmiségivé – leginkább az lehet, hogy romák iránt elkötelezett értelmiség is ki fog kerülni a roma szakkollégiumokból. Ez nagyon is kívánatos és támogatandó cél, és egyben a roma szakkollégium nemzeti-etnikai alapon történő szeparáló jellegét is oldja.

Oktatáspolitikai kontextus

Ebben a fejezetben azt vesszük sorra, hogy melyek azok az elmúlt tíz esztendőben elindult és jelenleg is érvényben lévő oktatáspolitikai intézkedések, amelyek a hátrányos helyzetűeket és/vagy a cigányságot célozzák. Oktatáspolitikai elemzést olvashatunk e témában (FORRAY-ORSÓS, 2010), most azonban az aktuálisan létező programok, szolgáltatások felsorolása, közös szála fűzése következik rámutatva arra, hogy a roma szakkollégiumok miként illeszkednek e sor „végére”.

A bemutatásra kerülő oktatáspolitikai intézkedések hátterében a demokratikus társadalmak alapeszménye az esélyegyenlőség (equality) vagy egyenlő bánásmód áll, amikor az egyénekkal és a csoportokkal szemben a hátrányos megkülönböztetés nem érvényesül és a szolgáltatásokhoz mindenki egyformán hozzáfér. Az egyenlő bánás-

móddal összefüggésben azonban szükséges a méltányosság (equity) biztosítása is, vagyis a társadalmi befogadás (social inclusion) azon foka, mely során a környezet szolgáltatásrendszerével igazodik az ott lévők sokszínűségéhez társadalmi, kulturális és egyéni szinten egyaránt. Ennek oktatáspolitikai mikéntje az inkluzív pedagógia eszköztárával valósítható meg (VARGA, 2010:28).

Az alábbiakban az oktatási rendszer egyes fokain végighaladva emeljük ki az oktatáspolitikai esélyegyenlőséget és méltányosságot támogató intézkedéseit. Fontos leszögezni, hogy az intézkedések zöme nevesítetten a szociális hátrányokkal jellemzett² csoportot célozza, és csak kisebb mértékben a cigány/roma csoportba tartozókat. Ez a megállapítás vonatkozik a bevonandók körére és a nekik nyújtott szolgáltatásokra is. Következzen tehát – a gyakorlati megvalósulásuk részletes elemzése nélkül – a fellelhető támogatások sora!

A legfiatalabb korosztály fejlesztésével foglalkozó Biztos Kezdet Program összhangban a „Legyen jobb a gyerekeknek” Nemzeti Stratégiával indult el. A korai beavatkozást célzó program országos terjesztésének előzménye többek között az a többéves fejlesztő munka és komplex kísérlet, amely az MTA Gyermekszegénység Elleni Program keretén belül 2006-ban indult a Szécsényi Gyermekesély Program négy Biztos Kezdet Gyerekházában. A TÁMOP 5.22.2/08 számú pályázati támogatással országosan is elterjesztett Biztos Kezdet gyermekházak hátrányos helyzetű térségekben vagy szegregátumokban indulhattak el 2009-ben az ország 36 településén. A földrajzi le-

Dr. Cserti Csapó Tibor egyetemi docens, PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, a Wlislöcki Henrik Szakkollégium egyik alapító tagja

Te miben látod a Wlislöcki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A legfőbb haszna szerintem a közösség-teremtés, egy kapcsolati hálónak a kialakítása, ami itt a cigány hallgatók és a nem cigány hallgatók között kialakul. Szerintem túl azon a célon, hogy a cigány hallgatóknak megkönnyítsük az egyetemi tanulmányait, hogy könnyebben beilleszkedjenek az egyetemi életbe, jobban megtalálják a helyüket az egyetemi szisztémában, fontosabb az, hogy kialakulnak ezek a kapcsolatok a hallgatók közt. Ez szól az elfogadásról, a toleranciáról a tudományosság mellett, meg az integráció mellett. Arról is, hogy a cigány hallgatók talán most már nem ufók ezen az egyetemen, és nem furcsán kell rájuk nézni, hanem természetessé válik egy idő után, hogy itt vannak. És nemcsak itt vannak, hanem ugyanolyan tevékenységeket képesek végezni, mint bármely hallgató: tanulnak, készülnek a vizsgáikra, szakkollégiumi vagy éppen tudományos tevékenységet folytatnak.”

határolás célja, hogy azokhoz a családokhoz jusson el ez a korai gyermekkor (0-5 év) célzó szolgáltatás, amelyeknek alapvető szocializációs feltételei nem megfelelőek, illetve ahol az intézményes szolgáltatásokhoz való hozzáférés korlátozott. A Biztos Kezdet Gyermekházak a kisgyermek korai képesség-kibontakoztatását szolgálják a családi, szülői környezet aktív bevonásával. Jelenleg állami támogatással működik a program, célzott támogatási feltételek mellett (19/2013. (III. 5.) EMMI rendelet).

Az óvodáskorú halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek számára többféle támogatást nyújt a rendszer. Pénzbeli ellátás a beóvodázási támogatás, melynek évenkénti összege azt szolgálja, hogy a szociális hátrányokkal küzdő családok számára ne jelentsen elháríthatatlan akadályt az óvodába lépéskor szükséges eszközök beszerzése. A halmozottan hátrányos helyzetű családok számára az óvodába járatást könnyíti anyagi szempontból az ingyenes étkezés biztosítása is. A korai beóvodázás éppúgy, mint az azt megelőző Biztos Kezdet Program célja, hogy az elégtelen szociális helyzetben felnövő gyerekek minél előbb segítséget kapjanak. Ennek érdekében az elmúlt években kötelező volt a halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek felvétele az óvodába (esetleges túljelentkezés esetén előnyben részesítésük), és a már óvodába járó gyerekek Óvodai Integrációs Program (IPR) keretében kaphatnak személyre szabott képesség-kibontakoztató szolgáltatást.

Az általános iskolában csökkentett összegű az étkezés-térítése a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók számára, s ez kiegészül az ingyenes tankönyv juttatásával. Itt is folytatódhat a tanulók támogató fejlesztése az Iskolai Integrációs Program (IPR) keretein belül, amennyiben az adott intézmény vállalja – többletforrásért – az ezzel járó komplex feladatot. A cigány nemzetiségi program az iskolában kimondottan az identitás fejlesztésére, a nyelv megőrzésére szolgál azon családok gyermekei számára, akik magukat cigánynak vallják. E két szolgáltatás kettéválasztása (hátrányos helyzet kompenzálása / identitás erősítése) 2003-tól jelent meg a közoktatásban, egészen addig „cigány felzárkóztató”, majd „cigány nemzetiségi” program keretein belül valósult meg mindkettő – egyazon célcsoport számára. Az elmúlt évtized tapasztalata, hogy ez a szétválasztás sikerrel járt: folyamatosan bővül az Integrációs Programot működtető intézmények köre, és bár nem nagy számban, de cigány nemzetiségi program is több helyen megvalósul.

Alapfokon még ki kell emelni a tanodák működését, melyek civil szervezetek által létrehozott, úgynevezett extrakurrikuláris (iskolán kívüli) intézményekből (Amrita Egyesület, Józsefvárosi Tanoda) indultak az ezredfordulót megelőzően, és a későbbiekben további hasonló intézmények (Khetanipe, Belső Tűz, Faág Egyesület stb.) létrejöttét generálták. Ma már jónéhány európai uniós támogatási körön van túl a több mint 100 intézményt felölelő tanodahálózat, amely a forráshiányos szakaszokban sem szűnt meg, bizonyítva ezzel szükségességét az oktatási támogató rendszerben. A komplex tanodai – lelki, tanulmányi, kulturális és anyagi természetű – szolgáltatási kör ugyanis családi keretben kíséri az oda járó fiatalokat nemcsak az általános iskolai tanulmányaik során, hanem a következő intézményi fokokon is (FEJES-HÍVES-SZÜCS-VARGA, 2012). Fontos kiemelni, hogy a pályázati támogatások célcsoportként a tanodák esetén is a hátrányos, halmozottan hátrányos tanulói kört jelölik (és várják el dokumentáltan), de hangsúlyozzák annak szükségességét, hogy az adott programba bevont tanulók legalább 30 %-a roma legyen (Pályázati útmutató – TÁMOP 3.3.9.A-12).

Az általános és középiskolát nemcsak a tanoda „íveli át”, hanem a halmozottan hátrányos helyzetű diákokat célzó ösztöndíjprogramok is. Az „Útravaló” elnevezésű, 2005 óta létező ösztöndíjrendszer az 1990-es években sikerrel működött Soros alapítványi patronáló tanár-diák programjának tapasztalataira épített. Bár a támogatási rendszer folyamatosan átalakul, és forrásai szűkülnek, a 2011/2012. évi nyertes lista szerint az „Út a középiskolába” programban 4800, az „Út az érettségihez” programban 2440, az „Út a szakmához” alprogramban 2337 tanuló kapott mentortanárt és ösztöndíjat (www.wekerle.hu).

A középfokot tekintve a halmozottan hátrányos helyzetű diákok továbbra is kapnak étkezési és tankönyv hozzájárulást. Szintén folytatható az Integrációs Program (IPR) a középfokú intézményekben; tapasztalatok szerint elsősorban azok az intézmények vállalkoznak e program bevezetésére, ahol nagyobb létszámban jelennek meg a halmozottan hátrányos helyzetű diákok. A köznevelés minden fokán jelen lévő programban (IPR) ma már közel hetvenezer halmozottan hátrányos helyzetű gyerek, tanuló kap személyes odafigyelést. A program működését több tudományos kutatás is elemezte az utóbbi évtizedben, és függetlenül bizonyos pontokon mutatkozó hiányosságtól fontos és eredményes támogatási formának ítélték (HAVAS-ZOLNAY, 2011; TELLER, 2012; ARATÓ-VARGA, 2004, 2012).

Az ezredforduló kezdeményezése a hátrányos helyzetűek Arany János Tehetség-gondozó Programja (AJTP). A Program minden megye valamely nagyhírű gimnáziumában és a hozzá kapcsolódó kollégiumban ötéves, érettségit adó képzést indított kiemelt támogatással hátrányos helyzetű fiataloknak. A halmozottan hátrányos helyzetű fiatalokat azonban csak 2005 után érte el az Arany János Program, amikor – fokozatosan – két további alprogrammal (AJKP, AJKSZP) bővült. Az új programok komplex pedagógiai szolgáltatást kínálnak – fókuszálva a kollégiumi ellátásra. Így középfokon jelenleg mintegy másfélezer halmozottan hátrányos helyzetű fiatal készül az érettségire, illetve a piacképes szakmára az ország különböző középfokú intézményeiben és a hozzájuk kapcsolódó kollégiumban. A program nem nevesíti a romákat célcsoportjaként (www.ajp.hu).

Bíró Boglárka, PhD hallgató – PTE Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, a Wislocki Henrik Szakkollégium egyik alapító tagja

*Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát?
„Hogy miben látom a hasznát? Hogy közösséget teremt, közösséget épít, hogy családot hoz létre a romológia szakos hallgatók között. Pontosabban – hiszen a szakkollégisták köre már nem szorítkozik csupán a szakra: a PTE-n tanuló roma hallgatók között hoz létre erős szövetiséget. Ez a későbbiekben olyan kapcsolati tőkét fog jelenteni a hallgatóknak, amit bármikor fel tudnak használni. Szerintem ez a legfontosabb része.”*

Szintén a középfokot célozzák az úgynevezett „második esély” típusú intézmények, amelyek célja, hogy a szociálisan hátrányos és veszélyeztetett életkörülmények között élő fiatalok iskolai reintegrációján keresztül munkaerő-piaci helyzetük javuljon. Ez az intézménytípus már az ezredforduló előtt működött – főként Budapesten (Belvárosi Tanoda, Burattino Iskola), és csak az elmúlt tíz évben jelent meg olyan szegregálódott településeken, közösségekben, ahol elsősorban szociálisan hátrányos helyzetű és roma fiatalok érettségihez, szakmához jutását segítette személyre szabott képzési rendszerével (Így például a Kis Tigris Gimnázium Alsószentmártonban és a Dr. Ámbédvár Iskola Sajókazán). Jelenleg ezt az intézménytípust is TÁMOP fenntartással működtetik – „a halmozottan hátrányos helyzetű, köztük roma” fiatalokat jelölve célcsoportként (TÁMOP 3.3.9.B-12.).

Ki kell még emelni középfokon néhány – deklaráltan – nemzetiségi intézményt. Ilyen a világ első roma nemzetiségi gimnáziuma Pécsen (Gandhi Gimnázium), mely húsz évvel ezelőtti indulásakor azt a szembetűnő lemaradást kívánta pótolni, amely a cigányság érettségihez és felsőfokú végzettségéhez jutásában mutatkozott. A Gandhi Gimnázium mintájára, annak továbbgondolásával 1997-ben létrehozott Roma Esély (ma Hegedűs T. András) Középfokú Iskola sokszáz roma és hátrányos helyzetű diák szakmához, érettségihez jutását segíti a kelet-magyarországi (Szolnok) régióban. Ugyanezt a célt tűzte ki szintén a kilencvenes évek végén Budapesten létrehozott Kalyi Jag Roma Nemzetiségi Szakiskola, Szakközépiskola.

A felsőoktatásban sok vitát kavart pozitív diszkriminációs intézkedések 2003 után léptek életbe. Az indulás éveiben többletpontszámmal és mentorról támogatást a bekerülést és bennmaradást hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetűek esetén. A többletpontszám mind a mai napig érvényben van, sajnos éppen a szükséges tartalmi támogatás – segítő mentorok – maradt el az elmúlt években, nagy valószínűséggel pénzügyi okokból.

És végül esszen szó a roma szakkollégiumokról, melyek a felsőoktatás rendszerében szélesebb körben az elmúlt két évben indultak el a keresztény egyházak bekapcsolódásával. Jogszabályi legitimitásuk a 2011-es felsőoktatási törvényben nevesítéssel történt, és ugyanekkor kezdődött meg a célzott anyagi támogatásuk is. (Keresztény roma szakkollégiumi hálózat beruházási és működtetési támogatása 2011-től és a TÁMOP 4.1.1.D/12 2013-tól.) Az ezt megelőző időszakban az alapítványi fenntartású Romaversitas, illetve a PTE Wlislócki Henrik Szakkollégium voltak azok a nagyobb és hosszabb intervallumban működő intézmények, amelyek a felsőoktatásban tanuló cigány fiatalok támogatását célozták meg (FORRAY, 2012). E két intézmény a Keresztény Roma Szakkollégiumok mellett továbbra is folytatja tevékenységét.

A felsorolásból úgy tűnik, hogy teljes az „ellátórendszer”: a kora gyerekkortól a felsőoktatás végéig ívelő támogatási formák láthatóan minden életkori szakaszban többféle szolgáltatást kínálnak – elsősorban a halmozottan hátrányos helyzetűek számára. Valódi eredmények elérése érdekében azonban nem elégedhetünk meg az oktatáspolitikai szándékkal. A rendszer szempontjából a támogatási formák megléte mellett a fenntartáshoz szükséges folyamatos és elégséges finanszírozás biztosítása is fontos, illetve elengedhetetlen a hasznosulást garantáló tudatos minőségirányítás is. A gyerekek, tanulók oldaláról nézve akkor lehetnek sikeresek a támogatások, ha a rendszer minden fokon – személyre szabottan és egymásra épülően – eljut a rászorulókhöz a

sokféle szolgáltatás. Az is szükséges, hogy a pedagógiai folyamatok során tudatosan (és nem összemosva!) használják a megvalósítók a hátránykompenzáló, illetve az identitást erősítő támogató formákat. Továbbá az is feltétele a „beválásnak”, hogy az oktatási szektor támogatásait szervesen egészítsék ki és ezzel erősítsék meg más ágazatok (például a szociális) intézkedései.

Roma szakkollégium Pécssett

A következőkben a Pécsi Tudományegyetemen működő Wlislöcki Henrik Szakkollégium nyertes roma szakkollégiumi pályázatára beadott hallgatói felvételi dokumentáció alapján röviden bemutatjuk a jelentkezőket a vizsgált két szempont alapján: hátrányos helyzetüket, illetve roma származásukat. A felvételi anyagokhoz mellékelte hátrányos helyzetet igazoló hivatalos dokumentumokat a jelentkező 20 hallgatóra vonatkozóan az 1. számú táblázatban összegeztük.

1. számú táblázat – WH Szakkollégiumba jelentkezők hátrányainak számossága (fő)

Hátrányos helyzet szempontja a pályázati kiírás szerint	Fő
rendszeres gyermekvédelmire jogosult	12
szülei legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános	9
egyszülős családban nevelkedik	6
legalább egyik szülője tartósan beteg vagy fogyatékos	5
állandó lakhelye a 94 hátrányos kistérség egyikébe tartozik	5
szülei jövedelme nem haladja meg a minimálbért	5
a háztartásban több generáció él együtt	4
szülei nem rendelkeznek rendszeres jövedelemmel	4
szegregált lakókörnyezetben él	3
jegyzői védelem	1
szüleinek érettségét nem igénylő, elavult szakképzettsége van	1
állami gondozott volt	0

Az összegző táblázat szerint a jelentkezett 20 hallgató 55 igazolást nyújtott be. Számosságát tekintve az első két helyen álló szempont a jelenlegi halmazottan hátrányos helyzetű besorolás szerinti jellemzők: a család alacsony jövedelme (rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény kategória) és iskolai végzettsége (legfeljebb általános iskola). E két jellemző a jelentkezők felére igaz, és a 9 alacsony iskolai végzettségű család csak egy esetben nem igazolt alacsony jövedelmet. Ahol pedig alacsony a jövedelem (de nem alacsony az iskolai végzettség), ott a hátrányos lakókörnyezet és a szülők betegsége, fogyatékosága súlyosbítja a helyzetet.

Átlagosan majdnem 3 hátrány „jut” egy jelentkezőre, és a benyújtott igazolások személyre bontva számosságukban és jellegükben egyaránt eltérnek. A jelentkezők mintegy fele sokféle hátránnyal küzd: négyen öt területen hátrányos helyzetűek, további négyen négy hátrányt igazoltak, ketten pedig hármat. Az egy, illetve két hátrányt jelölő jelentkezők igazolásai szinte valamennyi területet felölelik. A szociális hát-

ROMOLÓGIA

rányok tekintetében megállapítható, hogy a pécsi roma szakkollégium elérte a célcsoportját, és bár a pályázat indulásakor nem volt többszörös túljelentkezés, azonban minden jelentkező – sőt sok fiatal többszörösen is – megfelel a hátrányos helyzet kritériumának.

A másik vizsgálati szempont szerint a 20 jelentkező közül 16-an tettek önkéntes nyilatkozatot roma származásukról, vagyis a jelentkezők 80 %-a. A felvételi óta eltelt időszak személyes beszélgetései során kiderült, hogy van olyan, aki ugyan nem nyújtotta be ezt az önkéntes nyilatkozatot, de cigánynak tekinti magát. Tehát ezen a területen is döntő többségében azok kerültek a programba, akiket ez a támogató szolgáltatás el akart érni.

Összegzés

Az oktatáspolitikai ismertető alapján az látható, hogy határozott szakmapolitikai szándék alapján kialakított oktatási esélyegyenlőségi programok elindítására került sor az utóbbi 10 esztendőben, amelyek elsősorban a halmozottan hátrányos helyzetű csoportra fókuszáltak, de különböző mértékben a cigányságot is megjelölték kedvezmé-

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

nyezett csoportként. Itt nincs lehetőség annak részletes taglására, hogy a kétféle csoport (hátrányos helyzetű/cigány) eltérő szolgáltatási igényére miként reagálnak a különböző programok, de általánosságban elmondható az is, hogy valamennyi program tartalmi eleme fókuszál a hátránykompenzálásra, illetve kitér a sokszínűség értékének elfogadására. Ez a kettősség jellemzi a roma szakkollégiumot is, azonban a hátránykompenzálás mellett rendkívül hangsúlyos a cigány/roma identitás fejlesztése, mivel éppen a cigány értelmiség létrejöttének támogatása a program alapvető célja.

A roma szakkollégiumi példaként szereplő Wlilocki Henrik Szakkollégiumot tíz éve egy jelentős európai támogatású pályázati forrás hívta életre. Az azóta eltelt időszakban a többi – nem roma – szakkollégiumhoz hasonlóan rendkívül alacsony költségvetésből, és kisebb-nagyobb intenzitással működött ez a – főként cigány egyetemi hallgatókat tömörítő – tudományos-szakmai közösség. A 2013 elején indult, öt szemesztert felölelő, TÁMOP által támogatott és jelentős költségvetésű „roma szakkollégiumi” projekt új lehetőségeket nyit meg a szakkollégium számára: komplex, célzott támogatási-szolgáltatási rendszerrel kísérheti a pécsi egyetemen tanuló hátrányos helyzetű, jórészt roma/cigány fiatalokat. Így esélyt kap arra, hogy a kisgyerekkortól a felsőoktatásig ívelő oktatáspolitikai intézkedések végpontján tevőlegesen hozzájáruljon ahhoz, hogy a hátrányos helyzetű csoportból érkező fiatalok tehetsége kibontakozzon, és egyúttal ezek a fiatalok aktív szerepet vállaljanak a cigányság társadalmi inklúziós folyamatában.

Irodalom

- ARATÓ Ferenc – VARGA Aranka (2004): Együttműködés az együttnevelésért. *Educatio* 3. szám. 503-507.
- ARATÓ Ferenc – VARGA Aranka (2012): Intézményfejlesztési útmutató a differenciált, IPR alapú fejlesztések megvalósításához. Közigazgatási és Igazságügyi Hivatal, Budapest.
- FEJES József – HÍVES Tamás – SZÜCS Norbert – VARGA Aranka (2012): TANODA Bevétel vizsgálat tapasztalatainak összefoglalása. *Eruditio* Zrt, Budapest. (kézirat)
- FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás (2010): Társadalmi egyenlőség vagy kulturális identitás? A cigány/roma oktatáspolitikai dilemmái. *Képzés és Gyakorlat*, 3-21.
- FORRAY R. Katalin – PÁLMAINÉ ORSÓS Anna (2010): Hátrányos helyzetű vagy kulturális kisebbség – cigány programok. *Educatio* 19. szám. 75-87.
- FORRAY R. Katalin (2011): Társadalmi egyenlőség és a jövő feladatai. *Educatio* 1. szám. 62-73.
- FORRAY R. Katalin (2012): Cigány diákok a felsőoktatásban. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): Új kutatások a neveléstudományokban. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága-ELTE Eötvös Kiadó, 265-298.
- GERŐ Márton-Demeter Endre-HORZSA Gergely (2011): Szakkollégiumi helyzetkép felmérése. *Aditus* Zrt, Budapest. 226.
- HAVAS Gábor – ZOLNAY János (2011): Sziszifusz számvetése. *Beszélő*. 16. szám

- TELLER Nóra (2012): Mi hozott mérhető eredményeket az oktatási integrációs fejlesztések közül? (kézirat)
- VARGA Aranka (2010): Inkluzív társadalom és iskola. In: Varga Aranka (szerk.): Esélyegyenlőség a felsőoktatásban 1. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs. 21-33.
- VARGA Aranka (2013): Hátrányos helyzet jogszabályi környezetben (megjelenés előtt)

Hivatkozott jogszabályok

1993. évi LXXIX. közoktatásról szóló törvény 121.§-a
2011. évi CCIV. évi törvény – A nemzeti felsőoktatásról. Magyar Közlöny 165. szám (2011. december 30.) 41181-41248.
2013. évi XXVII. Törvény 45. §-a – A gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. 67/A. §-ának módosítása
- 47/2007. (V. 31.) OGY határozat – Legyen jobb a gyermekeknek!” Nemzeti Stratégiáról, 2007-2032.
- 19/2013. (III. 5.) EMMI rendelet – A Biztos Kezdet Gyerekházak támogatása igénylésének, döntési rendszerének, folyósításának, felhasználásának, elszámolásának és ellenőrzésének részletes szabályairól. Magyar Közlöny 37. szám. (2013. március 5.) 3649-3657.
- A halmozottan hátrányos gyermekek és tanulók esélyegyenlőségének biztosítását szolgáló iskolai és óvodai integrációs program. Oktatási és Kulturális Minisztérium közleménye – Oktatási Közlöny 11. szám (2007. április 24.) 1253.

Hivatkozott pályázati konstrukciók

- Pályázati felhívás – A korai beavatkozást középpontba helyező Biztos Kezdet programok elterjesztése országos szinten, kiemelt figyelemmel a leghátrányosabb helyzetű térségekre támogatására – Kódszám: TAMOP 5.2.2/08/2
- Pályázati felhívás – Roma szakkollégiumok támogatása c. pályázati felhívásához Kódszám: TAMOP 4.1.1.D-12
- Pályázati útmutató – A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai lemorzsolódását csökkentő intézkedések támogatása – Tanoda típusú programok támogatása c. pályázati felhívásához – Kódszám: TAMOP-3.3.9.A-12/1
- Pályázati útmutató – A halmozottan hátrányos helyzetű tanulók iskolai lemorzsolódását csökkentő intézkedések támogatása – Második esély típusú programok támogatása c. pályázati felhívásához – Kódszám: TAMOP-3.3.9.B-12

Jegyzetek

- 1 TAMOP 4.1.1.D/12, „Roma szakkollégiumok támogatása” pályázat szerint hátrányos helyzetűnek tekinthető
– a 2005. évi CXXXIX. törvény 147.§-nak 10. pontjában meghatározottakon túl minden olyan hallgató,

- aki az egyéni fejlesztés terv megkötésének időpontjában rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkezik **és** akinek szülei rendszeres munkajövedelemmel nem rendelkeznek, illetve havi jövedelmük nem haladja meg a mindenkor hatályos minimálbért;
  - vagy akinek szülőinek legmagasabb iskolai végzettsége általános iskola, illetve érettségít nem igénylő, elavult szakképzettségük van;
  - vagy aki egyszülős családban nevelkedik,
  - vagy a háztartásban – melyben a fiatal életvitelszerűen él – több generáció él együtt;
  - vagy akinek legalább egyik szülője tartósan beteg vagy fogyatékos;
  - vagy akinek állandó lakhelye a 94 hátrányos helyzetű kistérségben van;
  - vagy aki szegregált lakókörnyezetben él.
- 2 A hátrányos helyzet és halmozottan hátrányos helyzet fogalma alatt a jelenleg még érvényben lévő (1993.évi LXXIX. közoktatásról szóló törvény 121.§-ában foglaltak szerinti) szabályozóban, illetve az ezt 2013. szeptember 1-én felváltó törvényi szabályozásban (2013. évi XXVII. Törvény 45. §-ában meghatározottak alapján a gyermekvédelemről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv. 67/A. §-ának módosítása) megadottakat értjük. (Varga, 2013)

Csonka Imre, PTE BTK Romológia MA szakos hallgató, 2010 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, mentor

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A hasznát abban látom – a programban, ami most fut jelen pillanatban –, hogy elindult a mentorok és az ösztöndíjasok közötti kapcsolat, illetve a munka. A közöttük alakuló munkában rejlik szerintem a szakkollégiumnak a jövője és jelene. És ezt a munkát kellene tovább folytatni, majd ha már ez a pályázati lehetőség nem lesz adott. Utána is együtt kéne dolgoznunk és segíteni az alsóbb éveseket. Illetve saját magunknak is tapasztalatszerzés az irányítás területén, ha esetleg irányítói munkakörbe kerülünk. Így körülbelül tudni fogjuk azt kezelni, hogyha csoportban kell dolgoznunk.”

Orsós Anna

A Wlislócki Henrik Szakkollégium érintkezései, beágyazódása a PTE rendszerébe

SUMMARY

The Faculty of Arts's Department of Gypsy Studies in the Institute of Education has been gathering together and integrating Gypsy/Roma originated students, and students interested in this topic in general for more than ten years at the University of Pécs. Henceforth we will look at how this department connects into the university system, and how the activities it represents helps Gypsy/Roma young people integrate into society.

Összefoglaló

A Bölcsészettudományi Kar Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke több mint tíz éve fogja össze és integrálja a PTE különböző karain tanuló cigány/roma származású diákokat, illetve azokat a hallgatókat, akik érdeklődnek a romológia tudományterülete iránt.

A továbbiakban áttekintjük, hogy az e tevékenységet felvállaló tanszék miként kapcsolódik az egyetemi rendszerbe, és az általa képviselt tevékenységek milyen módon segítik a cigány/roma fiatalok társadalmi integrációját.

Kulcsszavak: cigány/roma hallgatók, társadalmi integráció, stratégia, romológia

A magyarországi cigányok/romák társadalmi integrációja érdekében az egyetem elsősorban az ismeretterjesztés, a kutatási és oktatási területek erősítését tartja szem előtt. Mindez országosan is szükséges ahhoz, hogy a cigányság identitása erősödjön, és saját értékeit ismerve el tudja magát helyezni a nemzeti kultúrában, miközben a társadalom is elismeri a kulturális különbözőségek létjogosultságát és azt a sokszínű társadalom természetes részének tekinti.

A tudományos információkon alapuló fejlesztéseknek különösen fontos terepe a társadalmi integráció erősítése, a leszakadó kisebbségi csoportok, főként a cigány/roma lakosság iskolázása, kultúrájának őrzése és fejlesztése is.

A Pécsi Tudományegyetemen komoly intellektuális, szellemi és morális bázisa van azoknak a törekvéseknek, amelyek azért küzdenek, hogy minél több identitását vállaló cigány/roma fiatal tanuljon az egyetemi karokon. Fontosnak tartja olyan hatékony és fókuszált Roma Integrációs Stratégia elfogadását és megvalósulását, amellyel tevékenyen hozzájárulhat az uniós roma keretstratégia, valamint a Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia¹ vállalásainak teljesüléséhez. Ennek érdekében a Pécsi Tudományegyetem több területen tűz ki további részcélokat:

Fontos, hogy az egyetem úgy váljon befogadóvá, hogy polgárainak lehetőségük legyen az egyetem által meghirdetett kurzusokon, rendezvényeken stb. ismereteket szerezni, pozitív attitűdöt kialakítani a cigány/roma közösségekkel kapcsolatban.

Nélkülözhetetlen az is, hogy az egyetem a különböző karokon tanuló cigány/roma hallgatók számára a méltányosság elve szerint, támogató háttér működtetésével biztosítsa a tudáselsajátítást, a készségek, képességek fejlesztését, a kompetenciák stb. megszerzésének lehetőségét, amely az érintett hallgatók számára a tanulmányaik sikeres befejezését eredményezi.

Mindemellett célként jelenik meg az integráció elvének érvényesítése is azzal, hogy megelőzi a kirekesztés és kirekesztettség mindenfajta formáját, és garantálja a

Kalányos István, a Wislocki Henrik Szakkollégium egyik alapító tagja

Milyen emlékeid vannak a Wislocki Henrik Szakkollégiummal kapcsolatban?

„Én az elsődleges hasznát abban láttam, hogy közösséget épített azokból a hallgatókból, akik mindenféle szakokra jártak az egyetemre. Romák elég kevesen voltunk. A Romológia Tanszék nagyon jó céljának tartottam azt, hogy összefogjon minket. Ez a szakkollégium pedig egy rendszeres találkozási alkalom volt, egyáltalán, hogy tudjunk egymásról. De azon felül, hogy voltak rendszeres találkozók, kialakítottunk közös célokat is. Eleinte a közösségépítés mellett fontos volt az is, hogy megszervezzük a saját tanulmányaink segítségét. Volt egy mentorprogram, ez is a pályázat keretein belül. Ez volt az egyik, hogy a tanulmányainkat előrevigyük, illetve volt a Wislocki Henrik Szakkollégiumnak egy újsága, amibe írhattunk, ami publikációs lehetőség is volt, illetve egyáltalán azokat a dolgokat megmutathattuk, amit a saját szakjainkon művelünk. Akkor egy idő után megtudtuk, hogy vannak más szakkollégiumok is, akikkel lehet kapcsolatot építeni, és innentől kezdve más célja is lett a szakkollégiumnak, magunkat is próbáltuk nyilván fejleszteni, hogy méltóak legyünk a másik szakkollégiumokkal való kapcsolatra. Illetve egyáltalán meg akartuk magunkat mutatni kifelé is.”

befogadást, az egyénhez igazodó teljes körű és differenciált fejlesztési eljárásokat minden nemzetiséghez tartozó, így a cigány/roma hallgatók esetében is.

Olyan hatékony és fókuszált Roma Integrációs Stratégia elfogadására és megvalósulására törekszik, amely egyfajta minimálisan elvárt azonos elméleti – vagy ebben az esetben inkább – *szemléleti* pozíció kialakítását és annak hangsúlyos kimondását célozza meg.

Ennek a pozíciónak két alapvető eleme a *szemléletformálás* és a *méltányos szolgáltatások*. Ezek jelölik ki a program célcsoportjait és teszik nyilvánvalóvá szándékainkat: azaz egyszerre figyelünk a cigány/roma, és nem-cigány/nem-roma közösségek tagjaira, az egyetemi polgárok mindegyikére (PTE ROMA STRATÉGIA, 2013).

Előzmények

A Pécsi Tudományegyetem az első volt a felsőoktatási intézmények között, amely határozott célul tűzte ki a hazai cigány/roma kisebbség felsőfokú továbbtanulásának támogatását.

Ebben az erőfeszítésben döntő szerepet játszott:

- a) a *kisebbségi törvény megalkotása* (1993), amely a hivatalosan elismert nemzetiségeknek járó oktatási támogatás értelmében iskolázási programokat írt elő a cigány csoportok kultúrájának megőrzése érdekében;
- b) a *Gandhi Alapítványi Gimnázium pécsi megszervezése*, amely – más nemzetiségek középiskoláinak mintájára – a cigányság számára létrehozott nemzetiségi oktatási intézmény;
- c) *egyetemi szak (Romológia) akkreditációja a bölcsészkaron* a cigány/roma lakosság kultúrájának megőrzése, ápolása, továbbadása, a cigány/roma és a kérdések iránt érdeklődő nem cigány/roma fiatalok, a területen dolgozó felnőttek tudományos felkészítése érdekében;
- d) *romológia tanári szak alapítása és működtetése*;
- e) *doktori iskola alapítása*, amelynek része a romológia program;
- f) a *szakkollégium létrehozása* a tudományos kutatásokat végző hallgatók támogatása céljából (Wlislócki Henrik Szakkollégium);
- g) a *műveltségi tárgyak* között szerepel romológia tárgyú kurzus: az elmúlt szemeszterekben palettakurzusként Bevezetés a romológiába címmel;
- h) a cigány/roma kulturális örökség és a társadalmi problémák kezelése érdekében *szervezett pedagógiai továbbképzések* rendszerének kialakítása, előadások tartása az ország egész területén;
- i) *rendszeres részvétel a kormányzati szintű egyeztetésekben*;
- j) *cigány/roma civil egyesületek szervezésében és fenntartásában való rendszeres részvétel*, beleértve a nevelőotthonok, börtönök és más zárt intézményekben folyó fejlesztőmunkát.

Romológia a Pécsi Tudományegyetemen

A romológia mint tudományterület a Pécsi Tudományegyetemen az elmúlt több mint egy évtizedben számos szervezeti formában is működött. A specializációból való 1997-es elindulást 2000-ben önálló tanszékké alakulás követte a BTK-n belül, amely – jelenlegi formájában – a nevelésszociológiával összevonva a Neveléstudományi Intézet tanszékévé vált.

A szakon tanuló hallgatók nem a hagyományos, diszciplináris tudománnyal találkoznak, hanem – hasonlóan a BTK más nemzetiségi szakjaihoz – ún. field study-val, amely a cigányság történetét, nyelveit, kulturális sajátosságait, települési jellemzőit, európai jelenlétét kutatja és elemzi, hangsúlyosan kitér azokra az egészségügyi, szociális, lakhatási problémákra, amelyek megoldása külön feladatot jelent a kormányzatok számára.

Tanszéki tevékenységeink

1. Oktatás. A meglévő oktatási kínálat bővítése további célcsoportok számára

- Nappali
- Levelező
- Külföldi diákok bevonása
- Más egyetemi szakokhoz kiejánlható kurzusok
- Pedagógus továbbképzés
- Szakvizsga
- Cigány nyelvi képzések

Kőszegi Sándor, PTE ÁJK Jogi asszisztens szakos hallgató, 2013 óta a Wlislöcki Henrik Szakkollégium tagja

Te miben látod a Wlislöcki Henrik Szakkollégium hasznát?

„Véleményem szerint az egy nagyon jó dolog, hogy van egy olyan szakkollégium az egyetemen belül, amely integrálja a hasonló érdekű és érdeklődésű fiatalokat, így beleértve a roma fiatalokat, és akik a romológia iránt érdeklődnek. Valamint egy nagyon jó közösséget ad, amely segít az egyetemi életben boldogulni, és ezen kívül sok hasznos információt ad a tudományos kutatásokban, a publikációkhoz és a hasonló dolgokhoz. Úgy gondolom, hogy mindenképpen fejlődést fog adni számomra a szakkollégium, segíteni fog abban, hogy én is értelmiségivé váljak, és leginkább annak örülök, hogy segít a nyelvvizsga megszerzésében, valamint segíti a további tanulmányaimat a jövőben.”

- Nyelvvizsga központ
- Doktori képzésben való részvétel: a BTK-n akkreditált Neveléstudományi Doktori Iskola egyik programjaként a romológia is megjelenik.

2. Kutatás. Saját kutatások a romológia minden területén az aktuális fejlesztési kérdések kapcsán Pécsen és a dél-dunántúli régióban.

E kutatások gyakran alapjai az intézményi, illetve regionális szintű döntéseknek, a továbbiak pedig hozzájárulhatnak a romológia tudományterületének bővítéséhez, valamint a szakmapolitikai döntések megalapozásához. A tanszék fontosnak tartja a PTE-n folyó romológiai témájú kutatások összehangolását (keretet adni a különböző tanszékek és karok kutatóinak együttműködéséhez), de a városból, ill. a régióból érkező kutatási-fejlesztési igények, megkeresések kielégítéséhez is szervezett alapot nyújt. Lehetőségeihez mérten tudományos kutatási pályázatokon vesz részt, hogy a cigányságra vonatkozó alapkutatásokat végezhesen, valamint lehetőséget biztosít külső partnerek számára különböző kutatási programokban való együttműködéshez.

3. Fejlesztés. A tudományterület folyamatos bővítését célzó és a kutatásokra építő tevékenységek

A tanszék feladatának tartja az oktatási segédanyagok fejlesztését és megjelentetését mind a felsőoktatás romológiai tárgyú programjaiban, mind a közoktatásban a cigány tanulókat oktató-nevelő intézményekben.

További célcsoportok bevonása érdekében a karon indítható új képzési formák kidolgozását kezdeményezi, támogatja és abban részt vesz. Fontosnak tartja továbbá a külső gesztorok oktatásfejlesztési, képzési programjaiba való bekapcsolódást, a szakmai, tudományos tartalmak biztosítását is. A tanszék az elért eredmények széleskörű terjesztése érdekében gyakran ad teret a nyilvánosságnak: tudományos konferenciák rendezésével (hazai és nemzetközi), illetve nem saját rendezésű konferenciákon való részvételével.

Széleskörű tevékenységének közzététele szempontjából sok gondot fordít tanszéki honlapjának fejlesztésére és működtetésére (interneten elérhető tudástárral, a kurzusokhoz kapcsolódó irodalmakkal, kollégáink publikációival, tananyagokkal, a közoktatásban dolgozó pedagógusoknak szánt szakmai segítő anyagokkal). A tanszék Gypsy Studies című kiadványsorozatát oktatói és hallgatói tanulmányok kiadásával évek óta folyamatosan és nagy sikerrel bővíti.

Érdeklődésre tart számot a tanszék ismeretterjesztő tevékenysége, amely a már meglévő akkreditált szakmai továbbképző programok propagálásával, kijánlásával, új programok kifejlesztésével és a célcsoportok bevonásával, a szélesebb nagyközönségnek szánt ismeretterjesztő előadások szervezésével és koordinálásával valósul meg a cigánysággal kapcsolatos témakörökben.

A tanszék szakmai kapcsolatrendszere (hazai és nemzetközi) évről évre bővül. Ennek ápolását és e kapcsolati partnerek bevonását akár az oktatásba, akár a tudományos szakmai konferenciákba, pályázati projektekre igyekeznek az egyetemi lehetőségek figyelembe vétele mellett minél szélesebb körben megvalósítani.

Fejlesztési feladatai között elengedhetetlennek tartja gyűjteményeinek fejlesztését is, így a könyvtári, hangtári, videotári állományának bővítése mellett különböző forráskutatások gyűjtését is kiemelten kezeli.

A tanszék keretei között működő Romológiai Kutatóközpont² kíván tudományos háttérrel biztosítani az egyetemen belül, illetve a dél-dunántúli régióban a társadalmi integráció szempontjából fontos kutatásoknak és fejlesztéseknek.

A kutatóközpont létrehozása azzal a céllal történt, hogy egy olyan struktúra jöjjön létre, amely a Pécsi Tudományegyetemen belül a romológia szerteágazó tudományterületét képviseli, és ezzel megteremti a fejlesztési, kutatási, oktatási, publikációs, gyűjteménykezelési lehetőségek szélesebb körű kiaknázását.

Célja, hogy kezdeményezze és keretet biztosítson a romológia tudományterületével kapcsolatos diskurzusok megvitatásához. A különböző tudományterületek (oktatás, társadalomtudományok, nyelvészet) aktuális kérdéseivel, kutatásaival foglalkozó szakemberek bevonásával lehetőséget biztosít érdeklődő hallgatóinknak arra, hogy átlássák és megértsék az adott tudományterület és a romológia kapcsolódási pontjait, aktuális teendőit, melyeknek a jövőben maguk is értő szakembereivé válhatnak.

A PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék Romológia Kutatóközpont – szem előtt tartva a tudományos-szakmai követelményeket, az aktuális társadalmi kihívásokat és szakmapolitikai kérdéseket – három műhelyt indított a 2011/2012-es tanév tavaszi szemeszterében. A Nyelvi Műhely a magyarországi cigány nyelvek, a romani és a beás nyelv komplex tárgykörével főként nyelv-specifikus kérdésekkel foglalkozik. A Társadalmi Tanulmányok Műhely elsődleges feladatának tekinti a romákat, cigányokat, ill. közösségeiket bármilyen módon tematizáló társadalomtudományi, bölcséleti tudások rendszerezését, elemzését, fókuszálását, s ily módon tényleges tu-

Trendl Fanni, PhD hallgató – PTE Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, 2009 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„Azt gondolom, hogy saját példámon megtapasztalva, szakmai előrelépést biztosíthat. Szert tehettem olyan kompetenciákra, amelyekre más módon egyetemi tanulmányaim alatt nem volt lehetőségem. A konferenciaszervezés, egy-egy pályázat kivitelezése a megírástól kezdve a pályázati elszámolásig – felelősséget tanultam. Hogy hogyan kell emberekkel bänni, emberi kapcsolatok tekintetében is hasznos volt. Miben látom a küldetést? Ez ket-tős: alapvetően a romológia szakhoz kapcsolódó hallgatók és az ahhoz kapcsolódó tudományos munka egyik fóruma, egyik helyszíne. Másrészt az egyetemen mint cigány/roma hallgatók közössége, mint programok megvalósítója vesz részt. Tehát alapvetően társadalmi problémákról beszél, felszínen tartja ezeket a kérdéseket. Azt gondolom, hogy a társadalmi hasznosság az egyik legfontosabb küldetése, a kérdésnek a feszegetése a cigány/roma népességgel kapcsolatban.”

dományos diskurzus kezdeményezését és fenntartását. A Nevelésszociológia Műhely nevelésszociológiai, oktatáspolitikai/ oktatásirányítási, módszertani, tantárgyi és a tananyag tartalmára vonatkozó kérdéskörökkel egyaránt foglalkozik.

A Romológia Műhely Program kialakításakor kiemelt szempontok szerint a műhelyekben folyó tudományos-szakmai munka feladatának tekinti a társadalmi hasznosítást, megteremti annak a lehetőségét, hogy a műhelyek az igényeknek megfelelően specializálódjanak, szóródjanak. A műhelyek vezetői feladatait a tanszéki oktatók/kutatók látják el, akik a műhelyek rendszerességére törekednek és igyekeznek a műhelyekben folyó tudományos-szakmai munka eredményei és részeredményei számára folyamatos szakmai és/vagy társadalmi nyilvánosságot biztosítani.

A műhelyek koncentrikusan szerveződnek. A PTE Romológia és Nevelésszociológia Tanszékének szakemberei és induló közösségei fokozatosan szélesítik a bevont kutatók, szakemberek körét: a PTE és más egyetemek, felsőoktatási intézmények és kutatóintézetek, határon túli felsőoktatási intézmények, tudományos kutatást végző intézetek és magánszemélyek, magyarországi és külföldi NGO-k kapcsolódnak be a műhelyek munkájába (ROMOLÓGIAI KUTATÓKÖZPONT, 2012).

Tehetséggondozás: Wlislócki Henrik Szakkollégium

A Szakkollégium a Pécsi Tudományegyetem önálló szervezeti egysége, nem önálló jogi személy. A Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Romológia és Nevelésszociológia Tanszéke biztosítja a Szakkollégium szakmai kereteit és infrastrukturális hátterét.

A Wlislócki Henrik Szakkollégium 2002-ben indult útjára az Európai Unió-s előcsatlakozási (PHARE) támogatással, hogy összefogja és integrálja a PTE különböző karain tanuló roma/cigány származású diákokat, illetve azokat, akik érdeklődnek a romológia tudományterülete iránt. Az indulás időszakában alakultak ki azok a tevékenységek, melyek a következő évtizedben – elsősorban a támogatásoktól függően – kisebb, nagyobb mértékben folyamatosan működtek. A fókuszban mindvégig a roma/cigány, illetve a romológia iránt érdeklődő hallgatók tudományos előrehaladása állt, de e mellett fontos szerep jutott a közösségfejlesztésnek és a tématerülethez kapcsolódó társadalmi szerepvállalásnak is.

Az évek során számos projektet valósítottak meg a Szakkollégium hallgatói, amelyek közül az alábbiakban néhány „mértékadó” kerül kiemelésre.

- 2002-2004-ig mentori rendszerrel és számos képzési szolgáltatással támogatta a Szakkollégium a bekerülő roma/cigány hallgatókat. E mellett kiemelt figyelmet fordított a közösségfejlesztésre és elindult a WHSZ elnevezésű szakkollégiumi folyóirat is a már említett PHARE forrás felhasználásával.
- 2005-2006 között kisebb projektek valósultak meg: a diákok közösségi teret alakítottak ki maguknak, kisebb kutatásokat bonyolítottak és nyitottak az egyetem többi hallgatója felé romológia témájú filmklubbal, kiállítással, előadásokkal. E mellett a szakkollégisták bevonódtak az

egyetemen oktatók kutatásaiba is, ezzel szerevve tudományos tapasztalatokat.

– 2007-ben elindult a társadalmi szerepvállalás is a hallgatók körében: olyan civil szervezetekben végeztek önkéntes munkát mindahányan, ahol tudtak foglalkozni hátrányos helyzetű és roma/cigány gyerekekkel, közösségekkel. Ezt követően a hallgatók maguk is alapítói lettek hasonló civil szervezeteknek, és a Szakkollégiumban szerzett társadalmi szerepvállalással kapcsolatos tapasztalataikat így kamatoztatták.

– 2008-ban a cigánysággal kapcsolatos ismeretek terjesztése volt a szakkollégisták egyik fontos célja. Így kurzust tartottak a tanárképzésben részt vevő diákoknak a cigány/roma népességgel kapcsolatos témákban és Vurdona című fotókiállítást szerveztek, mely a holland és brit travelerek hétköznapjait örökítette meg.

– 2009-ben a tudományos munkán volt a hangsúly: kutatást valósítottak meg a szakkollégisták közösen pályázati támogatás segítségével. A téma a leghátrányosabb helyzetű kistérségek komplex felzárkóztató programjának vizsgálata volt, illetve az ott élők szociális, oktatási és munkaerő-piaci helyzetének felmérése. Eredményeiket tudományos konferenciákon és tanulmánykötetben mutatták be.

– 2010-ben tovább folytatódott a tudományos élet. Az egyetem „Nyitott egyetem – a tudomány disszeminációja” című pályázatának keretén belül a szakkollégisták „Esélyegyenlőség a felsőoktatásban” címmel szerveztek konferenciát. Az eseményen elhangzott előadásokból, kutatásokból, a részt vett szervezetek tevékenységeit bemutató anyagokból és kutatásaikból konferenciakötet jelent meg (GYPSY STUDIES, 23-24-25).

– 2010 őszén Mentorprogram is működött, melynek során a Szakkollégium felsőbb éves hallgatói a Romológia Tanszék első éves diákjainak segítettek eligazodni az egyetemi életben. Ugyanakkor a szakkollégisták

Dr. Varga Aranka egyetemi adjunktus, PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, 2005 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium vezető tanára

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„Szerintem a haszna elsődlegesen az, hogy azok a fiatalok, akik szeretnének a tanszék körül egymással egy közösséget alkotni, barátkozni és az egyetemen is otthon érezni magukat, azoknak erre van lehetősége. Ez a legeslegfőbb haszna, és a küldetése az, hogy azok a fiatalok, akik betéblábolnak az egyetemre, és azt érzik, hogy úristen, hol vagyok, és legszívesebben visszafordulnának és elszaladnának, azoknak olyan helyet hoztunk létre, ami ettől a visszafordulástól tartja vissza őket.”

ROMOLÓGIA

által szervezett filmklub segítette a cigányság témakörének nyilvánosságát. A vetítések után beszélgetések zajlottak, ahol a diákok megoszthatták egymással az érzéseiket, kérdéseiket a filmek kapcsán.

– 2011-2012 során a Szakkollégium diákjai a Romológia és Nevelésszociológia Tanszékkel közösen rendezték meg a Romológia „akkor és most” című konferenciáját, melyen a Romológiát végzett hallgatók kutatásainak bemutatására került sor. E mellett a Szakkollégium kapcsolatot építettek ki más országok romológus hallgatóival, mely kapcsolatra építve szakmai utakat tervezett.

– A Szakkollégium 2013-tól két projektet valósít meg.

Az egyik a Pécsi Tudományegyetem TÁMOP 4.2.3 pályázatán belül támogatja a szakkollégisták külföldi kapcsolatépítését romológia műhelyekkel. A Prágai Egyetemmel kialakítandó szakmai-tudományos kapcsolat intézménylátogatással, közös kutatás kialakításával jár majd együtt. A projekt a Pedagógiai Program készítésének időszakában indult, a megvalósítás folyamatáról részletes dokumentációt vezet a megvalósítás felelőse. A megvalósítás során a Szakkollégium törekszik arra, hogy a Pedagógiai Programban részletezett TÁMOP projektet szakmailag kiegészítse, egyes tevékenységeinek eredményességét erősítse és külföldi romológiai műhelyekkel kapcsolatot építsen. Így elsősorban a TÁMOP projekt Hálózatépítésre és Tudományos kutatásra vonatkozó projektelemeihez kapcsolódik.

A másik megvalósuló tevékenység a Szakkollégium saját TÁMOP projektje, mely 2013 februárjában indul és 2015 júniusában zárul. A TÁMOP projekt tervezésekor végzett helyzetfelmérés megállapításaihoz igazodó szakmai program alapvető célkitűzése, hogy a megvalósító Szakkollégium hozzájáruljon a közéleti feladatvállalás iránt elkötelezett, aktív társadalmi párbeszédet folytató cigány/roma értelmiségiek formálódásához, akik a szakmai kiválóságot ötvözik a társadalmi és szociális kérdések iránti érzékenységgel. Ezen cél érdekében a Szakkollégium szakmai programja arra irányul, hogy a felsőoktatásban tanuló és a Szakkollégiumhoz csatlakozó hátrányos helyzetű, elsősorban cigány/roma származású hallgatók tanulmányi sikerességét előmozdítsa, őket kutatási tevékenységekbe bevonja, valamint társadalmi szerepvállalásukat megerősítse.

Tervek szerint a TÁMOP projekt támogatási időszakában a Szakkollégium minimum 28 szakkollégista számára nyújt széleskörű szolgáltatást az egyetemi tanulmányaik sikeres elvégzéséhez. A TÁMOP projekt szakmai programjának kidolgozói és megvalósítói jelenlegi és volt szakkollégisták, egyetemi oktatók és más szakemberek. A program kidolgozása és megvalósítása az inklúzió (befogadás) szemléletén nyugszik, és a módszertana egyaránt épít a projektpedagógiára, valamint a kooperáció alapelveire (WHSZ PEDAGÓGIAI PROGRAM, 2013).

Néhány javaslat a PTE szervezeti egységei és a Romológia és Nevelésszociológia Tanszék által végzett tevékenység kapcsolódási pontjaihoz

Az egyetemnek nem feladata, hogy az alap- és középszintű oktatást-nevelést koordinálja. Ezzel szemben jelenlegi szerkezetében az óvodapedagógus-képzéstől és továbbképzéstől a tanítóképzésen és továbbképzésen, a tanárképzésen és továbbképzésen át az egyetemi szinteken folyó képzésekbe irányíthatja ennek lehetőségét (a felkészülésben és a helyállásban segítséget nyújthat cigány/roma nők és férfiak diplomássá váláshoz, ezzel közvetetten az érintett korcsoportok – kisgyermektől a fiatal felnőttekig – sikeres beilleszkedését segítve elő). A különböző értelmiségi pályákra felkészítő egyetemi szakok mindegyikének feladata, hogy törekedjen a cigány/roma fiatalok közötti tehetségeket is beiskolázni. A felvételt követően a beválás erősítése kiemelkedő, programszerű feladata a felsőoktatási intézményeknek. Mivel sem a cigány/roma fiatalok tényleges számáról nincsenek pontos adataink, sem azok az erőforrások összegyűjtési szinten nem kerültek még feltárássra, melyek segíthetnének e hallgatók társadalmi integrációját, az alábbi feladatok elvégzésére lenne szükség mihamarabb:

Dr. Beck Zoltán egyetemi adjunktus, PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, a Wislocki Henrik Szakkollégium egyik alapító tagja, volt vezetője

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A minimális haszna az, hogy képes közösséget teremteni azok között a hallgatók között, akik a szakkollégiumi körhöz tartoznak, vagy abban munkálkodnak. Az nagy kérdése szerintem a szakkollégiumnak, hogy végül milyen irányt talál – tevékenységei közül melyek válnak hangsúlyossá. A hallgatók különböző tudományok iránt érdeklődnek, különböznek végzettségeik és kvalitásaik tekintetében, a szakkollégiumnak bizonytalán ez sajátos működést kölcsönöz. Az valószínűsíthető, hogy koncentrált és egyirányú tudományos munkát ez a közösség nem fog tudni megjeleníteni vagy reprezentálni, az ily módon épített szakkollégiumban. Az egy nagy kérdés, hogy a szakkollégiumban szereplőknek, mint individuumoknak, hogyan tud segíteni abban, hogy tudományos vagy általában véve értelmiségi karrierjük miként alakul a jövőben. A szakkollégium akkor teljesíti be a célját, hogyha a benne szereplő figuráknak, annak a tizenegynéhány srácnak, lánynak ténylegesen a saját személyes életpályájához tud majd hozzáadni.”

ROMOLÓGIA

1. Erőforrás-feltárás: A Romológia Kutatóközpont koordinációjában erőforrás-feltárást kell végezni az egyetem karai, intézetei, tanszékei körében: hol, kik foglalkoznak romológiai tárgyú kutatásokkal, milyen témában kutatnak/kutattak, kik, milyen témában publikáltak.

2. A Romológia Kutatóközpont honlapjának fejlesztése: A honlap-szerkezet kialakítása, informatikai szolgáltató igénybevétele abból a célból, hogy az erőforrás-feltárás eredményei (egyetemen belül született publikációk, lezárult és folyamatban lévő kutatások, romológia témában jártas szakember-állomány elérhetőségekkel) egy helyen nyilvánosságot kapjon. Ezáltal az egyetemen belüli kutatók egy-egy téma, tervezett kutatás során könnyebben kapcsolatba léphetnek. Ebben az informatikai fejlesztésben számítunk az Integrációs Bizottság támogatására.

3. A Romológia Kutatóközpont feladatai között már szerepel a romológia témában a hazai kutatóműhelyekben megjelenő tartalmak, eredmények feletti szakmai „kontroll”, véleménynyilvánítás a kutatások beszédmódjának, tudományosságának a közös síkra helyezése érdekében. Ezt a szakmai vitát, értékelést az egyetemen belül feltárt munkákkal kapcsolatban is el kell végezni és törekedni kell a közös álláspontok, alapok le-tételére a PTE-n e témában dolgozó szakemberek között.

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

4. Nyilvánosság: A szakmai vita után a PTE erőforrás térképe és szakmai eredményei megjelennek a Romológia Kutatóközpont honlapján, ez egészül a Kutatóközpont kapcsolati hálójába illeszkedő többi hazai műhely, szakemberek eredményeivel, elérhetőségeivel, adataival.

5. A Romológia c. folyóirat elindulása után szenteljen egy blokkot ennek az egyetemi erőforrás feltárásnak. Egy-egy romológiai téma köré szerveződő cikkek, eredmények összevetésére, vitájára, értelmezéseire nyílna itt lehetőség.

A lap elektronikus formátumának terjesztése, reklámozása a PTE karai, intézetei, tanszékei számára, akár témák szerint meg is célozva az adott lapszám iránt feltételezhetően érdeklődő egységeket, módszertani segítséggel, hol és hogyan tudnák e tartalmakat beépíteni képzéseikbe.

6. A Romológia Kutatóközpont nem csak gyűjthetné az egyes egységekben folyó romológiai érdeklődésű kutatások eredményeit, de közös, összegyetemi, vagy több szervezeti egységet érintő kutatási projekteket is tervezhetne, azokra a Pályázati és Innovációs Iroda, valamint az Integrációs Bizottság segítségével forrásokat tárhatna fel és pályázatokat készíthetne elő, továbbá koordinálná azok közös lebonyolítását. A közös kutatómunka a közös szemléletformálás irányába is vezet.

7. Az egyetem vezetése és az Integrációs Bizottság támogatásával közös terepmunka, terepgyakorlatok megszervezése a valós problémák és helyzet megismerésére – közös szemlélet formálása.

8. Campus kreditként a korábban a BTK-n futó Bevezetés a romológiába c. alapozó ismereteket közlő tantárgy felvételi lehetőségének megteremtése valamennyi kar valamennyi hallgatója számára. Az anyagi fedezet megteremtése az Integrációs Bizottság és az egyetem feladata, elképzelhető a részt vevő oktatók kötelező óraszámába történő beszámítása is.

9. PTE oktatók, kutatók számára információs felület kialakítása a Romológia Kutatóközpont honlapján, amelyen keresztül aktuális kérdésekre, problémafelvetéseikre választ kaphatnak.

10. A PTE-n dolgozó kollégák számára valamiféle képzés, ismeretközlő forma kitervelése az alapvető cigánysággal kapcsolatos tudástartalmak átadására, elsajátítására. Integrációs Bizottság, PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék munkatársai bevonásával, de mindenképpen az érintett célcsoportban történő igényfelméréssel kéne kialakítani annak formáját és kereteit.

11. Publikációs felület és lehetőség mind a Romológia Kutatóközpont honlapján, mind a Romológia c. folyóiratban a témában érdekelt egyetemi kollégáknak.

12. A PTE-n bármilyen cigánysággal kapcsolatos – akár a tartalom, akár a célcsoport oldaláról nézve – képzési kínálat összegyűjtése, összekapcsolása egy információs felületen – PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék honlapja megfelelő linkekkel alkalmasnak tűnik e feladatra, hogy a képzési kínálat egy helyről elérhető legyen az érdeklődők számára.

13. E képzések jövőbeni közös kialakítása és koordinációja szervezés-technikai oldalról az Integrációs Bizottság, szakmai oldalról a PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék támogatásával.

Irodalom

- DEMETER Endre (2013): Kutatási témák és adekvát módszerek a szakkollégiumuk megismeréséhez, különös figyelemmel a roma szakkollégiumokra³ (megjelenés előtt)
- CSERTI CSAPÓ Tibor (2010, szerk.): Esélyegyenlőség a felsőoktatásban I-III.: GYPSY STUDIES – CIGÁNY TANULMÁNYOK 23-24-25. PTE BTK NTI Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs
- FORRAY R. Katalin – PÁLMAINÉ ORSÓS Anna (2010): Hátrányos helyzetű vagy kulturális kisebbség – cigány programok. *Educatio* 19. szám. 75-87.
- FORRAY R. Katalin (2012): Cigány diákok a felsőoktatásban. In: Kozma Tamás – Perjés István (szerk.): Új kutatások a neveléstudományokban. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottsága-ELTE Eötvös Kiadó, 265-298.
- NEMZETI TÁRSADALMI ÉS FELZÁRKÓZÁSI STRATÉGIA – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák (2011-2020.) Budapest, 2011. november <http://romagov.kormany.hu/nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia> (2013.05.12.)
- PEDAGÓGIAI PROGRAM (2013) Békési Andrea – Csovcsecs Erika – Dr. Orsós Anna – Dr. Varga Aranka – Jakab Natália – Szemenyei Mariann. Romológia és Nevelésszociológia Tanszék irattár, Pécs
- PTE ROMA STRATÉGIA, Kézirat 2013. <http://nevtud.btk.pte.hu/menu/45/21> (2013.05.14)
- ROMOLÓGIAI KUTATÓKÖZPONT (2012) a kiadványt a tanszék munkatársai állították össze (szerk. Cserti Csapó Tibor) Central Press Kaposvár
- WHSZ SZERVEZETI ÉS MŰKÖDÉSI SZABÁLYZATA (2012) PTE honlapjának szakkollégium alhonlapján <http://wlislocki.pte.hu/index.php?mid=36&parent=2>

Jegyzetek

- 1 A Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia (NTFS) az Európai Bizottság által 2011-ben jóváhagyott „A nemzeti romaintegrációs stratégiák uniós keretrendszere 2020-ig” című dokumentumban foglaltakhoz illeszkedik. Az NTFS a szegénység elleni fellépés érdekében megfogalmazott felzárkózáspolitikát helyezi középpontba, emellett hangsúlyos célja a roma közösségek kirekesztése ellen ható folyamatok megelőzése, felszámolása. Nemzeti Társadalmi és Felzárkózási Stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák (2011-2020.) Budapest, 2011. november <http://romagov.kormany.hu/nemzeti-tarsadalmi-felzarkozasi-strategia>
- 2 A PTE BTK 226. Kari Tanácsa 2012. március 7-i ülésén egyhangúlag támogatott Romológiai Kutatóközpont, a PTE BTK Neveléstudományi Intézetben belül, a Romológia és Nevelésszociológia Tanszék keretei között működik illeszkedve a Pécsi Tudományegyetem szervezeti struktúrájába a hatályos SZMSZ rendelkezései szerint. A Kutatóközpont nyitott az egyetem más karai és tanszékei felé, továbbá más hazai és külföldi felső-

oktatási intézmények és kutatóintézetek irányába. A tudományos együttműködés minden formáját preferálva a kutatóközpont egyik célja a minél szélesebb körű szakmai kapcsolati háló kiépítése.

- 3 A tanulmány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0029 „Tudományos képzés műhelyeinek támogatása a Pécsi Tudományegyetemen” projekt keretében készült.

Prof. Dr. Forray R. Katalin professor emerita, a PTE BTK Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, valamint a Wlisslocki Henrik Szakkollégium egyik alapító tagja

Milyen emlékei vannak a Wlisslocki Henrik Szakkollégium létrejötte kapcsán?

Emlékszem, hogyan építgettük és rendeztük be az első szakkollégiumi szobánkat, hogyan készültek, alakultak a dekorációk, hogyan került a polcokra mind több könyv, hogyan vált megszokott látvánnyá a teát szürcsölő és beszélgető fiatalok hada az élénk színű hallgatói szobában. De emlékezetes maradt a számomra, hogy amikor az első cigány diákok megjelentek, akkor azzal kezdték, hogy a portás, az egyetemi portás nem akarta beengedni őket. Minek jönnek ide cigányok? – gondolhatta magában ez a portás. Összeveszttem akkoriban mindenféle portásokkal, előbb-utóbb aztán elmaradtak ezek a konfliktusos helyzetek. Ebben az is közrejátszott azt hiszem, hogy félénkek voltak a Gandhiból érkező első hallgatóink. Nehezen oldódtak a számukra is idegen környezetben, szerettek együtt lenni, így érezték magukat biztonságban. És ezáltal aztán feltűnőek voltak. Ez is egy emlékezetes apróság a számomra. Ahogyan nagyon nagy öröm volt nekem, amikor láttam, láttuk azt, hogy ezek a kis csoportocskák fellazulnak, és már nem ők: a fekete hajú, kreol bőrű fiúk, lányok, hanem mindenféle színű és alkátú fiatalok együtt hülyéskednek és beszélgetnek egymással a folyosókon.

Bokrétás Ildikó és Bigazzi Sára

A felsőoktatásban tanuló roma fiatalok pszichológiája

SUMMARY

In this article we will introduce such identity problems and psychological procedures among future intellectual young Gypsies, in which intellectual identity transition often through one generations time is of key importance. The status of these youngsters comes from many linking factors, from their walk of life, from their previous experiences, from the type of their present-day university studies, from their future possibilities, (which are limited by both skin color and name) and from this such procedures and possible battling strategies can be written down, with which their psychological and professional existence can most efficiently be supported. For our analysis we will use a 2006 research's interview parts, which were done with 15 Roma university students (graduates and not yet graduates). (Bigazzi)

Összefoglaló

A cikkben értelmiségi lét felé haladó cigány fiatalok olyan identitásproblémáit, pszichés folyamatait mutatjuk be, amelyekben kiemelt szerepet kap az átmenet, az értelmiségi identitás kialakítása gyakran egy generáció alatt. E fiatalok helyzete sok tényező együtthatásából adódik, ugyanakkor életútjukból, korábbi tapasztalataikból, jelenlegi egyetemi tanulmányaik típusából, jövőbeni lehetőségeikből, amelyeket bőrszín, név egyaránt korlátoz olyan folyamatok és lehetséges megküzdési stratégiák írhatók le, amelyek megismerésével pszichés és szakmai létük hatékonyabban támogatható. Elemzésünkhöz egy 2006-os kutatáshoz készített interjúk részleteit használjuk, melyeket 15 egyetemista és egyetemet frissen végzett roma fiatallal készítettünk.

Kulcsszavak: szociális reprezentáció, identitás, önértékelés, diszkrimináció

A roma értelmiségi lét felé haladó fiatalok közül sokan messziről jöttek. Nem fizikai távolságot jelöl ez a messzeség, hanem azt az utat, amit pszichológiai értelemben megtettek, hogy itt legyenek. Más kultúra, más értékek, más normalizált viselkedésformák, más nyelv, más jövőkép. Ezekből (a nyilván szubjektíven értelmezhető messzeségtől, szakadéktól függően) kiszakadtak.

*„Nem igazán tudom, hogy végül is miért jöttem el, mert otthon mindenki-
nek nyolc általánosa van, és kb. fogalmunk nem volt arról, hogy mit jelent
gimnáziumba járni, meg érettségizni.” (20 éves fiú, egyéb bölcsész szak)*

És miközben ezt a lépést megtették, mást is tapasztaltak. Azokkal a visszajelzésekkel kellett kezdeniük valamit, amelyekkel a mindennapjaik során találkozhatnak, amelyeket a többségi társadalom tagjai, hol tudatosan, hol tudattalanul feléjük közvetítenek. Ezeknek a visszajelzéseknek nagy része nyílt (ritkábban burkolt) előítélettel teli viselkedés, ami átszövi mindennapjaikat, beépül az identitásukba, valahogy, valamilyen formában küzdenek vele.

Ebben az átmenetben mind a cigánysors, mind az egyéni sors múlttól jelenig ívelő folyamatossága egyre inkább összetöredezik, az összekötőszálak a saját csoport és az egyén, múlt jelen és jövő között elszakadnak, a stabil valóság helyett légtüres térben találják magukat. Családjuk, és otthoni környezetük életét gyakran már nem lehet, és nem is akarják élni, sok esetben ki is taszítja őket a régi közösség, új környezetük, pedig nem fogadja be őket. A konfliktus feloldásának lehetősége nehézségekkel teli és hosszú folyamat.

Bogdán Angéla, PTE BTK Romológia-Pedagógia szakos hallgató, 2011 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A szakkollégiumnak úgy elsősorban a közösségi oldaláról, hogy összeüljünk, össze tudjunk ülni, és beszélgetni tudjunk, esetleg segíteni egymásnak, mindenféle dolgokban, kinek amilyen problémája van. Szakmai szinten is, tudományos szinten is egymásnak így tudunk segíteni. Ki mit szeretne csinálni, akár kutatásban részt venni, vagy publikálni, ilyesmik. Mindenki szerintem tisztában van a saját hátrányaival, problémáival, hogy miben kéne segítség, és ennek a fejlesztésében én látom, hogy segítséget tudna nyújtani, akár a tanulásban. Mint például az ösztöndíj-programban a tanulásmódszertan, akinek olyan problémája van, hogy nem tud hatékonyan tanulni, mint nekem is. Nekem szükségem van az angolra, a nyelvvizsgára, hogy majd a későbbiekben a diplomámat át tudjam venni. Összességében várom, hogy milyen hatással lesz majd rám. És hogy remélhetőleg azt lehet majd a végén, 2015-ben látni, hogy ez igenis hasznos volt, hogy fejlődik az ember, évről évre.”

Elméleti háttér

E gondolatmenet meta-elméleti síkja a szociális reprezentáció elmélete (MOSCOVICI, 1961; WAGNER, 2003; JOVCHELOVITCH, 1996; LÁSZLÓ, 2003, 2005). A reprezentáció fogalma alatt, egy folyamatot, a tudás folyamatát érti, ami által a világunkat képező anyagi dolgoknak és absztrakt fogalmaknak értelmet tulajdonítunk. A valóság ebből a szempontból tehát, csak közvetetten tapasztalható, mivel bármilyen új, konkrét vagy absztrakt, tárgyat csak a már számunkra meglévő jelentéseken keresztül, velük kapcsolatban észlelhetünk és értelmezhetünk. Tudásunk, mely ezeknek a konstruált reprezentációknak vagy jelentéseknek szerveződése, mélyen gyökerezik abban a társadalmi kontextusban, amelyben létrejött, fennmarad és amelyben átalakulhat. A társadalmi valóság rétegzettségében, kapcsolati hálóin és történelmi keretein keresztül jelzi a reprezentáció korlátait és azok lehetséges változásait. Ez a tudás, bármilyen tudás vagy reprezentáció tehát *szociális*, a társas tér terméke. A tér egy objektív tér, mert dinamikájában, történelmi, politikai és gazdasági elemeket, hatalmi viszonyokat zár magába, amelyek az egyének és csoportok gondolkodásának, viselkedésének, interakciójának, újításának és megőrzésének lehetőségeit keretezik, korlátozzák. E tér ugyanakkor szubjektív is, benne rejlik a tudás változásának lehetősége, mely hatalmi viszonyok szimbolikus harcainak eredménye (JOVCHELOVITCH, S, 1996).

E meta-elmélet szerint identitás és reprezentáció, én és mind az ami nem az én, egymással összefonódva értelmeződik újra és újra. E meta-elmélet szerint a kommunikáció, az interaktív tér (és mi nem az?) bármilyen, akár önmagunkról is alkotott, tudásunk színtere.

Egy másik elmélet Tajfel (1980) szociális identitás elmélete. Az elmélet szerint a csoportokba, társadalmi csoportokba, szociális kategóriákba való tartozás tudata, annak érzelmi színezete és értékbeli jelentése az identitás szerves részét képezi. Az elmélet szerint az emberek töreksznek egy pozitívan megítélt szociális identitásra, ehhez összehasonlítják saját csoportjaikat más csoportokkal.

Breakwell (1993) a szociálisidentitás-elméletet összekapcsolja a szociálisreprezentáció-elmélettel. Elképzelésének elméleti jelentőségét növeli, hogy a szociális identitás kialakítása, tartalommal telítése, a pozitív minőség tartalma a csoporttagok által és a kommunikációban megvalósuló és közössé formált valóságkonstrukcióra, reprezentációkra, tudásokra épül. A modell az identitásképzés folyamatait és a valóság szociális konstrukciójának folyamatait egymásra vonatkoztatva vizsgálja, mivel magát az identitásképzést is szociális konstrukciós folyamatnak tartja.

Hasonlóképpen gondolkodik Jovchelovitch (1996) Wagner (2003), és László (2003, 2005) is. A szociális reprezentációknak fontos szerepe van a csoport szimbolikus határainak megvonásában, mivel a közösen szervezett reprezentációs mező határai vonják meg a saját és a másik csoport határait, lehetőségeit, betölthető szerepeit. Jovchelovitch (1996, idézi: LÁSZLÓ, 2005, 89. o) szerint „a szociális reprezentációk egybeszövődnek az identitáskonstruálás folyamataival. A szociális reprezentációk létrehozása magában foglal egy identitásállítást és egy valóságértelmezést. [...] Mind a reprezentációk, mind az identitások az én, és a nem én egymást átfedő teréből emelkednek ki.”

Ha a szociális reprezentációk ilyen mértékben megszabják a lehetséges identitásokat, egyértelmű, hogy a cigány fiatalok esetében kettős identitásról aligha, sokkal in-

kább fenyegetett identitásról beszélhetünk. Mit is jelent a kettős identitás? A két eltérő forrásból (etnikum és nemzet) származó identitáselemek egyéni, egymást kiegészíteni képes és összhangban álló kombinációját. (BINDORFFER, 2001) Olyan szociális reprezentációs rendszerbe születünk, amely előírja a csoportokhoz és szerepekhez társítható erkölcsi, intellektuális, és ideológiai tartalmakat, és megszabja az én és a másik közti határokat több szinten is. Így azokban az esetekben, amikor a többségi társadalom egyértelműen előítéletes, és diszkriminatív az adott etnikummal szemben, az identitáselemek egyensúlya felborulhat, a nemzeti és etnikai identitás mellérendelt viszonya nem tartható fent. Identitásuk két forrása: Magyarság és Cigányság egymásnak ellentmondó, versengő elemeket tartalmaz, a két csoport valóságértelmezése igen távol áll egymástól. A nem cigányok által kialakított szociális reprezentáció a *cigányról* a két csoport értékei közötti összeférhetetlenséget hangsúlyozza, telítve negatív érzelmi viszonyulással, sokszor egyenesen agresszív indulatokkal. A magyarság tudat magában foglalja a többségi társadalom cigányságról alkotott szociális reprezentációját, minek következtében a cigányság válaszút elé került. Egyik lehetőség, hogy nemzeti identitását fölérendelt viszonyba állítja etnikai identitásával, tehát azonosul ezzel a szociális reprezentációval, ezáltal mind személyes, mind szociális identitásába beépülnek a többségi társadalom negatív képzetei. Második lehetőség, hogy ellenáll ennek, amely viszont nemzeti identitásának elutasítását jelenti. A választás lehetősége azonban csak illuzórikus. Születésükkor az őket befogadó többségi társadalom reprezentációs hálójába belépve a kérdés eldőlt. A cigányok személyes és szociális identitásába is elke-

Bontovics Balázs, PhD hallgató – PTE Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola, 2007 és 2009 között a Wlislöcki Henrik Szakkollégium tagja

Te miben látod a Wlislöcki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„Rendkívül sok embert ismertem meg, és az egyik legnagyobb hasznát ebben látom, hogy a kapcsolati tőkém – mindenféle hátsó szándék nélkül – sikerült bővítenem. A hasznát úgy tudnám megfogalmazni, hogy inkább egy ilyen csapatépítő jellege van, legalábbis – lehet, hogy ez egy kicsit kritikai jellegű, de – én ezt a részét láttam, ezt a részét éltem meg. Úgy gondolom, hogy egy kicsit a tudományos munka volt, ami háttérbe szorult, és nem okozati viszonyt vonva a csapatépítéssel, tehát nem azért, mert a csapatépítés túl nagy hangsúlyt kapott. Mi a legfőbb küldetése? Hogy a kritikát átváltoztassuk egy jópofa tanácsná, én azt a küldetést tudnám kitűzni egy ilyen szakkollégiumnak, hogy legyen tudományosabb és szakmaibb, kapcsolódjon még jobban a romológiához. Ugyanakkor fordítsa bátran a fiatalokat a praxis, a hétköznapiakban megvalósuló gyakorlat felé.

rülhetetlenül beépülnek a csoportjukra vonatkozó negatív előítéletek, sztereotípiák, így a fenyegetettség ténye egyértelművé válik.

Breakwell (1986) értelmezésében – amely a csoportközi viszonyokban megnyilvánuló identitás-fenyegetéseket helyezi középpontba – identitás-fenyegetésről akkor beszélhetünk, amikor az egyén identitás-folyamatai – az új komponensek asszimilációja és az így létrejövő struktúrához való akkomodáció, továbbá a tartalmaknak jelentést adó értékelés – valamilyen oknál fogva nem felelnek meg az identitást szabályozó alapelveknek, azaz a kontinuitásnak, a személy egediségének és az önértékelésének. Breakwell a fenyegetéssel való megküzdésben intrapszichikus, interperszonális és csoportközi megküzdési stratégiákat különít el. Az intrapszichikus megküzdési stratégiák középpontjában a kogníció, az érzelmek és értékek állnak, így a belső passzív feldolgozás kísérleteinek tekinthetők. Az interperszonális stratégiák olyan tevékenységekre koncentrálódnak, melyek magukban foglalják a másokkal való érintkezést és a mások befolyásolását, tehát a személy más emberekhez való viszonyát próbálják módosítani, az identitás-fenyegetéseket interperszonális interakciók során megszüntetni vagy minimalizálni. A csoportközi stratégiák a csoport egészének társadalomban elfoglalt helyét, vagy a csoport önértékelését és a róla alkotott reprezentációt próbálják pozitív módon megváltoztatni. Az értelmiségi lét felé haladó cigány egyetemisták által használt intrapszichikus és interperszonális megküzdési stratégiákat a tapasztalati és reprezentációs mezők (a miértek) után részletezzük.

Reprezentációs mezők a közösségben – oktatás, települések, lehetőségek

A cigány gyermekeket körülvevő reprezentációs tér sok tekintetben eltér a többségi társadalom reprezentációjától, így az oktatási rendszerbe való beilleszkedésük korántsem tekinthető zavarmentesnek. Kiemelt problémaként kezelendő ez a terület azoknál a fiataloknál, akik a felsőoktatási rendszerbe is bekerülnek. Önmagában a gimnáziumba kerülés is sokszor a véletlen műve, egyrészt mivel az oktatási rendszerről kialakított reprezentációjuk szűk, tudásuk hiányos, másrészt az érettségi megszerzése nem tartozik a hatékonyan gondolt stratégiák közé (magas kiadások, valószínűtlen megtérülés), harmadrészt hiányoznak azok a tapasztalati minták a közösségben, amelyek igazolhatnák a stratégia hasznosságát, biztonságos képet adnának az oktatási rendszerről.

„Nem igazán tudom, hogy végül is miért jöttem el, mert otthon mindenkinek nyolc általános van, és kb. fogalmunk nem volt arról, hogy mit jelent gimnáziumba járni, meg érettségizni.” (20 éves fiú, egyéb bölcsész szak)

A zárt, szegregált közösségekben élő reprezentációs mező az oktatásról, jövőképről, lehetőségekről önmagában korlátozza a fiatalok választási útvonalait.

„Fogalmam sem volt, hogy mi az, mert nem volt minta. Sőt a faluból én vagyok az egyedüli, az első olyan, aki egyetemig eljutott. Sőt a gimnáziumban is én voltam az első. Szóval semmilyen minta nem volt, nemhogy a családon belül, de még a faluban, vagy a környéken sem.” (24 éves lány szoc. szak)

Sok esetben az iskola lakóhelytől való távolsága is a továbbtanulás akadályává lehet. A távolság nagyságát meghatározza a család anyagi helyzete (mi minősül magas, esetenként megfizethetetlen utazási költségnek), így akár a következő falu is elérhetetlennek tűnhet. A máshol tanulás lehetősége attól is függ, a családban, a közösségben milyen tapasztalatokat éltek át és milyen reprezentációkat alakítottak ki az adott helyről. Ha az összes gyerek a faluból egy adott településre jár iskolába, egy másik település választása is jelentéssel ruházódik fel, esetenként a közösségből való kilépéssel.

Sztranyovszki Zsófia, PTE BTK Romológia-Kommunikáció BA szakos hallgató, 2009 óta a Wlislócki Henrik Szakkollégium tagja, mentor

Te miben látod a Wlislócki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„Nyilván erős közösségformáló ereje van, ami nagyon fontos. Én azt gondolom, hogy igenis, ha az egyetemen vannak cigányok, roma származású fiatalok, akkor jöjjenek, mert itt elvileg van rá lehetőség, hogy kapcsolatokat építsenek ki. Eppen ez a széles kapcsolati háló lényeges a számunkra. Eddig inkább a romológia szakos fiatalokból állt a szakkollégium. De talán az, hogy most jönnek a TTK-ról, az ÁJK-ról, a BTK többi szakáról, ez talán elindít egy olyan folyamatot, ami jó hatással lesz a tudományra, és nem a tudományoskodásra. Nagyon fontos az, hogy több helyről érkezzenek hallgatók. Az, hogy van ez a mentor-mentorált dolog, ez is egy nagyon fontos elem: cigányok és nem-cigányok, roma és nem-roma találkozik egymással, dolgozik közösen, éli együtt a hallgatók mindennapjait. A célja mindenféleképpen az lenne, hogy ez tényleg elit képzés legyen. Hogy ebben tényleg találja meg valaki önmagát, kapjon válaszokat a kérdéseire. Ne satírozás legyen, hanem legyenek gyönyörűen kidolgozott részletek. És ez szerintem nagyon fontos lenne. A másik az, hogy ne azért legyen valaki szakkollégista, mert pénzt kap érte, hanem azért, hogy ez büszkeséggel töltsse el, vagy azért, hogy elmondhassa: én itt végeztem, én ennek voltam a tagja. Nehéz volt, de megcsináltam.”

„Egyébként az hogy érettségi meg középiskola, és hogy tényleg gimnázium, ráadásul Pécsen, mert Sz. az D. mellett van, ha valaki bemegy D-re, már az is egy nagy dolog, de Pécsre, hát az 60-70 km. Pécsen van a nagy kórház, oda akkor megy az ember, ha nagyon beteg, de egyébként nem” (23 éves fiú, nyelv szak)

Az elsődleges szocializációs közeg gyakran más normákat, viselkedési forgatókönyvet, társas mintákat kínál, mint amelyeket az iskolarendszer, a gimnázium, majd az egyetem vagy egy nagyobb városban való lét megkövetel. Ez az elsődleges közeg egyszerre jelölheti a családot és a tágabb, gyakran falusi környezetet. Ezek mögött az eltérések mögött nemcsak kulturális, hanem társadalmi, gazdasági tényezők is állhatnak. Bizonyos falvak lemaradása olyan mértékű, hogy nem csak a cigány fiatalok esetében vezet eltérő szocializációhoz, hanem a nem cigány gyerekek is hasonló problémákkal küzdhetnek. A cigány gyerekeknek azonban még inkább konfliktusos a helyzete az őket sújtó diszkrimináció miatt.

„Ez a furcsa, hogy én arra szocializálódtam, hogy elmész a gyárba, meg kapálni meg kaszálni, meg ezeket csináltam egész életemben gyerekkorom óta, amikor otthon voltam, és a legalja munkákat, és furcsa most ez. Nehéz elfogadni azt, hogy én ilyet /szellemi munka/ dolgozom, és ezt az életet fogom élni.” (22 éves lány, szoc. szak)

Elszakadás a családi és tágabb környezettől

Az otthonról való távolsággal, az új tapasztalatokkal, a gimnáziumi és az egyetemi élettel óhatatlanul megváltozik a fiatalok gondolkodásmódja, más viselkedési formák és közösségi normák szabályozzák életét. A szakadék a régi és az új világ között gyakran áthidalhatatlanná is válik. A család a fiatal iskoláztatásával gyakran vállalja azt a kockázatot, hogy a közösség kiteszítja, mivel egyrészt fenyegető lehet identitásukra nézve a másság megjelenése, másrészt a lányok esetében elveszíti erkölcsi feddhetetlenségét nem csak ő, de az egész család is.

„Mondjuk odahaza mi nem a cigányokkal élünk együtt, hanem bent a faluban. És akkor a cigányok részéről azt kapjuk, hogy na ezek már gázdzsók, meg ilyenek, meg mutogatnak is, és ez nem annyira jó dolog.” (24 éves fiú, nyelv szak)

„És hát jöttek olyan visszajelzések, hogy én itt kurva vagyok, és hogy én itt milyen jól élek, mert ezzel keresem a kenyeremet. Ugye másképp öltözködtem, mint ők. A mai napig ezt csinálják. Az egyik ki is kiabálta az utcán, hogy pécsi kurva, meg németországi kurva, mert ugye voltam Németországban.” (24 éves lány, szoc. szak)

A zárt közösségek gyakran már nem fogadják be ezeket a fiatalokat, a közösséggel való kapcsolat teljesen megszűnik, a család nyújtja az egyetlen összekötőszálát gyerekkor és felnőttkor, múlt és jelen között.

„Hát az otthoni barátok eltűntek. Próbáltam velük jóban lenni, de nem nagyon tudok. Nagyon mások lettek. Olyan gyerekesek vagy nem is tudom. Próbáltam velük többször is beszélgetni, de nem nagyon tudok. Nagyon megváltoztak.” (21 éves fiú, szoc. szak)

„Egyáltalán nincsenek /otthoni kapcsolatok/. Ha hazamegyek, akkor csak anyuék miatt. Semmi más nem köt oda.” (23 éves lány, szoc. szak)

A közösségről való leszakadás több esetben is a közösség felé irányuló negatív attitűd kialakulásával jár, amelyet bár próbálnak kognitív szinten csökkenteni, nem tudják felülírni azt. Ezzel a saját szociális identitásuk alapja kérdőjeleződik meg. A szűk családdal való viszony is elkerülhetetlenül megváltozik, az érzelmi kapcsolat ambivalenssé válik, az intellektuális eltávolodás, továbbá a fiatal normarendszerében történő változások hatására a családban uralkodó érték és normarendszer megkérdőjeleződik, és esetenként felülíródik. Ez az identitásalakulás természetes velejárója, azonban ha ez a változás olyan nagymértékű, hogy a család teljes értékrendszerének elutasításával jár, szakadékat képezhet az identitás folytonosságában.

„Anyuék heten vannak tesók, és ugye nagyon sok unokatestvér is van, de nem tudták, hogy én valójában mit csinálok. Nem tudhatták, mert nem tudták, hogy mi az, hogy gimnázium... Nem fogadnak el engem, nem tudják, hogy mit csinálok. Haragszom ezért, ugyanakkor meg tudom érteni, mert nem tudhatják, nem volt még rá példa.” (24 éves lány, szoc. szak)

Diszkrimináció

Az identitás egy konstrukció, amely a társas térben, folyamatos visszajelzések során a másokhoz való és mások által is elismert hasonlóságokban és a másoktól való megkülönböztetésekben telítődik jelentéssel. A negatív diszkrimináció szubjektív megtapasztalása a másság és az alacsonyabb rendűség érzését idézi elő a fiatalokban, ezáltal nem csak csoport identitásuk, de személyes identitásuk is torzul, önértékelésükbe beépülnek ezek a negatív visszajelzések.

„...mert ugye próbálják a gyerekekbe belenevelni kicsi korukba, főleg amikor bántják őket emiatt, hogy ne sírjál ezért, mert legyél arra büszke, hogy te cigány vagy. Igen ám, csak hogyan legyen az ember büszke arra, hogy cigány, amikor folyton azt hallja, hogy milyen szarok a cigányok. Hogyan legyek én erre büszke, amikor a cigány szó hallatán minden ember valamit gondol.” (24 éves lány, egyéb bölcsész szak)

„Hát én mindig is jó képességű srácnak tartottam magam, megcsináltam jól, sokat készültem, hát ott aztán elhitették velem, hogy hülye vagyok.” (24 éves fiú, gazdasági szak)

Az egyetemi évek során ezek a tapasztalatok nem csökkennek. Sőt, a cigány egyetemisták alacsony száma miatt az egyetemi élet nem cigány tagjai visszajelzéseikben tükrözik „megütközésüket”, kuriózumnak számít egy cigány tanuló megjelenése egy évfolyamban.

„Én két éve járok az egyetemre, de még a mai napig is meg vannak lepődve, amikor én oda beteszem a lábam. És látom az arcukon, hogy jézusom egy cigány az egyetemen! Te Atyaúristen.” (23 éves lány, egyéb bölcsész szak)

Azonban természetesen nem ez jelenti a beilleszkedés legnagyobb nehézségét, hanem a kulturális és külső mássággal szembeni intolerancia, meg nem értés, távolságtartás. Azt élik meg, hogy az egyetemi lét mégsem mentes az előítéletektől. Úgy gondolják, hogy az értelmiségi létbe való belépéssel megszabadulnak a korábbi tapasztalatoktól, mert ők már mások lettek, megtették azt, amit a társadalom elvár tőlük. Újabb arcul csapás azt megélni, hogy mégsem így van.

„Ugyanez az egyetemen is megvolt, hogy ott meg ugye a kollégiumi barátok sem voltak ott, és egyébként a mai napig nagyon nehezen értetem meg magamat velük. Előítéletesek. Nem tudják elfogadni a másságot. Alapjáraton azt nem tudják elfogadni, hogy valaki más, másképp kommunikál, másképp érez, más a véleménye.” (24 éves lány, szoc. szak)

„Csalódott vagyok egyébként, mert azt gondolom, hogy aki már eljut egy ilyen értelmiségi szintre, az nem foglalkozik ezzel, ő el kellene jusson addig, hogy cigány vagy román vagy olasz, néger vagy nem tudom kicsoda, tök mindegy, ember és kész. Ugyanazt tudja, ugyanazt tanulja. De persze nem így van.” (24 éves lány, egyéb bölcsész szak)

A tanári diszkrimináció említése bár az interjúk alacsony hányadában, de megjelenik. Legtöbbször érdemjegyüket tekintették alacsonynak teljesítményükhöz képest, melyet a negatív diszkriminációnak tulajdonítottak, azonban néhány esetben úgy érezték, hogy nyílt előítéleteket is átéltek.

„Egy tanárunk, több embertől megkérdezte, hogy miért ilyen barna a bőre, hogy szoliba jár? Meg ezek a burkolt cinikus megjegyzések. Tehát a nulla tolerancia” (24 éves lány, szoc. szak)

A tanárok és a velük foglalkozó szakemberek felelőssége, hogy minél részletesebb és pontosabb (és semennyire se félreérthető) szakmai visszajelzéseket adjanak, hogy ezek a diákok tudják minek tulajdonítani eredményeiket, ezáltal fejlődjön az önisme-

retük. Ennek részeredménye lehet, hogy a hallgató jobban fogja kezelni a diszkriminációs tapasztalatokat is, mert azon túl, hogy önértékelése pontosabb lesz, képes lesz szétválasztani a diszkriminációs visszajelzéseket más típusú (szakmai, kapcsolati, társas) visszajelzésektől.

A belső megküzdés egyik lehetséges módja, a magas szintű önismeret kifejlesztése, és azon elemek fókuszba helyezése, amelyek az egyén számára magas értékkel rendelkeznek. Ennek következtében az egyén képessé válik a fenyegető tartalmú vélemények legitimitásának megkérdőjelezésére.

„Ami a legfontosabb, hogy tudom magamról, hogy értékes vagyok, nagyjából tudom az értékeimet, hogy mibe vagyok jó, mibe vagyok nagyon rossz, és azokat próbálom mellőzni. Tehát nagyjából fel tudom térképezni magamat, hogy ki vagyok, mit akarok, mit fogok majd egyszer csinálni. Tehát most már nem nagyon tudnak eltéríteni engem ezek. Azért mert megnéz engem valaki, mert jaj de barna vagyok, és hogy mit keresek ott az egyetemen, azt gondolom, hogy ez az ő bizonyítványa.” (23 éves lány, egyéb bölcsész szak)

A bizalom hiánya

Ezeknek a tapasztalatoknak az egyik alapvető eredménye a bizalom hiánya. Ezek a fiatalok nem bíznak másokban, nem bíznak a nem-cigányokban, társaikban, tanáraikban, a velük foglalkozó szakemberekben. Ez egy védekezési mechanizmus. A bizalom hiánya már ismert szerepeket és már bevált viselkedési stratégiákat aktivál. Szerepeket játszanak, a jó vagy rossz diák szerepét, a távolságtartót, a flegmát, a visszakozót, amelyek eszközök, ugyanakkor önbeteljesítő jóslatként működhetnek. A szerepek csak idővel és a folyamatosan kimutatott bizalommal kopnak meg. Ebben a folyamatban viszont a lassan-lassan megmutató bizalom nagyon könnyen összetörik. Sokkal könnyebben, mint a nem roma emberek, hallgatók, diákok körében.

Alacsony önértékelés

A többségi társadalom szociális reprezentációjának beépülése identitásukba, a mindennapi diszkrimináció tapasztalata rombolja önértékelésüket, és legtöbbször csökkentértékűség érzéshez vezet, ezáltal gátolja a társas beilleszkedést.

„Itt /fejben/, meg itt /lélekben/ összetörtem. Azt mondtam, hogy én egy gyenge srác vagyok, hogy nem tudom felvenni a magyarokkal a versenyt. Egyszerűen nem vagyok versenyképes, én hülye vagyok. Nem vagyok olyan jó képességű, mint a többiek, egyszerűen én még annál is lejjebb vagyok.” (24 éves fiú, gazdasági szak)

A többségi társadalom cigányokról kialakított szociális reprezentációjának legrombóbb hatása abban áll, hogy elkerülhetetlen a cigány fiatalok számára az ezzel való azonosulás. Kérdéses, hogy létezik-e egyáltalán olyan belső megküzdés, amellyel egészséges módon túl lehet lépni egy a mindennapokat átszövő identitásfenyegetésen, vagy olyan módon kezelni egyáltalán, hogy egy pozitívabb személyes és szociális identitás alakuljon ki.

„Sok gátlásom van emiatt. Sok gátlást szül, belső konfliktust. Múltkor utaztam a buszon, és egy pasi elkezdett bámulni, de tudod úgy bámult, hogy érezte a cigányságodat. És erre teljesen beparáztam, hogy talán izzadságszagom van, de hogy basszus, hát nem lehetek büdös, most zuhanyoztam. De így elkezdtem magam szagolgatni, hogy biztos nem.” (24 éves lány, szoc. szak)

„Ezt az ember nem tudja megszokni. Sokan mondják, hogy á megszoktam már, de amikor hozza a helyzet, és ott van benn a szituációban, és érzi, meg látja, hogy hogyan néznek rá, arra azért nem lehet azt mondani, hogy jaj de jó érzés.” (23 éves lány, egyéb bölcsész szak)

Belső megküzdési lehetőségek

A megfelelő, a fenyegetéseknek ellenállni képes stabil identitás kialakítása hosszú folyamat.

„Ez azért nagyon sok munka, hogy tudjak rajta nevetni. Hogy önmagában is tudja azt, hogy ez így van, és így is érezze. Mert az hogy valaki beszól nekem, és én erőltetett műmosolyt vágok, az csak egy dolog, mert utána magamba zuhanok. És én ezt nem engedem meg senkinek, hogy taccsra vágjon.” (23 éves lány, egyéb bölcsész szak)

Előfordulhat, hogy az egyén sokkal nagyobb fenyegetésnek éli meg a beilleszkedést. Ilyenkor választhatja azt, hogy elkülönül, **izolálódik** a többségi társadalomtól, etnikai hovatartozása válik számára prioritássá a nemzeti identitás teljes visszautasításával összefonódva.

„Szóval egy darabig megpróbálhatod, hogy nem teszed meg ezeket, de ez olyan, mintha magadból veszítenél el egy darabot. Saját magad ellen teszel ilyenkor. Nem lehet úgy élni, hogy mindkettőnek megfelelj, és meg kell hoznod egy döntést. Én megteszem ezeket a dolgokat, akárhogy is néznek rám utána.” (23 éves lány egyéb bölcsész szak)

A belső megküzdést elősegítheti az etnikai kategorizáció fölött álló **önmeghatározás** – én ember vagyok, mint mindenki más –, továbbá egy olyan értékelő dimenzió alkalmazása is, melynek alapján az egyén egy olyan kategorizációs rendszert alkalmaz, ami segíti egy szelektív szűrő kialakítását.

„Mostanában szerintem azzal próbálom magam meggyőzni, ami magára az emberségre is kihat, tehát nem csak arra, hogy cigány vagyok, hanem az, hogy ember, hogy aki nem annyira fontos az én életemben emberileg, akkor abba kár az energia, mert nekem is kevés van már. Ezt próbálom magammal elhitetni.” (24 éves lány, szoc. szak)

A következő idézetben a fenyegetettség kétoldalú, mégis azonos megfogalmazásban jelenik meg, így lehetővé válik a betöltött pozíció **a másság jelentésének újraértelmezése**. Bár ez nem jelent kiutat a helyzetből, a jelentés re-interpretálásán keresztül, enyhíti a fenyegetést.

„Hát nehéz. A családban nem fogadnak el. A családom azt mondja, hogy én más vagyok, meg a külső előítéletes társaság is azt mondja, hogy én más vagyok. Hát nyilván más vagyok. Azt a fajtát nem szeretem, hogy

Horváth Ivetta, PTE BTK Romológia-Pedagógia BA szakos hallgató, 2013 óta a Wislocki Henrik Szakkollégium tagja, ösztöndíjas

Te miben látod a Wislocki Henrik Szakkollégium hasznát, legfőbb küldetését?

„A szakkollégium hasznát abban látom, hogy egy csomó jó dolog van benne. Például itt van ez a könyvtár, ezt tudom megemlíteni: mert akárhova megyek – ide járok 3-4 éve –, és akármelyik tanszéken jártam, sehol nem volt, hogy be lehet ülni, el lehet beszélgetni. Hogyha problémám van, keresek egy könyvet, vagy nem értek egy kifejezést, idegen szót, azt meg tudom kérdezni. Vannak ott emberek, akik jobban értik, és szívesen elmagyarázzák. És ez itt a lényeg, hogy szívesen mondják el. A küldetése az, hogy bennünk, jóformán hátrányos helyzetű egyetemistákban, illetve roma tanulóknak életben tartják azt, hogy igenis csináljuk, amit csinálunk, és hogy itt jó helyen vagyunk, és nem engedik, hogy elfelejtsük, hogy ha már egyszer ide sikerült bekerülni, akkor végig is kell az egészet csinálni. Hát, hogy segítenek, abban, hogyha – ahogy nálam is néha – egy kicsit megszakad a fonal, úgy érzem, hogy elmennék innen, hogy elmenekülnék, azért mindig látok valami kiutat. Mindig mondanak olyat, amitől úgy gondolom, hogy lehet, hogy tovább kéne folytatnom. Igaz, hogy ezekhez a dolgokhoz mind-mind kell szorgalom. Itt azért mégiscsak meg van szabva egy határ, tehát muszáj nekem teljesítenem, mert valamit valamiért. Tudom, hogy dolgom van, ide tartozom, épp ezért megpróbálja az ember.”

ROMOLÓGIA

megkülönböztetnek, de ezt a másik lenyomása érdekében teszik, és mondják azt, hogy én más vagyok. Én azért használom azt, hogy más vagyok, mert én más lehetőségekkel rendelkezem. Más lehetőségeket kaptam, amivel tudtam élni. De persze közben se ide, se oda nem tartozom.” (23 éves fiú, szoc. szak)

A belső megküzdés egy sikeres útját adhatja, ha szintén a jelentés újraértelmezésén keresztül csökkentik a fenyegetettséget, azonban nem pozíciójukat, hanem **a fenyegető helyzetet értelmezik át**, ezáltal képesek lehetnek helyzeti tényezőkné tulajdonítani azt, így sem szociális, sem személyes identitásuk nem sérül.

„Vigyázni kell arra, hogy mire mondjuk azt, hogy ez azért volt, mert én cigány vagyok. Mert akkor önmagunknak okozunk fájdalmat, hogyha minden helyzetben, amiben rosszul érezzük magunkat, azt mondjuk, hogy azért történt, mert cigány vagyok. Igyekszem ezt a kettőt elhatárolni.” (24 éves lány, szoc szak)

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

Interperszonális megküzdési lehetőségek

A társas térben alkalmazható egyik lehetséges megküzdési stratégia a saját csoport letagadása, az **észrevétlenné válás**, asszimiláció.

„Roma vagyok, ezt nem tagadom le, de miért kellene nekem ezt felírni a homlokomra? Szerintem a cigányság egyre inkább asszimilálódik a magyarságba, nem kell ezt ilyen művi dolgokkal hangsúlyozni. Szerintem, aki egyetemre megy, sokkal közelebb áll az értelmiséghez, mint a romához.” (20 éves lány, egyéb bölcsész szak)

Egy másik stratégia, amikor nem elég az a kilépési lehetőség, amit az értelmiségivé válás ad, ezért az egész helyzetből akar **kilépni**, egy olyan országba, (multikulturális) közegebe akar menni, ahol a cigányságával járó negatív tapasztalatok megszűnnek.

„Hiába adom be a pályázatokat, mert az első rostán kiesek, mert xy-nak hívnak. El sem jutok egy interjúig. Nekem itt nincs lehetőségem. Muszáj elmennem ...Igazából nem csalódtam az emberekben. Már nincs min csalódnia. Mindig a rosszabbra kell számítani, és akkor csak pozitív csalódás fog érni. Én utálok Magyarországot. És ez a politika, hogy jaj minek mennek ki a cigányok. Én erre azt szoktam mondani, hogy élj az ő helyébe, és akkor majd megbeszéljük a dolgot.” (24 éves fiú, gazdasági szak)

„Ha már van választási lehetőségem, akkor inkább kimegyek külföldre, és ott kezdek új életet, ahol nem cigány vagy, hanem egy érdekes arcú lány, akit ezért bámulnak meg, és nem azért, mert cigány.” (23 éves lány egyéb bölcsész szak)

„Nem lesz neki egyszerű elhelyezkedni, mert ő csokibb, tehát őrajta jobban látszik, rajta vannak ezek a rasszjegyek, azt mondom neki, hogy amint lesz egy szakmád..., tanulj meg egy nyelvet valahogyan, egy kis szaknyelvet, és utána add el magad külföldön” (23 éves fiú, nyelvész)

Bizonyos élethelyzetekben az előző stratégiák egyike sem alkalmazható, így az egyén kizárólag intrapszichés erőforrásokra támaszkodhat. Ilyen helyzetre példa, amikor a származás láthatósága mellett, a fiatalok végzettségük szerint el tudnak/tudnának helyezkedni, azonban mindkét közösség kirekesztő. Az ebben a helyzetben megjelenő elhúzódozó identitásválság, egyfajta **tudatos problémafókuszált intrapszichés megküzdés**, ez azonban a mai társadalmi viszonyok között egyelőre nem vezet eredményre. Az **elhúzódozó identitásválság** esetében a bizonytalanság nem oldható fel, mivel annak legfőbb oka, hogy mindkét közösség kirekeszti az egyént.

„Ahhoz, hogy a többségi társadalom is el tudjon fogadni, ahhoz nem annak kell lenni, ami. Szerintem. Merthogy ez ilyen kettős. Mert hogyha például másokkal úgy tudom elfogadtatni, hogy tanulok olyan dolgokat,

amit az én cigányságom nem csinál. De hogyha eltanulom azokat a dolgokat, akkor már most cigány vagyok, vagy már nem? És hogyha vissza akarok hozzájuk menni, akkor már nem vagyok az, hiszen már más tudással, vagy egyáltalán más vagyok. És ez nem annyira jó dolog.” (24 éves fiú, nyelvészak)

Ebben az átmeneti állapotban való lét azonban nem csak a két közösség elutasítása miatt alakul ki, hanem az egyénben egymás mellett egyidejűleg jelen lévő ambivalens vágyaknak, és a két közösség összeegyeztethetetlen érték és normarendszerének köszönhetően. Ezáltal az identitásstruktúrában az integrálhatatlan elemek között hasadás képződhet.

„Ezt beszéltük cigány ismerőseimmel, hogy most akkor hova, meg most akkor hová? Oda otthon, ahol szakadt vagy, meg rongyos, vagy pedig ide, ahol így mást kell csinálnod, másképp kell kommunikálnod az emberekkel, meg más a feladatod. És azt beszéltük, hogy rohadt jó érzés hazamenni, és levetni a ruhát, és felhúzni a melegítőt, meg a pólót, és végigmenni az utcán. Meg hogy ők leveszik az ékszereiket. Én is hazamegyek, és leteszem, mert nincs otthon szükség rá. Más az egész. De nekem már nem kell. Én mást szeretnék magamnak, és a családomnak, mint amit én kaptam.” (23 éves lány, szoc. szak)

A többségi társadalom melletti elköteleződés azonban nem szünteti meg az ambivalens viszonyulást a két közösséghez. Az érték és normaváltás jelentése egyben az elutasítást is magában foglalhatja, ezáltal olyan belső konfliktust idézhet elő, amely egész életükön végigkíséri őket.

„Szerintem ez egy rohadt hosszú munka. Merthogy nekem nagyon sok félelmem van. Meg kell tanulni elfogadni, hogy ez normális, az hogy más életet éljek, hogy diplomám legyen. Saját magam számára kell elfogadnom, hogy ez jó dolog. De ez a konfliktus nem fog eltűnni (...) találkozom hasonlókkal, szegény cigány emberekkel, cigánygyerekekkel, és látni fogom majd önmagamot, és nem fog elmúlni, és lelkiismeret furdalásom lesz velük szemben. (...) Nem fog elmúlni, csak meg kell tanulnom kezelni, mert ha nem tanulom meg, akkor összeomlik minden. Ez az élet gyenge lábakon áll, ahol én most vagyok. És azt érzem, hogy bármikor bármi összejöhet, és le tudok zuhanni.”

Ez az átmeneti állapot egy belső bizonytalanságot jelez, a sehova nem tartozás érzését. Ennek az állapotnak a megélése kritikus, mivel az egyén nem találja a helyét a társadalomban, de a rálátásra való képesség és az ekkor uralkodó tudatos, problémafókuszált pszichés állapot miatt van lehetősége a lehető legjobb stratégia megtalálásának.

Zárszó

A fent vázolt társadalmi kontextusokban található reprezentációs mezők, ezek társas térbe való beágyazottsága és az ezekkel való megküzdési lehetőségek az identitás konstruálása során az egyetemista cigány hallgatók, köztük nem mindenkire általánosítható (többek között a két közeg közti szubjektíven értelmezett szakadék, a bőrszín, stigma láthatósága, a negatív tapasztalatok megélése és a kapcsolati háló függvényében), pszichológiai háttérét mutatják be. Ezek a folyamatok arra mutatnak rá, hogy ahol lehetséges, a tanári, tutori, mentori szerepeknek nagy súlya lehet szakmai és egyéni működésükben, nemcsak az egyetemi diploma megszerzése, hanem további boldogulásuk szempontjából is.

Ebben a munkában segíteni kell nekik egy erős és reális énkép kialakításában, amellyel stabil lábakon állnak, és nem inognak meg a mindennapi diszkriminációs tapasztalatok hatására. Ehhez járulhat hozzá a folyamatos, építő jellegű és minél pontosabb visszajelzéseket. **Visszajelzést** adni nem könnyű. Figyelmet kell fordítanunk a részletes pozitív visszajelzésekre, nemcsak szakmai, hanem emberi, viselkedésbeli visszajelzésekre is. Egyrészt a szakmai teljesítményének javítására ösztönző visszajelzéseket, a kudarcok, problémák értelmezésével, másrészt az egyén pozitív megerősítésére, céljainak, lehetőségeinek, befektetett energiájának tudatosításával és méltatásával, korábbi önmagához viszonyított fejlődésének folyamatos elismerésével, elismertetésével. Mindezt párbeszédben, a hallgató folyamatos bevonásával és az általa adott megnyilatkozások, reflexiók elfogadásával. Ez a típusú kapcsolat a kölcsönös bizalom kiépítését is segíti, ami folyamatosan visszahat önértékelésére, illetve segíti a diszkriminációs és másfajta visszajelzések közötti árnyaltabb különbségtételt.

Egy másik kiemelendő eleme a tanári, tutori és mentori munkának a **kapcsolati tőke** kiépítésének segítése. Ezeknek a hallgatóknak az egyetem befejezése után, gyakran nincs más a kezükben, mint amit a tanulmányok során kapnak a mögöttük állóktól. Abból tudnak építkezni, abból tudnak elindulni. Idetartozik a szakmai közegben való ismeretségek, lehetséges publikációk, konferencia látogatások, a szakmai elfogadottság. Azért is, mert a legnehezebb tapasztalatok egyetem után jönnek, és ha nem épül ki köréjük egy kapcsolati háló nehezen fognak boldogulni, nehezen fogják megtalálni a befogadó közösségeket, amikben végre lehetőségük nyílik majd használni az elsajátítottakat, és elsősorban emberként, és nem felcímkezve funkcionálni.

Irodalom

- BINDORFFER Györgyi (2001): Kettős identitás. Etnikai és nemzeti azonosságtudat Dunabogdányban. Új Mandátum kiadó, Budapest.
- BREAKWELL, Glynis Marie (1986): Coping with threatened identities. Methuen, London.
- BREAKWELL, Glynis Marie (1993): Social representations and social identity. In: Papers on social representation. Vol. 2, No. 3, 198-217.
- JOVCHELOVITCH, Sandra (1996): In defence of representations. In: Wagner Wolfgang (szerk): Social representations revisited. Blackwell, Oxford. 121-131.
- LÁSZLÓ János. (2005): A történetek tudománya. Új Mandátum kiadó, Budapest

ROMOLÓGIA

- MOSCOVICI, Serge (1961): La psychanalyse, son image et son public. P.U.F., Paris
- TAJFEL, Henri. (1980): Csoportközi viselkedés, társadalmi összehasonlítás és társadalmi változás. In: CSEPELI, György (szerk.): Előítéletek és csoportközi viszonyok. KJK, Budapest. 25-40.
- WAGNER, Wolfgang – LÁSZLÓ, János (2003): History, identity and social representations as theoretical perspectives in a societal psychology. In: László János – Wagner Wolfgang (szerk.): Theories and controversies in societal psychology. Új Mandátum, Budapest. 7-12.

GALÉRIA

Kalmár Lajos fotója

KITEKINTŐ

- 104 *Ádám Anetta*
Közösség az egyénért, egyén a közösségért –
hátránykompenzáló tehetséggondozás a miskolci
Görögkatolikus Cigány Szakkollégiumban
- 106 *Bíró Boglárka*
A Wlislocki Henrik Szakkollégium
létrehozásának körülményei
- 111 *Demeter Endre*
Intelmek a wlislockisoknak
- 118 *Galántai László*
Az első senior
- 120 *Jenei Teréz*
A nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium
hallgatóinak kisebbségi identitás-mintázatai
- 124 *Trendl Fanni*
Prágában jártunk

Ádám Anetta

Közösség az egyénért, egyén a közösségért – hátránykompenzáló tehetséggondozás a mis- kolci Görögkatolikus Cigány Szakkollégiumban

A tehetséggondozás tradicionális feladata a felsőoktatásnak, szemben a hátránykompenzálással, ami az expanziós folyamatokkal járó új kihívás ebben a szférában. Írásunkban azt mutatjuk be, hogy ezt a két feladatot hogyan ötvözi programjában a Miskolci Görögkatolikus Cigány szakkollégium, miközben fontos társadalmi feladat felvállalására készíti fel hallgatóit. A miskolci szakkollégium a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat részeként egy hátrányos helyzetű régióban, a Miskolci Egyetem hallgatói bázisára épülve működik. Olyan fiatalokat szólítunk meg, akik majd felelős értelmiségiként, szakmájukban kimagasló eredményt nyújtva felvállalják azt a társadalmi küldetést is, ami a cigányság felemelkedésének és a cigány-magyar együttélésnek a segítségét jelenti.

Bár a felsőoktatásban tanuló cigány hallgatók száma valamelyest növekedett az expanziós folyamatok következtében, részvételük a felsőoktatásban még mindig igen alacsony. A szakkollégium azt a háttérrel kívánja biztosítani, ami sokuk mögül szociokulturális hátrányaikból fakadóan hiányzik. A felsőoktatásba már bejutott cigány fiatalok többnyire rendelkeznek sikeres megküzdési stratégiákkal, hiszen kikerülték az oktatási rendszer eddigi lehetséges buktatóit, bejutottak az egyetemre, jellemzően tehetségesebbek a hasonló helyzetben lévő társaiknál. Ugyanakkor számtalan rizikófaktorral kell szembenézni az ő esetükben. Nehéz áthidalni, akárcsak megérteni azt a távolságot, amivel jellemezhető az a környezet, ahonnan indultak és az, ahová igyekeznek: az értelmiségivé válás folyamata során nagy utat kell bejárniuk. Készülni az értelmiségi életformára, de önmagában már az egyetemista lét sokuk számára jelentős kultúra- és életformaváltást jelent. A folyamatos alkalmazkodás belső feszültségeket generálhat, amelyek kihathatnak a személyiség több dimenziójára is. A folyamatos megküzdés állandó stresszhelyzetet jelent számukra. Mivel jellemző hallgatóinkra, hogy közoktatási pályafutásuk során nem megfelelő minőségű oktatásban részesültek, komoly tanulás-módszertani deficitet hozhatnak magukkal. Többen – elsősorban szociális háttérükből fakadóan, önmaguk és családjuk fenntartásának érdekében – rendszeres keresőtevékenységet folytatnak, munkát vállalnak felsőoktatási tanulmányaik mellett.

A szakkollégium minden elemének éppen ezért a hátránykompenzálást és a tehetséggondozást párhuzamosan kell szolgálnia. A szakkollégium a közös munka eredményeként az alábbi változásokat kívánja megcélozni hallgatóinál:

- erősödik az identitástudatuk,
- megtapasztalják az összetartozás erejét, megtanulják ennek értékeit használni,
- új érdekvényesítési módokat sajátítanak el,
- az egyéni szereprepertoárjuk kiszélesedik,
- mélyebb spektrumú szakmai fejlődés lehetősége,
- tudatosabb jövő és pályatervezés,
- segítő-védő közösségben új személyes kapcsolatok születnek.

Magyarországon az expanziós folyamatok rendkívül gyorsan zajlottak le, a hátrányki-egyenlítés formáinak nem volt alkalma kiforrni. A felsőoktatásban jellemzően a következő hátránykompenzáló megoldásokat szokás alkalmazni: ösztöndíjprogramok, mentorálás, kedvezmények, felkészítő programok, új, speciális képzési formák.

A szakkollégium ösztöndíjat folyósít tagjai számára. Általában megfigyelhető a hátrányos helyzetű csoportok részére folyósított felsőoktatási támogatások, ösztöndíjak esetében, hogy – kollektív lelkiismeret furdalást csökkentendő vagy a pozitív diszkrimináció elvét követve – nem kötik a folyósítást speciális egyéni befektetéshez. Ezzel szemben alapelvünk, hogy a valódi támogatás az egyén felelősségvállalására épít, és elvárjuk, hogy a szakkollégista a saját fejlődése, egyetemi és szakkollégiumi előmenetele érdekében tegyen meg minden erőfeszítést. A szakkollégium a szakkollégisták teljesítménye alapján differenciált tanulmányi ösztöndíjat folyósít.

A szakkollégium tanulmányi programjában kiemelt szerepet kapnak azok az egyetemi oktatók, akik *mentori* feladatokat látnak el nálunk. A mentor a szakkollégisták egyetemi tanulmányait segíti, kíséri. Olyan egyetemi szakterülethez kapcsolódó kísérő-vezető, aki hasznos egyéni tanácsokkal, rendszeres kontrollal tereli, hozzásegíti a hallgatót – képességeihez mérten – a legjobb teljesítmény eléréséhez. Széleskörű ismereteit, tapasztalatát és kapcsolatrendszerét felhasználva támogatja és segíti az esetleges tanulási nehézségek leküzdésében, saját érdeklődési irány megtalálásában, kutatási és publikációs tevékenység folytatásában. A mentor a szakmai közösség képviselője, így a hallgató számára is szakmai tekintély, a vele való rendszeres konzultáció viselkedési, kommunikációs mintákat is közvetít.

Kifejezetten a hátránykompenzáló tehetséggondozás eszközeként jelenik meg programunkban az Egyéni Tanulmányi Terv, melyet finnországi minta alapján adaptálunk. Különösen a rövid képzési ciklusok esetén segíti abban a hallgatót, hogy tanulmányait tudatosan tervezze. Szűk értelemben az egyetemi tanulmányait kísérő konkrét folyamatterv, tágabban értelmezve egy egyéni cél- és tevékenységlista, mely tartalmaz szakmai terveket, személyes célokat (rövid és hosszú távra), az egyén erősségeit és fejlesztendő kompetenciáit, tulajdonságait, rendszeres önértékelését. Valójában egy folyamatosan épülő portfólió, mely a hallgató tanulmányait kíséri végig, miközben hozzászoktatja a tudatos tervezéshez.

A háttérben mindeközben formális és informális eszközöket felhasználva arra törekszünk, hogy olyan, egymást segítő, tisztelő és elfogadó közösség kialakulását segítsük, mely felerősíti a konkrét programok és tevékenységek hatását.

Bíró Boglárka

A Wislocki Henrik Szakkollégium létrehozásának körülményei

2002-ben egy nyertes Phare pályázatnak köszönhetően az ország egyetlen Romológia Tanszéke elindított egy projektet, melynek címe: „Regionális tehetséggondozás és szakkollégium létrehozása roma hallgatók számára a munkaerő-piaci versenyhelyzet javítása érdekében”.

A Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszéke ennek keretében létrehozott egy tutori rendszert és mellette párhuzamosan egy szakkollégiumot is elindított. A tutori rendszer és a szakkollégium egy ideig egymást támogatva működtek, majd 2003/2004-es tanévre a tutori rendszer lassan „kihátrált” a szakkollégium mögül, így engedve útjára az új szervezetet. Kezdetben fontos kérdés volt, hogy vajon fenntartható-e egy anyagi eszközökkel nem rendelkező kollégium hosszú távon, úgy hogy közben erős szakkollégiummá váljon. Ma már az a kérdés csupán, hogy mitől lehetett ilyen hosszú távon sikeresen működtetni ezt a romológiával foglalkozó szakkollégiumot. Írásomban a kezdetekről, a fejlődés menetéről, valamint a szakkollégium arculatváltozásairól nyújtok egy összefoglalót.

Szakkollégium

A Romológia Tanszék Phare programja 2002 júniusában indult, a projekt címe: „Regionális **tehetséggondozás és szakkollégium létrehozása roma hallgatók számára a munkaerő-piaci versenyhelyzet javítása érdekében**”. A projekt készítésénél is fontos szempont volt, hogy a térségben tevékenykedő jelentősebb cigány/roma civil szervezeteket bekapcsoljuk a pályázatba, így konzorciumi partnereink voltak a Khetanipe Egyesület és a Zsutipe Egyesület. A civil szervezetek mellett a konzorciumot a Baranya Megyei Munkaügyi Központ, és a Pécs Városi Cigány Kisebbségi Önkormányzata alkotta.

A phare projekt két alappillére épült, melyek egymást támogatták és egymásba fonódva hoztak létre egy komplex egészet. Kiemelt szempontként megjelent, hogy a felsőoktatásba bekerült roma hallgatók ne vesszenek el az egyetem útvesztőjében, valamint a program támogatni kívánta a Pécsi Tudományegyetemre bekerült tehetséges roma fiatalokat, hogy tehetségüknek megfelelően helyet találjanak majd az egyetemen túli életben is, úgy hogy közben nem veszítik el roma identitásukat. A két célhoz két „akció” társult, egyrészt kialakítottunk egy tutori rendszert, és ebből a tutori rendszerből kiindulva, már a tutori rendszerbe bekerült hallgatókkal közösen megalapított-

tuk, a Wlislócki Henrik szakkollégiumot a hallgatók részére. Mivel az egyetemre bekerülő cigány/roma elsőéves hallgató rengeteg kihívással találta/találja szembe magát, ezért szükség egyfajta védőháló-funkció, melyet a kezdetekben már bevezetett a szakkollégium és sok segítséget jelentett az első/másod éves hallgatók számára. A kihívások legtöbb esetben a nem roma hallgatók számára is nehézséget jelentettek (jelentenek a mai napig), mivel a középiskola aránylag egyszerű struktúrája után egy sajátosan új megközelítést kell elsajátítani a hallgatóknak. A bekerült hallgatók legnagyobb problémája már a beiratkozásnál, órafelvételnél, valamint a különböző kérelmek beadásánál kezdődött. A kreditrendszer, az órafelvétel, a beiratkozás, a kollégiumi felvétel, az egyetemi struktúra megismerése olyan sok energiát emészt fel kezdetben, hogy minden mankó, melyet egy szakkollégium, vagy egy tutori rendszer nyújtani tud, nagy segítség az elsősöknek.

„A felsőoktatásba bejutott roma/cigány fiatalok legfontosabb és általánosítható problémái a következők:

- hiányos „általános műveltség”, azaz mindazon kulturális ismeretek és készségek hiányosságai, melyeket a felsőoktatás és a diplomás/középszintű társadalmi csoportok természetes adottságnak tekintenek;
- a fentiekben belül is kiváltképpen az idegen nyelvi ismeretek hiánya;
- „kulturális sokk”, új kultúrákkal való találkozás, és a feldolgozás problémái az itt felsorolt és más tényezőkkel kapcsolatban is;
- izoláció: megszakadt kapcsolatok az eredeti közösséggel, hiányzó új közösségek;
- bizonytalanság az etnikai identitás vállalásában;
- tájékozatlanság a munkaerőpiacon;
- bizonytalan önértékelés;
- befolyásolhatóság, elsodorhatóság.”(CSERTI CSAPÓ, 2002a:11)

A fenti problémák megoldása érdekében kiépítettük a Romológia Tanszék tutori rendszerét a hátrányok mérséklésére és az egyetemre bejutott cigány diákok felsőoktatásban való benntartása, a lemorzsolódás megakadályozása, és a tanulmányi eredményesség növelése érdekében. Kiemelném azt az elsődleges célt, ami 2002-ben meghatározta a programot: minden eszközzel el kell érni, hogy a felsőoktatásba bekerült cigány hallgatók lemorzsolódását megakadályozza a program. Sok esetben a lemorzsolódás nem a kurzusról való kibukás okán következett be, hanem az adminisztrációs hibák hozták hallgatóinkat olyan helyzetbe, hogy félévismétlő legyen (pl. nem vett fel megfelelő számú órát, nem iratkozott be, nem került be kollégiumba stb.)

A tutori rendszerbe bekerült hallgatók a Pécsi Tudományegyetemen tanuló roma cigány diákok voltak, akiket egy-egy tutor segített eligazodni az egyetemi életben. Az elsőéves, néhány esetben másodéves cigány /roma hallgató mellé egy felsőbb éves hallgató/tutor került. A legtöbb esetben három-négy hallgatója lehetett egy tutornak, kiknek munkáját egy vezető tanár, illetve egy vezető tutor irányította. Szakmailag úgy tudták a legtöbb segítséget nyújtani hallgatóiknak a tutorok, ha azonos szakra jártak, ennek ellenére néhányszor a tutor és a hallgató személyiségjegyei, láthatatlan kötődései döntötték el, hogy ki kinek lesz a mentora. A barátságok kialakulásában és a pá-

rok megtalálásában kimagasló szerepe volt egy balatoni nyári tábornak a program elején, mely figyelmet szentelt az önismeretre és a csapatépítésre.

A tutorok fél évre kapták a megbízásukat, mely meghosszabbítása a fél év értékelése után dőlt el, így előfordult, hogy meg kellett válnunk olyan tutortól, aki nem tudta teljesíteni a feladatát.

A rendszerbe összesen 33 diák, 14 tutor és 1 vezető tutor került. Kezdetben vezető tanár hiányában magam láttam el a tutorok vezetői munkáját is, de ebben az időszakban ez a vezető tutori munka rengeteg szervezéssel és adminisztrációval járt, éppen ezért a tényleges szakmai előrelépésre csak akkor kerülhetett sor, amikor a már létrehozott szakkollégium vezető tanárt választott magának, aki felvállalta a tutorok munkájának szakmai segítségét is. Az első hivatalos szakkollégiumi gyűlésen a vezető tanár választás mellett fontos feladatot jelentett egy olyan szabályrendszer kiépítése, amely minden tutorra és vezető tanárra érvényes.

A hallgatóinkat sikerült egy térbe és egy struktúrába szervezni, így a tutori rendszerbe bekerült hallgatók segítségével létrehoztuk a Wlislöcki Henrik Szakkollégiumot, melynek szakkollégiumi működésében kezdetben fontos szerepet kapott a tutori rendszer, ahol a tutor támogató, információs, sokszor baráti segítsége mellett volt egy jelentős elem is, amely hallgatóinkat a mindennapi életben anyagilag is tudta segíteni. A phare pályázatnak köszönhetően egy évig a hallgatókat és az őket segítő tutorokat is ösztöndíjjal támogatta a projekt. A kezdeti mentori tevékenység mellé, már az első évben igyekeztünk kialakítani a klasszikus értelemben vett szakkollégiumot is, mely teret adott azon cigány/roma hallgatók szakmai továbbképzésének, akik alaptanulmányaik mellett még magasabb szintű oktatásra, képzésre tartottak igényt. A szakkollégium fő célja, hogy hozzájáruljon a sokoldalú, piacképes tudású roma értelmiség képzéséhez. „A társadalommal, a szociális viszonyokkal, intézményekkel, társadalmi szervezetekkel, stb. való kapcsolatok minden értelmiségi számára alapvető jelentőségűek, ezért a szakkollégiumban helye volt és van a műszaki, gazdasági, egészségügyi, stb. irányultságú diákoknak éppen úgy, mint a bölcsészeti vagy társadalomtudományi szakok hallgatóinak. Távlati cél volt, hogy a tudományos érdeklődésű diákokat doktori programok felé irányítsuk, és valamennyiük számára kapcsolatokat hozunk létre a munka világával”. (CSERTI CSAPÓ, 2002a:12)

A szakkollégium az alábbi tevékenységeket végezte kezdetben:

- A társadalomtudományos gondolkodás új eredményeinek, irányzatainak bemutatása és alkalmazása.
- A tudományos értekezés stíluselemeinek, formai sajátosságainak gyakorlása (tanulmány, esszé, irodalomjegyzék, hivatkozás, stb.), publikálási lehetőségek.
- A team-munka elsajátítása.
- Előadások, mini konferenciák szervezése
- Alap- és magasabb szintű nyelvtanulási lehetőségek biztosítása (világnyelvek, romani, beás).
- Olyan roma hallgatók bevonása a szakkollégium életébe, akik nem feltétlenül kívánnak szakmai, tudományos munkát végezni, de egyete-

- mi éveik elvégzéséhez segítségre van szükségük (technikai, nyelvtanulási, szakmai)
- Kurzusok indítása a roma kultúra, történelem, közösségek, érdekképviselet, stb. köréből.
  - Kommunikációs tréningek szervezése
  - Szabadidős programok, kulturális és sport-tevékenységek szervezése

Rendszeresen megjelentetünk ezen kívül egy periodikát, amelynek szerkesztésében tutorjaink, diákjaink is részt vesznek, s a szakkollégium életéről, tevékenységéről kaphatnak belőle tájékoztatást az érdeklődők, s gyakorlatot szerezhhetnek a publicisztika területén.

Infrastrukturát biztosítunk minden hallgató számára (számítógép, Internet, fénymásoló, fax stb.), célunk azon lehetőségek technikai és szakmai biztosítása, melyek anyagi és szakmai kapcsolat hiányában nem biztosítottak a roma hallgatóink számára. (CSERTI CSAPÓ, 2002a:12-13)

A túlélés

A phare pályázat kivonulása után komoly küzdelem és munka kezdődött a szakkollégium életbe maradásért, hiszen ahogy előtérbe került a szakkollégium klasszikus értelemben vett szerepe, úgy csappant meg az érdeklődés a szakkollégium iránt. Szükség volt egy tisztújításra, és az új generáció megjelenése mellett a fennmaradáshoz más szakmai tényezők is hozzájárultak. Ilyen szakmai tényező a WHS folyóirat, mely minden tagnak lehetőséget kínált az újságírásra, valamint a saját tanulmányok közzétételére, illetve a folyóirat mellett a Szakkollégium keretén belül kiadásra került a Gypsy Studies – Student, mely a szakkollégiumi tagoknak adott lehetőséget a hivatalos publikálásra, az elkészült szakdolgozatok kiadására. Az aktív tagok ekkor már saját kezben tartva a Szakkollégiumot önálló (a Romológia Tanszéktől független, vagy részben független) programok sorát kezdték megszervezni. Már olyan feladatokat is elláttak, mint pl. saját pályázatok készítése és lebonyolítása, szakestek és egyéb kulturális rendezvények önálló szervezése, konferenciák lebonyolítása, mindezekhez pedig kihasználták a szakkollégiumi WHS szobát és annak infrastruktúráját. A vezető tagok minden esetben nagyon szorosan kapcsolódtak a Romológia Tanszékhez, sok esetben demonstrátorként a tanszéken dolgoztak. Ennek a sodró új lendületnek köszönhetően a tanulmány megírásának napján is működik a Wlislöcki Henrik Szakkollégium.

Irodalom

- CSERTI CSAPÓ Tibor (2002a): A Wlislöcki Henrik Szakkollégium bemutatása. In: Cserti Csapó Tibor (sorozatszerk.): Friss kutatások a romológia körében. Pécs. 9-13.
- CSERTI CSAPÓ Tibor (2002b): A Wlislöcki Henrik Szakkollégium első évének értékelése, tapasztalatai. In: Cserti Csapó Tibor (sorozatszerk.): Friss kutatások a romológia körében. Pécs. 149-156.

ROMOLÓGIA

FORRAY R. Katalin – CSERTI CSAPÓ Tibor (2002): A Wlislócki Henrik Szakkollégium tutori rendszere. In: Cserti Csapó Tibor (sorozatszerk.): Friss kutatások a romológia körében. Pécs. 145-148.

FORRAY R. Katalin (2002): Eredmények és problémák az iskolázásban. In: Forray R. Katalin – Mohácsi Erzsébet (szerk.): Esélyek és korlátok. A magyarországi cigány közösség az ezredfordulón. Pécs. 52-55.

Demeter Endre

Intelmekek a wlislockisoknak

Előjáróban

Alapvetően nem szokás tudományos igényű, ISSN számmal rendelkező lapba az intelmek műfajába tartozó szöveget írni. De akárhogy is próbáltam lebeszélni magam erről mind az alábbi sorok által célzott közönség, mind a mondanivalóm túlfeszített minden más keretet. Ugyanakkor remélem, hogy az ezzel a számmal induló Romológia folyóirat hasábjain nem fog idegenül hatni az intelmek mögött megbújó féltés és aggodalom. Ugyanis a Wislocki Henrik Szakkollégium a következő években nagy dolgok elébe néz.

De mégis honnan veszem a bátorságot, hogy a szakkollégiumok kutatójaként kéretlenül tanácsokkal lássak el egy olyan szakkollégiumot, amelyet – be kell vallanom – nem ismerek sem jobban, sem közelebbről, mint úgy általában bármelyiket? Leginkább ez a bátorság abból fakadhat, hogy hitem szerint a szakkollégiumok a gondolatok szabadáramlásának terepei, ahol a vita lételem, s ahol a vitát önmagáért nem csak űzni lehet, hanem kell is. Bátorságom tehát nem abban áll, hogy soha nem látottaknak intelmeket vetek papírra, hanem abban, hogy intelmeim szükségszerűen vitatandók, elutasítandók – az egyetlen tehát, amit tehetek, hogy próbálok érvelni fontosságuk mellett, és végiggondolásukra biztatni mindenkit. S miként az e műfaj esetében oly fontos, mind intelmeim, mind elveim nem csak a címzetteknek szól, hanem minden roma és nem roma szakkollégium tagjának is.

Ne feledjétek a Chartát!

A jelenlegi Szakkollégium Charta¹ egy húsz éves érlelődési folyamat eredménye, s bár sokak szerint nem tökéletes, mégis azokat az „alapvető feltételeket határozza meg, amelyek a szakkollégiumiség magvát adják”. E mögött az rejlik, hogy a szakkollégium egy speciális, közösségi tehetséggondozó szisztéma, célja a tehetségek számára olyan közeg (DEMETER, 2013a) kialakítása, mely segítségével nem csak nagy tudásúakká válnak a tagok, hanem értelmiségivé. Azaz közösségben élni tudó, közösséget működtetni képes, a közösségük iránt felelősséggel viseltető, tetteikért (és nem tetteikért!) felelősséget vállaló nagy tudású egyénekké. A szakkollégiumok kritériumai nem önmagukban állók, hanem szerves egészet alkotnak, egymást erősítik. Ezek a következők:

autonómia-önkormányzatiság-öntevékenység:

Azaz a szakkollégiumi tagság nem kötelező, hanem választott. Az egyén alapvetően azért vesz benne részt, mert tenni akar: jobba tenni (magát és/vagy a környezetét, közösségét). Alapvető kérdés, hogy ehhez a tenni akaráshoz a rendelkezésre állnak-e az egyén számára azok az erőforrások, melyek lehetővé teszik a fejlődést, fejlesztést. A szakkollégisták számára a válasz egyértelműen az, hogy egyénileg csak részben. Ezért rendkívül fontos a közösség, a közeg, hogy az egyén önmaga lehetőségeit meghaladó teljesítmény elérésére legyen képes társai segítségével². Ezért az egyén és a közösség viszonya szükségszerűen problémás az involválódás, integráció és az erőforrásmérleg³ tekintetében (Lásd kifejtve: BORDÁS-CEGLÉDI, 2012). Éppen ezért nagyon fontos, hogy a szakkollégiumi tagság maga határozhassa meg, hogy kiket, milyen folyamat eredményeként fogad a tagjai közé, illetve zár ki – ez az autonómia kulcsa. Ez azt is jelenti, hogy a szakkollégium közös ügy, s mint ilyenbe a közösség minden tagjának nem csak beleszólási joga van, hanem felelőssége is a működtetésben, melyből az önkormányzatiság fakad.

szakmaiság:

Talán ez a legkevésbé vitatott pont mindközül, hiszen szakkollégium az, ahol a szakkollégisták a felsőoktatási tanulmányaikon túli szakmai munkát folytatnak. Ami viszont lényeges elem az a minőségbiztosítás, melynek meg kell teremtenie a szakmai munka minőségének, mennyiségének és a tagsági viszony fennmaradásának a kapcsolatát – amennyiben ez nem történik meg, akkor nem beszélhetünk szakkollégiumról. (DEMETER-GERŐ-HORZSA 2011:61-62)

A fentiek alapján a közösség szerepének elsődlegesnek kell lennie a minőségbiztosítás folyamatában, és nem csak az autonómia miatt, hanem azért is, mert a szakmai munka prezentálása hozzájárul a „tanulóközösség” (BORDÁS-CEGLÉDI, 2012) interaktív és kritikus közegének létrehozásához, s így egyszerre segíti az egyént és növeli a közösségi tudást.

Éppen ezért, ha valamiféle hiányunk lehet a Szakkollégiumi Chartával szemben az az, hogy nem jelenik meg a kritériumrendszerében a közös(ségi) alkotó munka által létrehozott szakmai produktumok létrehozásának fontossága, mely lehet akár kutatás, kurzus, konferencia vagy kötet, végső soron közös tudás⁴. Bordás és Ceglédi (2012) erre Paavola és Hakkarainen nyomán *artefaktum*ként mint tudástermeléshez kapcsolódó alkotásként hivatkoznak. Éppen ezért is szívből üdvözlendő e folyóirat útra indítása, melybe reméljük, minél több szakkollégisták tollából származó írás helyt fog kapni.

társadalmi problémákra érzékeny értelmiségi réteg kinevelése:

Ez egyszerre jelenti a közélet iránti nyitottságot és tájékozottságot, ennek kapcsán pedig megjelennek a saját empirikus tapasztalatok, például az önkéntes munka fontossága⁵. Ezek együttesen szükségesek a dek-

lasszálódott társadalmi léthelyzetek megértéséhez, átéléséhez, a társadalmi érzékenység kialakulásához. De a szakkollégiumi értelmiségi képennél is tovább megy, s egyrészt fontosnak tartja a különböző mezőkben (politikai, gazdasági, tudományos) a közéleti szerepvállalást, a rászoruló társadalmi rétegek problémáinak artikulálásának képességét, illetve a szakkollégiumi tapasztalatokra alapozott lokális közösségfejlesztést. Ennek alapján a szakkollégiumi mozgalomban résztvevőkről a cigány társadalom irányába egy nagyobb nyitottságot feltételezhetünk.

„a szakkollégium aktív tagságát egyetemisták vagy főiskolások közössége alkotja”:

Olyan jellegű trivialitásnak tűnik ez⁶, hogy könnyen elsikkadunk a lényeg felett, mégpedig, hogy a szakkollégiumok közösségek, mégpedig fluktuáló közösségek, azaz a tagság időben változik. Ez pedig markánsan felveti a szervezeti tudásátadás képességének kérdését. Azaz szakkollégiumi generációknak felelőssége van abban, hogy a következő generációk ugyanolyan vagy még inkább még sikeresebbek legyenek – nem véletlen, hogy a szakkollégium a legcsaládiasabb tehetséggondozó forma, ahol hozzá lehet férni az előző generációk erőforrásaihoz is (kapcsolati tőke). Ehhez a szervezeti kultúrából fakadó megoldásokon túl egy jól működő alumni rendszer is szükséges.

együttlakás:

Az előbb említett családiasságot hivatott megteremteni az együttlakás, mely a Charta legvitatottabb pontja. Nyilvánvaló, hogy az együttlakás növeli a tagok közötti kommunikáció intenzitását, a kooperációt és szükségessé teszi a toleranciát „a másik elviselésének képességét”, azaz elmélyíti az interperszonális kapcsolatokat. Érdemes tehát törekedni rá. De ennél fontosabb a bázis, az a hely, ahol lehet találkozni, kurzust tartani, világot megváltani, tanulni, együtt tenni, autonómnak lenni. Jóval inkább ez az, ami nélkül nem lehet a Charta kritériumainak megfelelő szakkollégiumot működtetni. Ezek azok a közösségi terek, amelyek megfelelő működéséért mindenki felel, ahol együtt kell rendet rakni és takarítani.

A mozgalom befogad

A szakkollégiumi mozgalomnak – mint minden társadalmi mozgalomnak – célja, hogy minél erősebb legyen, s mint minden társadalmi mozgalom ez is értékalapon szerveződik, mely értékeket a Charta rögzít. Így a Charta ismerete és a kritériumok elérésére való törekvés a belépő a szakkollégiumi mozgalomba a szakkollégiumi minősítési rendszeren keresztül. Ennek olyan nyilvánvaló praktikus előnyei vannak, mint az állami pályázati források (főként a Nemzeti Tehetség Program szakkollégiumi működési pályázatának⁷) megnyílása. De ennél többről szól a mozgalomban való részvétel:

ROMOLÓGIA

közös érdekképviseletet, kapcsolatokat és tükröt ad a szakkollégiumi működéshez, azaz érdemes a minél intenzívebb részvételre törekedni.

Ne csak kritizálj, tematizálj!

De a Wlisslocki esetében jóval nagyobbak a lehetőségek, minthogy a mozgalom találkozóin elmondják, hogy mit kéne máshogy, vagy éppen jobban csinálni. Mint már említettem a szakkollégisták esetében a társadalmi érzékenység és nyitottság biztosítja a cigányság sorsa iránti (legalább minimális szintű) érdeklődést. Ugyanakkor az erről való gondolkodás nyilván nem mindennap kerül terítékre a legtöbb szakkollégiumba. Ennek megértéséhez érdemes áttekinteni a szakkollégiumi mozgalmat a tagság etnikai összetétel és a cigánysággal összefüggő témák kapcsán.

	Roma identitás nem felvett szerepet		Roma identitás felvett szerepet	
	Nem roma identitási tag	Van roma identitási tag	Van roma roma identitási tag	Csak roma identitási tag van
Nem a cigánysággal kapcsolatos témák iránti érdeklődés	Szakmai, etnikailag zárt szakkollégium	Szakmai, etnikailag nyitott szakkollégium		
Elit jellegű, cigánysággal kapcsolatos témák iránti érdeklődés	Elit tagok, nem szakkollégium	Felkutatási és társ. rel. szakkollégium		
Mennyi időtöltés, cigánysággal kapcsolatos témák iránti érdeklődés		Romológiai szerep szakkollégium	Etnikailag nyitott, roma szakkollégiumok	Etnikailag zárt roma szakkollégiumok

1. ábra: A szakkollégiumok térképe a roma téma iránti érdeklődés tükrében
Forrás: Demeter (2013b)

A romológiai tematikát vivő, a tagokat nem identitás alapon válogató Wlisslocki, jól láthatóan köztes, hídszerepben van. Egyrészt a nem roma (elit?) szakkollégiumok irányába a cigányság helyzetével kapcsolatban a szakértői szerep magától értetődő, és ez által a leendő értelmiségi (elit) romákról kialakított képe formálható. Míg a roma szakkollégiumok irányába a többségi társadalom leendő értelmiségi generációjának (elitjének?) szempontrendszerét közvetíthető, s ennek kapcsán fontos lehet a Charta szerint szakkollégiumi modell prezentálása. Ennek alapján nagyon fontosnak tartom, hogy a roma szakkollégiumi mozgalom és az Interkollba tömörülő szakkollégiumok között meginduló kommunikációnak és egy esetleges integrálásnak a Wlisslocki a kulcsszereplője.

Az elsődleges cél: kritikai értelmiségi és autonóm személyiség

Igen, erről már volt szó. De mit is jelent az értelmiség és az autonómia az egyén szintjén? Megértést, jobbító szándékot, valamint a függetlenségben gyökerező morális tartást – a helyesen cselekvés képességét. Ezek pedig nem lehetségesek önismeret és önmagunk korlátainak ismerete nélkül, melyek a személyiségfejlődés alapjai is. A szakkollégium mint tanulóközösség konfrontatív közegével alapvetően stimulálja ezen személyiség vonások kiépülését, ehhez viszont közös ügyek, témák, és sok-sok kis csoportos, és az egész közösséget átfogó találkozó kell.

Belsődből fakadjon a tudásvágy

Igen, erről is volt szó: a szakkollégium nem kötelező. Ezt most csak azért vetem fel, mert identitásunk nem más-e, mint az önmagunkról való tudás? Így aztán az etnicitás bármilyen fokú megélése lehet-e kötelező? Vagy lehetnek-e kötelezőek az identitás elmélyítő kurzusok? És a tagsági státusz fennmaradását vagy létrejöttét kell-e identitás kritériumokhoz kötni, vagy csak klasszikus mintára szakmaihoz? (A bizonytalanság így szül az intelmekből kérdéseket...)

Belsődből fakadjon a tettvágy

Remélem, hogy ez is ismerős. Ezért máshogy: potyautasok márpedig mindig lesznek, de csak sejteni lehet, hogy kiből lesz a következő kapitány. Bordás és Ceglédi (2012) úgy véli, hogy a szakkollégiumokban a tagok egy sajátos életpályát futnak be a periferiából a központba. Nyilván a helyzetüknek megfelelően tudnak hozzájárulni a közös tudás létrehozásához, a szervezet működtetéséhez. A szervezet működését és fejlődését az biztosítja, hogy vannak tagok, akik többet adnak vissza, mint amennyit kapnak. Csakhogy egy tanulóközösség esetében a közös tudás létrehozásába fektetett energia egyéni tudást, képességeket és készségeket is fejleszt. Azaz a „szakkollégium annyi, mint amennyit beleteszel”⁸.

A válság hozza a változást

Talán a fentiekből is kiderült már, hogy a szakkollégiumnak szükségszerűen diverzifikált célrendszere van, és ennek megfelelően számos tevékenység fut berkein belül párhuzamosan, ugyanakkor az erőforrások szükségszerűen végesek. A szakkollégiumi működést – az egyesületi típus esetében szükségszerűen – a permanens válság kategóriájával jellemezhetünk (DEMETER, 2013a), mely leegyszerűsítve abból fakad, hogy vagy a közösségi aktivitásra, vagy a szakmai munkára jut több energia, míg a másik terület elhanyagolódik, ez pedig optimálisan hiányérzést generál. A permanens válság legfőbb erénye éppen ez, lehetőséget teremt az új, de a régi tagoknak is a szervezet életébe történő intenzívebb bekapcsolódásra. A Wlilocki esetében a TÁMOP nyúj-

totta lehetőség alapvetően olyan erőforrás hiányos helyzeteket fog teremteni, mely elő fogja segíteni a szakkollégiumi tagok részvételét.

A pénzzel pedig csak okosan

Kelet-Európában szinte mindennel kapcsolatban el lehet mondani, hogy a finanszírozás kiszámíthatatlan. A Wlislócki a Soros támogatás lezárása után egyszer már megta-
pasztalta, hogy ez mit is jelent a gyakorlatban, s ez rendkívül nagy előnye a többi roma szakkollégiummal szemben. Alapvetően fontos tudni és szem előtt tartani, hogy a szakkollégium esetében mit tekintünk alapfunkciónak, és melyek a projekt tevékenységek. A működési stabilitást az biztosítja, hogy az alapfunkciók (felvételiztetés, kurzusok szervezése, kutatások, folyóirat kiadása, konferenciaszervezés, táboroztatás, önkéntes program szervezése, ösztöndíjrendszer működtetése, stb.⁹) ellátása mindenképpen biztosított és fenntartható legyen, akár azokban az időkben is, amikor a szakkollégium semmilyen külső forrásra nem számíthat. Mivel a Wlislócki nem fenntartói típusú szakkollégium így különösen fontosnak tűnik a bevételi források diverzifikálása (DEMETER-HORZSA-GERŐ, 2011:147-150).

Lásd át, tedd átláthatóvá

Feljebb már utáltam rá, hogy a szakkollégium közös ügy, a közösség ügye. Ez azt is jelenti, hogy ehhez az kell, hogy ezeket az ügyeket átlásd, és hogy az ügyek átláthatók, a szakkollégium nyilvános terében megjelenjenek. Ez elengedhetetlen az involválódáshoz, ahhoz, hogy a szakkollégisták be tudjanak kapcsolódni a szakkollégium munkájába, a döntéshozatalba, és ez által a szakkollégium demokráciára neveljen.

Irodalom

- BORDÁS Andrea – Ceglédi Tímea (2012): A debreceni szakkollégiumok mint a tudásmegosztó és tudásteremtő tanulóközösségek szinterei. In: Dusa Ágnes – Kovács Klára – Márkus Zsuzsanna – Nyüsti Szilvia – Sörös Anett (szerk.): Egyetemi élethelyzetek II. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen. 9–54. http://campuslet.unideb.hu/dokumentumok/tanulmanyok/Bordas_Ceglédi_A_szakkollegium_mint_szellemi_kozosseg.pdf [2013. 05. 10.]
- CHIKÁN Attila (2009): Dr. Chikán Attila, a BCE Rajk László szakkollégiumának igazgatója. Interjú. Készítette: Perjés István. *Educatio* 3: 235-240.
- DEMETER Endre – GERŐ Márton – HORZSA Gergely (2011): Szakkollégiumi helyzetkép felmérése. Kutatási jelentés az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet által koordinált „4.1.4 – Minőségfejlesztés a Felsőoktatásban” TÁMOP keretében zajlott kutatásról. http://femip.hu/c/document_library/get_file?uuid=53e02822-86f2-4237-a885-229a35a092e6&groupId=10136 [2013. 05. 10.]

- DEMETER ENDRE (2013): Szakkollégiumok, a tehetség közege In: Felsőoktatási Műhely 2012/4 (Megjelenés alatt)
- DEMETER Endre (2013): A cigány szakkollégiumok kutatásának adekvát módszerei Elhangzott: „Iskola a társadalmi térben és időben IV.” PTE OTDI, Pécs, 2013. április 16-17.

Jegyzetek

- 1 Elérhető: <http://www.szakkoli.hu/oldal/szakkollegiumi-charta>
- 2 Ez a megfogalmazás vegytisztán csak az egyesületi típusú szakkollégiumok esetében áll meg (ahol például a hallgatók, mint tanítványok keresnek mestert). A kisegyetemi típusúak esetében, amelyben mesterek keresnek tanítványt, a segítségnyújtás elsődlegesen az oktatók nyújtják, míg a fenntartói típusú szakkollégiumok esetében a szakkollégiumi finanszírozó biztosítja a segítséget a tagok számára, de ez utóbbi típusok esetekben is a kortárs közösség normát teremtő, segítőhálóként jelenik meg. Fontos még, hogy míg a fenntartói típusú szakkollégiumok esetében a materiális javak (lakhatási infrastruktúra, ösztöndíj) az elsődlegesen vonzóak, addig a másik két típusnál az immateriális javak (tudás, közeg, kapcsolati háló). A szakkollégiumi típusok leírását lásd bővebben. Demeter, Gerő, Horzsa: Szakkollégiumi helyzetkép felmérése című kutatási jelentésben.
- 3 Társak, közösség segítése vs. közösségtől kapott segítség.
- 4 Ennek a közös tudásnak és tudásteremtésnek az alapjának tekinthető a közös nyelv (CHIKÁN, 2009). Különösen azon szakkollégiumok esetében fontos ez, ahol jól lokalizálható szakmai profillal rendelkezik a szakkollégium, de tagjai szakjai heterogének.
- 5 2011-es felmérésünk tanulsága alapján a szakkollégisták 41 százaléka vesz részt önkéntes munkába, míg az országos átlag 11 százalék volt. (DEMETER-GERŐ-HORZSA, 2011:179)
- 6 Ugyanakkor a Bolognai képzési rendszer keretei miatt számos szakkollégium felmerül, hogy ne csak aktív hallgatói jogviszonnyal rendelkezők legyenek teljes jogú tagjaik. Különösen azok esetében, akik elvégeztek egy alapszakot, de a mester szak megkezdése előtt kipróbálnák magukat a munkaerőpiacon is, az ő esetükben egy szakkollégiumi tagság, és az ezzel járó szakmai feladatok elvégzése azt eredményezi, hogy nem esnek ki a tanulási gyakorlatból. (DEMETER-GERŐ-HORZSA, 2011:96-99)
- 7 Utolsó kiírás: <http://www.emet.gov.hu/nemzeti-tehetseg-program/palyazati-felhivasok/felsooktatasban-mukodo>
- 8 Az ELTE Angelusz Róbert Társadalomtudományi Szakkollégium berkeiből származó bölcsesség
- 9 Korántsem gondolom mindet alapfunkciónak. Az alapfunkció megállapításához ismerni kell a szervezet hagyományait és hagyományos tevékenységeit, és törekedni kell az ezek közötti minél nagyobb szinergiára, hogy hatékonyan elősegítsék a szakkollégium céljainak elérését.

Galántai László

Az első senior

Cigány szakkollégiumok – a mobilitás csatornái című előadásomban a cigány szakkollégiumi mozgalom hagyományainak rövid áttekintését adtam, majd ismertettem a szakkollégiumi tagságról történő adatfelvétel első eredményeit.

A szakkollégiumi hagyományok feltérképezése fogalmi és oktatástörténeti szempontból történt. Azonosságokat, párhuzamokat, különbségeket, hasonló célokat kerestem, hogy megérthessem, miként szervesül ez a kezdeményezés a hazai kollégiumi hagyományba.

A szakkollégiumot a modernség intézményeként értelmeztem. A felvilágosodás kapcsolta össze az igazságosságot a startegyenlőséggel és a mobilitás esélyével, ilyen szempontból neveztem modern intézménynek a szakkollégiumot. A polgári társadalom startegyenlőséget hirdetett, ezért válhatott a mobilitás mértéke a társadalom életképességét, működőképességét, és mindenekelőtt igazságosságát jelző mutatóvá. Ez az intézményes oktatással kapcsolódott össze: a felemelkedés lehetőségének színtere az iskola lett. A magyar iskolarendszert kritizálók ezért éppen a mobilitás korlátozottságára hívják fel újra és újra a figyelmet. Ha a magasabb gazdasági és kulturális tőkével rendelkező családok gyermekeinek biztosít csak az oktatás tartós bent maradási és előmenetelt, az a rendszer működési zavarát jelzi. Ha érdemben képes növelni a bekerülők kulturális és társadalmi tőkét, jobb esélyeket biztosítva ezzel a munkaerőpiacon a gazdasági tőke gyarapítására is, akkor ez egy jól működő mozgalom.

A földrajzi okokból eredő látens szelekció különösen jellemző Magyarországon, ennek történeti okai vannak. A trianoni békeszerződés Budapest kivételével, a polgári hagyományokkal rendelkező nagyvárosokat elcsatolta Magyarországtól. Az erősen központosított magyar településhierarchia következménye a közoktatás területileg adott minőségi egyenetlenségében, sőt elérhetőségében jelentkezik. A település, ahová az egyén születik, maga szelekciós tényező, ennek esetleges hatása a szakkollégiumi tagság kérdőíves lekérdezésével jól kimutatható. Ha a tagság mögött működő családok nagyvárosokra, megyeszékhelyekre koncentrálnak, az rossz jel, mert településszerkezeti látens rejtett szelekcióra utal. Ha az adatközlők származása földrajzi elhelyezkedés szerinti heterogenitást mutat, az jó irányt jelez, akkor e tekintetben jól működik a magyar közoktatás, a születés helye nem válik szelekciós tényezővé, nem erodálja a mobilitás esélyeit.

Neveléstörténeti szempontból a szakkollégiumi mozgalmak története abba a nagy történetbe illeszkedik, amely a modern társadalmak erőfeszítéseit írja le a mobilitás és az esélyegyenlőség megteremtéséért a XVII-XVIII. szd. óta. Ennek a magyar neveléstörténet szempontjából meghatározó két nagy hulláma a kora újkori egyházi iskolakollégiumok létrejötte és a Népi Kollégiumok Országos Szövetsége (1939–49). Elő-

adásomban idő hiányában a Nékossal nem foglalkoztam, az egyházi iskolakollégiumok által kínált kutatási szempontok felvetésére törekedtem. A kollégiumi hagyomány egyházi hagyomány, a bevezetésben említett okok miatt a reformáció során született. Számos jelenség, működési, intézményi sajátosság ered innen, amelyek azonosítása és folytatólagosságának vagy éppen hiányának felmutatása új szempontokkal gazdagítja a cigány szakkollégiumi mozgalom kutatását. Az önkormányzatiság, a körzetesség (partikuláris iskolák), a hálózatiság, a tanáregyéniségek szerepe és a tisztségviselők elnevezése maga is ebből a hagyományból származik. A *senori* tisztség eredetileg a nyugat-európai egyetemeken működő, külföldi egyetemisták ösztöndíjával gazdálkodó szervezetek, a *bursák* vezetőit jelölte. Az első magyar senior alkalmasint Méliusz Juhász Péter lehetett.

Adatfelvétel a tagság körében nyílt és zárt kérdéseket is tartalmazó kérdőíves lekerdezésel történt. Az alapsokaság becslésem szerint 150 és 200 fő közé tehető jelen pillanatban, a 2013 tavaszán működő nyolc cigány szakkollégiumban. Az együttlakást nem biztosító *Romaversitast* is szakkollégiumnak tekintettem. Közös kollégiummal a *Wlilocki Henrik Szakkollégium* sem rendelkezik ugyan, de ezt háromnapos hétvégék pótolják, így ennél ez a kutatómódszertani kérdés nem merült fel.

A minta alacsony elemszáma miatt adataim nem reprezentatívak, de bizonyos jelenségek kimutatására alkalmasak, ezek közül csak néhányat ismertetek. Település-szerkezet tekintetében kimutatható a heterogenitás, a válaszadók majdnem a fele kistéleplésről származik. A tudományterületek között a társadalom- és bölcsészettudományok mellett megjelentek a műszaki tudományok is. A cigány szakkollégiumi mozgalom sikerességét mutatja, hogy a válaszadók több mint fele tudományos fozatszerzésre készül.

Projekt nyitó rendezvény, 2013. február 28.

Jenei Teréz

A nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatóinak kisebbségi identitás-mintázatai

A cigány/roma identitás napjainkban a szociológiai, szociálpszichológiai érdeklődés fókuszába került, az utóbbi húsz évben számtalan tanulmány látott napvilágot e témában. A korábbi sokféle megközelítésben közös volt az a felismerés, hogy a többségben meglévő stabil előítélet-rendszerrel szemben még nem alakult ki közmegegyezés a cigányok között saját etnikai identitásuk tartalmáról. Egyes kutatók (CSEPELLI, 1985; RADÓ, 1995) egyenesen „identitásdeficitről” vagy „negatív identitástudatról” (HAVAS, 1995) beszéltek. Ezt erősítette meg Bársony János és Daróczy Ágnes is a 2001-es ÉS-vita egyik cikkében: „A romák saját identitástudatuk meghatározásánál általában a külső etnikai nyomás diktálta előítéletes identitáselemek csapdái között vergődnek, melynek összetevő elemei: a nyomor, az üldözöttség, a zene- és tánchagyomány, a tisztátalanság, az igénytelenség, az agresszivitás és a bűnözés” (BÁRSONY-DARÓCZI, 2001).

Az utóbbi tíz évben végzett identitáskutatások eredményei lassú elmozdulást mutatnak. Ez az elmozdulás részben a kutatói szemlélet, részben pedig az interjúalanyok életében bekövetkezett változás eredménye. Az identitáskutatásokban egyre többször bukkan fel a többes vagy kettős identitás¹ kifejezés, mivel a többségi kultúra és a nemzeti szocializáció a kisebbségben élő etnikai közösségek esetében „többes identitást” eredményezhet (BINDORFFER, 2001).

A Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat kiemelt célja, hogy olyan cigány identitásukat megőrző, keresztyén értelmiségieket neveljenek, akik sokoldalúan képzetek, szakmai munkájukban magas szintre törekednek, nyitottak a fejlődésre, elkötelezettek egyházi közösségeik képviselőit. Kutatásom célja annak vizsgálata, hogy a nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatói milyen kisebbségi identitás-mintázatokkal rendelkeznek. Írásomban kvalitatív kutatásom eredményeiről kívánok beszámolni.

A kutatást Nyíregyházán, az Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatói körében folytattam 2012 decemberében. Félig strukturált interjúkat készítettem tizennégy főiskolai, egyetemi hallgatóval (közülük hat férfi és nyolc nő), akik ekkor már másfél éve voltak a roma szakkollégium tagjai. Mindannyian hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetű családból származnak. A szakkollégiumba való beiratkozáskor cigánynak vallották magukat (Egy hallgató beás, tizenhárom romungró családban él, közülük négyen vegyes házasságban születtek.) Az interjúkat magam készítettem a szakkollégium tantermében. A hallgatókat ekkor már jól ismertem, hiszen heti rendszerességgel találkoztunk a szakkollégiumi foglalkozások keretében.

Az interjúkat a következő kérdések mentén strukturáltam: Milyen családi környezetben nőtt fel? Hogyan viszonyul a cigány/roma kultúrához? Milyen a kapcsolati hálója? Majd egy rövid önjellemzés során arra kértem őket, hogy beszéljenek a cigánysághoz való kötődéseikről, esetleges ellenérzéseikről, és arról, hogyan élik meg cigányságukat.

Jelen írásban az önjellemzés alapján megrajzolható kisebbségi identitástípusokat mutatom be.

A kutatásom kezdetén azt feltételeztem, hogy a hallgatók önjellemzésében a kettős identitás (többségi és kisebbségi), a marginális identitás (identitásválságot mutató), valamint az identitásdeficit fog megjelenni.

A kisebbségi identitástípusok közül kettős identitást tizenkét fő esetben figyeltem meg. Marginális identitás (identitásválság) két fő esetben jelentkezett, identitásdeficit vagy negatív identitás egyetlen esetben sem volt tapasztalható.

A kettős identitásúak között két esetben tapasztaltam azt, hogy a többségi és a kisebbségi identitás egyensúlyban van. Az egyik interjúalany a következőképpen fogalmazta meg ezt: *„Úgy élem az életem, mint magyar származású cigány ember. (...) Nem úgy néznek rám, mint cigány emberre, hanem mint magyarországi cigány emberre, és ugyanannyit érek, mint a nem cigány magyar emberek.”* A másik interjúalany esetében is megfigyelhető a többségi és kisebbségi identitás közötti egyensúlyra való törekvés, de ő beszámol arról is, hogy korábban kisebbségi identitástudata sérült volt: *„Mindig is nehezemre esett beszélni arról, hova is tartozom, mi a véleményem a cigányságról. (...) Kettős identitásom van. Magyarnak és cigánynak is érzem magam. (...)”*

Ősztöndíjasaink

Néha nehezemre esett felvállalni, hogy cigány is vagyok, sőt, volt úgy, hogy úgy tettem, mintha nem is az lennék.” (...) Nekem rengeteget segített abban a roma szakkollégium, hogy elfogadjam magam cigányként is, és hogy ne szégyelljem a származásom.”

A többségi identitás túlsúlya három fő esetében jelentkezett: „Az én édesapám roma származású, az édesanyám magyar. Rajtam és az egyik testvéremen nem is látszanak a külső jegyek, csak a kishúgomon. Lehet, hogy emiatt sokszor érzem önmagamát inkább magyarnak, mint cigánynak.”

„A környezetemben általában engem nem tartottak cigánynak (apám magyar, anyám cigány származású). Szűkebb családomban nem tartottuk a roma szokásokat, nem követtünk hagyományt. Mi is ugyanúgy, mint a keresztszüleim és más cigány rokonaink városban élünk, magyar családok szomszédságában, szinte asszimilálódva a magyar környezetbe. Ha gyermekkoromban kérdeznék erről, bizonyára nem is neveztem volna önmagamát cigánynak. A cigány identitás később, középiskolás koromban tudatosult bennem.”

A kettős identitásúak között a kisebbségi identitás túlsúlya jelentkezett hét fő esetben: „Cigány öntudatban nőttem fel, mint sokan mások. Gyermekkoromban sokáig nem is értettem, hogy mit jelent ez, hiszen mi is magyarul beszéltünk, mint mások. Aztán évekig szenvedtem, míg elfogadtam önmagam. Ma már büszkén vállalom etnikai hovatarozásomat, persze azért magyar is vagyok.”

„A családom minden tagja roma származású és mindig felvállalták. Ennek köszönhetően engem is úgy neveltek a szüleim, hogy mindig bátran vállaljam fel, hogy az vagyok. Persze én magyar is vagyok, és mindig is jól kijöttem a magyar osztálytársaimmal. De mégis inkább a cigányságom a fontosabb.”

„Ami engem illet, cigány-voltom tudatában nőttem fel. Sokáig nem tudtam, miért vagyok cigány, hogy mit jelent az, hogy cigány vagyok. Ennek oka az is lehet, hogy bár tudom, hogy az vagyok, nem úgy neveltek a cigány kultúra szerint, cigány szokások szerint, mivel a szüleim már nem őrzik azokat. Tehát akkor én magyar is vagyok.”

Marginális identitásról két interjúalany esetében beszélhetünk. Az interjúkészítéskor mindketten identitásválságot éltek meg: „Cigány vagyok, de sokszor elegendem van a cigányságomból. Elegendem van a diszcigány-szerepből. Engem ne azért értékeljen valaki, mert cigány vagyok, hanem a valódi teljesítményemért. Ne azért kapjak majd meg egy állást, mert cigányként idáig jutottam, hanem azért, mert jó szakember vagyok. Össze-zavarodtam, magam sem tudom, hogy ki vagyok és mit érek valójában.”

„Nem jó ma cigánynak lenni Magyarországon. Itt nemcsak a negatív megkülönböztetésekről van szó (pedig abból aztán tényleg van bőven), hanem a pozitívról is. Számos pályázat segíti a roma fiatalok boldogulását, amikben egyértelmű kitétel az, hogy csak akkor veheti valaki igénybe a támogatást, ha a cigány kisebbséghez tartozik. Nagyon felháborító lehet ez a többi nem roma fiatal számára. (...) Ezt én így romaként is igazságtalannak találom.”

Összegzésképpen tehát a következő identitásmintázatok vázolhatók fel:

Feltételezésemnek megfelelően az interjúalanyok többsége kettős kötődéssel rendelkezik. Legtöbb esetben ez a kisebbségi (cigány/roma) identitás irányába tolódik el. A hallgatók büszkén, erőteljes érzelmi töltettel beszélnek származásukról. A cigánysághoz való kötődést elsősorban a családból hozzák, de egy hallgató arról is beszámolt, hogy a cigány identitás felvállalásához sokat segített neki a szakkollégium. Biz-

tató az az eredmény, hogy két interjúalany esetében a cigány és magyar identitás egyensúlyban van, ami bizonyára eredményessé teszi számukra a társadalmi integrációt. Két vegyes (cigány-magyar) házasságból származó hallgató esetében a többségi identitás van túlsúlyban. Ehhez mindenképpen hozzájárul az is, hogy kevésbé viselik magukon a rasszjegyeket. Két interjúalany esetében marginális identitásról beszélhetünk. Mindkét esetben a pozitív diszkrimináció következtében alakult ki identitásválság a hallgatókban, nyomasztja őket a „díszcigány” szerep. Feltételezésem ellenére identitásdeficittel nem találkoztam a hallgatók körében.

Kutatásom természetesen korántsem nevezhető reprezentatívnak, de az eredményeim hozzájárulhatnak a nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium kisebbségi identitás-megőrző és erősítő tevékenységéhez.

Irodalom

- BÁRSONY János – DARÓCZI Ágnes (2001): A roma identitás tervezése. *ÉS*, XLV. Évf. 2. sz.
- BINDORFFER Györgyi (2001): *Kettős identitás*. Új mandátum Kiadó, Budapest.
- CSEPELI György (1985): *Nemzeti tudat és érzésvilág Magyarországon a 70-es években*. Múzsák Közművelődési Kiadó, Budapest.
- HAVAS Gábor (1995): A magyarországi romákról. *Szociológiai Szemle* 5. 3–20.
- RADÓ Péter (1995): Egy kisebbségi oktatásfejlesztési koncepció vázlata. *Új Pedagógiai Szemle*, 6. sz. 52–64.
- TÓTH Kinga (2007): A kisebbségi és a többségi identitás viszonyának lehetséges mintázatai. *Századvég*, 43. sz. 37–62.

Jegyzetek

- 1 A kettős identitást egyes szerzők bikulturalizmusként, poliidentitásként, rétegzett identitásként emlegetik. A kettős identitás felfogható sikeres integrációnak is. A modern társadalmakban az ember több társadalmi csoportba tartozhat, többféle társadalmi szerepben kell helytállnia, ami együtt jár azzal, hogy identitása összetett. Szerencsés esetben ezek az identitások egyensúlyban tarthatók, és jól megférnek egymás mellett (TÓTH Kinga, 2007).

Trendl Fanni

Prágában jártunk

2010-ben a Pécsi Tudományegyetem jelentős összeget nyert európai uniós forrásból¹, hogy az egyetemen működő tudományos közösségeket támogassák. Ebben a pályázatban a Bölcsészettudományi Kar Romológia és Nevelésszociológia Tanszékén működő Wlislócki Henrik Szakkollégium a nemzetközi kapcsolatépítést kezdte meg egy csereprogrammal. Az alábbi rövid írás a csereprogram első részéről számol be.

A Pécssett 2001 óta önállóan működő Romológia Tanszék régóta szeretett volna közelebbi kapcsolatot kiépíteni a prágai Károly Egyetemen található Romistika Szemináriummal, melyre a fent említett nyertes pályázat remek alkalmat kínált. Így a Wlislócki Henrik Szakkollégium hat hallgatója (ötven romológia szakos hallgatók, egy fő jelenleg már doktorandusz) 2013. május 5-én nyakába vette az országot és Prágáig meg sem álltak. A kapcsolatfelvétel előzményéhez tartozik, hogy egy prágai egyetemista a Romistika Szemináriumról Magyarországon járt, hogy kutatásokat végezzen a doktori disszertációjához. Ő volt az, aki segítette megszervezni az utat és az ottani szakmai programokat. Alapvetően a célunk az volt, hogy megismerkedjünk az ottani diákokkal, a szeminárium felépítésével, kutatásaikkal, terveikkel. Mind a pécsi Romológia Tanszék, mind a Wlislócki Henrik Szakkollégium számára fontos, hogy nemzetközi irányba is nyissunk, és tágabb ismereteket szerezzünk a hasonló témával foglalkozó tudományos műhelyeken keresztül. Konkrét célunk, hogy az Erasmus program keretében szerződést kössön egymással a Pécsi és Károly Egyetem, hogy a hallgatóink oda-vissza tudjanak vándorolni az intézmények között, így szélesítve a tudományos látóterünket.

Az utazás és a program nagyon feszített volt. Hétfő kora reggel értünk Prágába, melyet kedden éjfélkor már el is hagytunk. Ennek ellenére tartalmas szakmai programokon vettünk részt és a gyönyörű Prágát is volt időnk közelebbről megismerni. Következzen tehát a hallgatók beszámolóiból egy-egy részlet, hiszen értük, miattuk szerveztük meg ezt az utat.

„...Fantasztikus élmény volt apró, közös kapcsolódási pontokat felfedezni az otthon és Prága közt, felfedezni utcácskákat, látni hatalmas épületeket, hallgatni utcazenészeket, akiket a város minden pontján megtalálhatunk. A nagy rácsodálkozások után az egyetemre vezetett az utunk, ahol már a fentebb említett romani órát látogattuk meg. Érdekes, tanulságos – és sajnos furcsa – volt megtapasztalni, hogy egy olyan tanszéken, ami igazából nem is tanszék, csak szeminárium, a hallgatók a harmadik év végére, folyékonyan beszélnek a nyelvet, nem szólalnak meg csehül az órán, sőt romani nyelven vitáznak!” – írta Sztranyovszki Zsófia, romológia-kommunikáció BA szakos hallgató.

„Másnap vendégül láttak minket az egyetemen, ahol meséltek a Romistika Szeminárium történetéről, alapítóiról, mostani működéséről. Bejártuk az egyetem ezen épületét, betekintést nyerhettünk a Szeminárium könyvtárába, könyvtárába. Délután a Romodrom civil szervezet pár képviselőjével találkoztunk, akikkel a csehországi cigányok helyzetéről, a szervezet működéséről és alapvető célkitűzéseiről beszélgettünk. Meséltek nekünk a most futó projektjeikről és eddig elért sikereikről is.” – emlékezik vissza Laboda Georgina, magyar-romológia BA szakos hallgató.

„Amikor megtudtam, hogy mehetek Prágába, nagyon örültem neki, mert még nem igazán volt lehetőségem eljutni külföldre. Egyszer sikerült elmenem Szerbiába, egy táborba ahol kempingeztünk, így igazán az erdőn kívül sok mindent nem láttam. Örültem és meglepődtem, hogy mehetek májusban Prágába egy tanulmányi útra. Nagyon vártam már, emiatt a májust és ennek tiszteletére még egy fényképezőgépet is vettem, hogy minél több emlékem maradjon a hely szépségéről. Aztán hamar eszembe jutott, hogy csehül nem tudok, az angol nyelvtudásom nem az igazi, akkor hogy fogom megérteni és kommunikálni az ottani Romistika Szemináriumon a hallgatókkal? Ettől elment egy kicsit a kedvem. Mindenki mondta, hogy nem lesz ebből probléma, mert vannak a csoportunkba olyanok, akik tudnak és segíteni fognak. A programunk elég sűrű volt Prágában az első nap miután megérkeztünk és letettük a csomagjainkat a szállodában, kicsit felfrissültünk, és elmentünk városnézésre, ami nagyon gyönyörű volt. Délután megnéztünk és meghallgattuk az ottani hallgatók egy romani óráját. Nagyon ér-

Prága, Károly Egyetem, 2013. május 5.

dekes volt, mert szerintem nagyobb figyelmet szentelnek arra, hogy minél többet beszéljenek, és hogy megértsék a nyelvet. A csoport már 3 éve tanulja a romani nyelvet és nagyon ügyesek voltak. Bár én az órából nem értettem sok mindent, mivel nem a romani nyelvet beszélem és tanulom. De nagyjából értettem a hallott szöveg alapján, amit meghallgattak a hallgatók, hogy mit akarnak megfejteni. Együtt, közösen értelmezték és dolgozták fel a szöveget. A szóbeliségre nagy hangsúlyt fektetnek. Az óra után a társasággal elmentünk beülni egy kis vendéglőbe, ahol még lehetett velük beszélgetni. Nagyon barátságosak voltak. Kiderült, hogy a társaságban van egy zenész, aki jazz zenét játszik és este fel fog lépni egy szórakozóhelyen, amint Element Clubnak hívnak. Kedvesen meginvitáltak minket, melyet szívesen elfogadtunk. Másnap a Romistika Szemináriumra látogattunk el, ahol körbevezettek és tartottak nekünk egy tájékoztató órát, ahol bemutatták a tanszéket. Elmesélték a tanszék megalakulását. Fontosnak tartják, hogy aki ide kerül hallgató, minél előbb megtanuljon beszélni romani nyelven. Vannak olyan dolgok, amikkel az ottani tanszék büszkélkedhet, ilyen a Nyelvi Atlasz. Viszont van, amire a mi tanszékünk nagyobb hangsúlyt fektet, ilyen például a kapcsolatépítés. Délutáni programunk része volt, hogy találkoztunk és beszélgettünk a Romodrom Egyesület két tagjával. Nagyon érdekes volt, mert ezen a beszélgetésen keresztül tudhattunk meg egy kicsit többet az ottani cigányok helyzetéről. Az egyesületnek vannak kidolgozott programjai és konkrétan meghatározott célcsoportjai, akikkel foglalkoznak. Van például egy iskola előtti felkészítő program, ahol 2-6 éves korig gyerekekkel foglalkoznak a szülőkkel együtt, közösen. A beszélgetésekből kiderült, hogy a cseh cigányoknak sincs könnyebb dolga. Nem egyszerűbb cigánynak lenni és cigánynak élni Csehországban, mert ott is nagy az előítélet velük szemben” – számolt be részletesen a tapasztalatról Bogdán Angéla, romológia–pedagógia BA szakos hallgató.

„Délután az egyetemen egy romani órán vettünk részt, amit én magam nagyon élveztem, mert jó volt hallani, hogy külföldön is használják a romani nyelvet. Jól esett, hogy hasznosíthattam a nyelvtudásomat, de rá jöttem, hogy még mennyit kell csiszolnom a tudásomon. A nyelvoktatás módszere is nagyon tetszett, főleg, mert gyakorlatorientált volt. Az óra után lehetőség volt beszélgetni a hallgatókkal is, akik elmondták, hogy miért tanulják az egyetemen a romológiát (ott romistika). Másnap az egyetemen a Romistika Szeminárium vezetőségével beszélgettünk, ahol elmondták a szak alakulását és folyamatát. Ami számomra érdekes volt, hogy már 1991 óta foglalkoznak a Romistikával. Elkéserített az, hogy sajnos a mi egyetemünk munkáját nem igazán tudják hasznosítani, mert még nem találhatóak meg elektronikusan, angol nyelven az anyagok” – olvashatjuk Csonka Imre, romológia–pedagógia MA szakos hallgató leírásából.

„...Másnap délelőtt lehetőségünk nyílt a Romistika szak tanáraival találkozni, akik elmesélték a szak kialakulását, beszéltek a tantervről, és a

munkájukat meghatározó, illetve a szakot megalapító személyekről. A szak érdekes módon a Filozófia Tanszéken belül található meg. Nem indul minden évben, így nincsenek túl kevesen az évfolyamindításhoz. A legnagyobb hangsúlyt a nyelvre fektetik, mivel azt vallják, hogy a nyelven keresztül lehet eljutni azokhoz az emberekhez, akiknek az életmódját, kultúráját vizsgálni kívánják. Ennek megfelelően első évben 8 kötelező nyelvóra van hetente, majd második és harmadik évben 6-6 órában tanulják a románit. Közben folyamatosan találkoznak az általuk vizsgált közösség tagjaival. Érdekes volt hallani, hogy mennyi eltérés van az itthoni tanszék módszere és a Károly Egyetem Romistika szakának módszere között. A mi tudásunk sokkal elméletibb, míg a cseh hallgatók számára kötelező a gyakorlat.” – írja Frank Fruzsina, magyartanár–nép- és honismeret tanár, MA szakos hallgató.

A hallgatók beszámolóiból érezhető, hogy fontos tapasztalatokat és ismereteket szerezték, melyek remélhetőleg arra ösztönzik őket, hogy ne csak Magyarországon, hanem Európában gondolkodjanak ezután.

A csereprogram második része 2013. június folyamán zajlik majd, amikor is vendégül láthatjuk a cseh hallgatókat a Pécsi Tudományegyetemen.

Jegyzetek

- ¹ A projekt hivatalos megnevezése: TÁMOP 4.2.2/B-10/1-2010-0029. Tudományos képzés műhelyeinek támogatása a Pécsi Tudományegyetemen.

NAPLÓ

- 129 *Kokas Dóra*
Kitaszítva?
- 131 *Laboda Georgina – Oláh Anita*
Cigány/roma szakkollégiumi mozgalom
- 133 *Sztranyovszki Zsófia*
„Romológia akkor és most” – megint
- 135 *Szolláth Dávid*
Wlislócki Henrik: Az erdélyi cigány népköltészet
- 136 *Kozma Tamás*
Cigány, roma oktatás: európai körkép

Kokas Dóra

Kitaszítva?

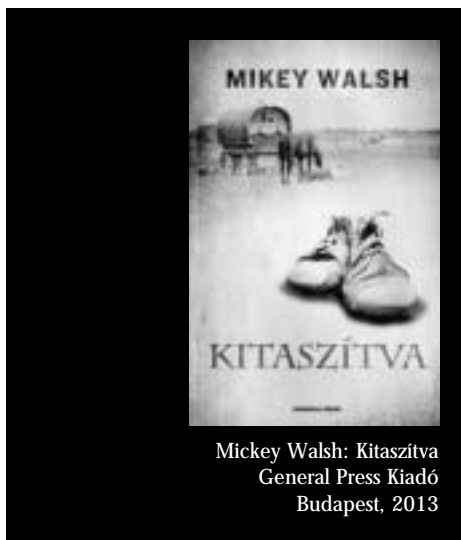
Könyvajánló

A könyv eredeti címe Gypsy boy, vagyis cigány fiú. Nem roma, cigány. Sokat sejtet ez a cím, hiszen az író, a hivatalosan elfogadott, nemzetközi szinten is használt, politikailag korrekt roma kifejezés helyett a – valószínűleg a közösségben, öndefinícióra használt – gypsy (cigány) elnevezést választotta. A cím fontossága azonban elveszik a fordításban, teljesen új értelmezési keretet adva a történetnek is (Kitaszítva).

Mickey Walsh saját élettörténetét és hányatott sorsát osztja meg velünk. Élete nem egyedi, de mindenképpen tipikusnak mondható. A családon belüli erőszak jellemző folyamatának elszenvedője kisgyermek korától. A történet érdekessége épp emiatt nem ebben áll, hiszen számos ilyen történetet hallottunk, olvastunk már. A történet újdonságértéke azokban az életmenet bemutatásában elszórt rövid történetekben, jellemzésekben keresendő, amelyekben képet kaphatunk az angliai vándor cigányság tradícióiról, szokásairól, habitusáról. Számomra, aki a magyarországi cigányság hagyományait jól ismeri, izgalmas volt olvasni ezeket az üdítő színpontokat. Sok új ismeretet nem szereztem, de felfedezhettem a hasonlóságokat, az azonos mintázatokat, mind az életvezetés, mind a nemi szerepek, mind pedig a családszervezés tekintetében, sőt a csoport a romani nyelv egy dialektusát használja. A történetben szereplő közösség a szokásait és nyelvét tekintve a magyarországi oláh cigányságra hasonlít.

Az angliai vándor cigányok közössége ugyanolyan patriarchális alapokra helyezett, mint a magyarországi oláh cigányoké. Ebből kifolyólag azonban kevésbé kerülnek bemutatásra a női karakterek. A főszereplő két nőhöz kötődik: nővéréhez és édesanyjához. Nővérelével kamaszkorukig rendkívül jó, harmonikus testvérkapcsolatot ápolnak, minden körülmények között kiállnak egymásért. Főként a lánytestvér igyekszik mindig megvédeni öccsét apjuk haragjától, és a megalázó verésektől, büntetésektől. Amint azonban idősebbek lesznek, elköltöznek, más családok más gyerekeivel kezdenek el barátkozni, a nővér is kezd eltávolodni testvérétől, és eljut odáig, hogy csúfolja őt fizikai gyengesége miatt.

Mickey édesanyja alacsony iskolai végzettségű, csak fonetikusan tud írni. A közvetlen környezetének, lakókocsijuknak rendben tartására, csinosítgatására sok időt áldoz. Gyermeküket szerető édesanyaként jelenik meg, aki Mickey-t is mindig törekszik megvédeni az apa haragjától, de sajnos nem elég erős hozzá, hogy megakadályozza az ütéseket.

Mickey Walsh: Kitaszítva
General Press Kiadó
Budapest, 2013

ROMOLÓGIA

A főszereplővel szemben olyan elvárásokat támaszt apja, amit nem képes teljesíteni: ugyanolyan sikeres bokszolóvá, harcosná kell válnia, mint amilyen apja volt. Olyannyira fontos ez a küldetés az apának, hogy már a fiú születésekor egy bokszkesztyűs medállal ellátott aranyláncot tesz a gyerek nyakába, és egészen kisgyermek korában elkezd vele edzeni. A fiú azonban nem bírja az ütéseket, gyenge fizikumú. Az apja úgy érzi teljes kudarcot vallott, a fia megszégyenítette a közösség előtt, oda a büszkesége. Azt azonban nem látja be, hogy hiába gyötri, veri, alázta meg nyilvánosan a fiát, ezzel nem a kívánt célt éri el, csak egyre mélyebb gátlásokat idéz elő gyermekében. Az amúgy is sanyarú gyermekkort tetézi a pedofil nagybácsi, aki folyamatos szexuális erőszaknak teszi ki Mickey-t. A fiú megpróbálja elmondani szüleinek, azonban ők nem hisznek neki. Ettől még jobban bezárkózik, kezd beletörődni a sorsába.

A fiú egyetlen öröme, hogy iskolába járhat, ahol az egyik tanár szereti és buzdítja, hogy tanuljon, mert még bármi lehet belőle. A vándor cigányok azonban nem támogatják az iskola látogatását, károsnak ítélik azt. Az egyik legfontosabb, alapvető szabály a vándorok között, hogy gázsókkal (nem cigányokkal) nem érintkeznek, nem barátkoznak, a többségi társadalom intézményeit elutasítják, mert az ilyen kapcsolatok sosem lehetnek gyümölcsözőek. A nem cigányokkal való érintkezés kizárólag a pénzkeresésre korlátozódik: kocsibeállókát készítenek számukra rövid határidőn belül, de nagyon rossz minőségű anyagból a kertvárosi körzetekben és ellopják az autóikat. Azonban arra különösen figyelnek, hogy olyan autót ne kössenek el, amelynek feltételezett tulajdonosa szintén cigány származású. Megfigyeléseik szerint, amelyik autó visszapillantó tükrén rózsafüzér, kereszt,

vagy bokszkesztyű lóg, annak cigány a tulajdonosa. A fiúkat már tizenéves koruktól kezdve tanítják apjuk pénzkeresési fortélyaira, sőt már együtt is dolgoznak. A mintaátadás formáját tekintve nem térnek el a magyarországi példától.

A vándor cigányok gyakran költöznek. A főbb okok az új munkalehetőségek felkutatása, rendőrség elől való menekülés illetve az ír vándorok nagyszámú jelenléte. Mickey gyakran utal rá, hogy mind a hatóságok, mind pedig a közvélemény összekeveri vagy összemossa az angol vándor cigányokat és az ír vándorokat. A legnagyobb, legszembevetőbb különbségként a rendszeret hiányát jelöli meg Mickey: ahová az ír vándorok beteszik a lábukat ott a szeméthegeyek, a rossz közbiztonság és a zaj lesz úrrá.

Egy sokadik költözés után ismerkedik meg a főhős egy kocsmában egy nem cigány fiúval. A srác éveivel idősebb nála, így Mickey is idősebbnek hazudja magát. Tudja, hogy nem barátkozhatna nem cigányokkal, azonban fontos számára, hogy ki tudjon szakadni – még ha csak pár órára is – abból a környezetből, ami annyi nyomorúságot okozott neki. A fiúval való gyakori találkozás és beszélgetés során kezd ráébredni saját szexuális identitására, másságára. A kötődése egyre erősebb és nem marad viszonzás nélkül. Mindketten tisztában vannak azzal, ha Mickey továbbéli a vándor cigányok mindennapi életét, nem lehetnek együtt. Szökést terveznek, amely sokadik próbálkozásra sikerül. A szökést azonban nem hagyja megtorlás nélkül a cigány közösség: hajtóvadászat indul a gázsó fiú után, a családjának zaklatásától sem riadnak vissza, sőt többször életveszélyesen megfenyegetik, meg is verik a szeretőt. A fiú azonban nem fedi fel Mickey hollétét. Sokáig tûr, de nem a végletekig. Szakítanak. Mickey nem tér vissza családjához,

nem kér a további megaláztatásokból. Munkát talál egy nagyvárosban, színiiskolát végez, élvez az életét, egy iskolában tanít drámapedagógiát mint asszisztens. Édesanyjának rendszeresen ír levelet, de mindig más városból adja fel azokat, hogy ne tudják kinyomozni, hol él valójában. Hiányzik neki a családja, de fél apja haragjától.

Néhány év múlva, mint házasság előtt álló felnőtt férfi felveszi édesanyjával a kapcsolatot egy személyes találkozás reményében. Nem is számít rá, de testvérei és nővére is megjelennek anyjuk oldalán. Mickey felfedi titkát családja előtt, akik nem lepődnek meg a bejelentésen és jel-

zik, hogy mindig is sejtették, hogy nem átlagos fiú.

A történet végén minden jóra fordul: a pedofil nagybácsi tetteire fény derül, miután több gyermek szülei is panaszt tettek, Mickey ismét sok időt tölthet családjában és még az apja szíve is megenyhült fia irányába.

Kitaszítva? Nem hiszem. Mickey önként választotta, hogy kiszakad a vándorló közösségből és a saját lábára áll, sőt végül ez a közösség vissza is fogadja őt, mint saját fiát. Mickey nem veszítette el cigány identitását, csak már nem a szigorú tradíciók által szabályozott közösségben éli mindennapjait.

Laboda Georgina – Oláh Anita

Cigány/roma szakkollégiumi mozgalom

Ismertetés a 2013. április 16-17-én megrendezésre kerülő Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudomány Doktori Iskola „Iskola a társadalom térben és időben IV.” című konferencia „Cigány/roma szakkollégiumi mozgalom” szekció előadásairól.

A neveléstudományi kutatások tárgyát képezik a nevelés és oktatás jelen idejű illetve történeti vizsgálódásai. A konferencia elsődleges célja az volt, hogy lehetőséget nyújtson a neveléstudományi ku-

tatásokkal foglalkozó szakembereknek kutatási eredményeik bemutatására és megvitatására. A szekciót Professor Forray R. Katalin nyitotta meg, beszédében elmondta, hogy reméli, az elhangzó előadások valamint az általuk generált viták a későbbiekben további különböző kutatásokhoz adnak majd inspirációt. Felhívta a hallgatóság figyelmét, hogy érdekes kutatási terület lehet az országban lévő szakkollégiumok felkutatása annak céljából, hogy megvizsgáljuk, milyen kapcsolatot ápolnak egymással a szakkollégiumok.

Az első előadást Ádám Anetta tartotta meg, aki a miskolci Görögkatolikus szakkollégiumról beszélt. A szakkollégium diákjai egyetemi boldogulásának segítségét tűzi ki legfontosabb céljaként, továbbá a tanulók identitásának erősítését, valamint társadalmi érzékenységük növelését. Beszéde során kulcskérdésként fogalmazta meg a hátránykompenzálást és a tehetséggondozást.

Ezt követően Péter Mónika előadását hallgathattuk meg *Közösségi szolgálat a*

Görögkatolikus Cigány Szakkollégiumban címmel. Az előadásból megismerhettük a miskolci Görögkatolikus Cigány Szakkollégiumban közösségi szolgálatának működését és eredményeit. 2011 óta működik az említett önkéntes szolgálat, melynek az egyik legnagyobb eredménye az előadó szerint, hogy a hallgatók a kötelező óraszám felül is vállalnak önkéntes munkát. A fogadóintézmények és a szakkollégisták egyaránt pozitívan nyilatkoznak az önkéntes szolgálat eredményességéről.

Őt követte Bíró Boglárka, aki a Wlilocki Henrik Szakkollégium kezdetéről számolt be és elmondta, hogy 2002-ben egy nyertes Phare pályázatnak köszönhetően a Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszéke elindította a tehetséggondozó szakkollégiumot roma hallgatók számára. A szakkollégium részletes programjairól és működéséről ezt követően Trendl Fanni számolt be, aki a Wlilocki Henrik Szakkollégiumban megvalósuló TÁMOP 4.1.1. pályázati konstrukciót ismertette. A pályázatot 2012 februárja és 2015 júliusa között valósítják meg. A szakkollégium tutori és mentori rendszert is működtet hallgatói számára. A hallgatók idegennyelv-oktatásban, önismereti tréningekben, informatikai és kommunikációs, illetve tanulásmódszertani kompetenciafejlesztésben vesznek részt. A szakkollégistáknak önkéntes munkát kell vállalniuk, ezzel elősegítve társadalmi szerepvállalásukat.

Az előadássorozatot Mészáros Ferenc folytatta, aki a Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium igazgatója. Előadásában bemutatta a szakkollégium működését. A célkitűzéseik között szerepel, hogy a tagjai közt legyenek romák és nem romák is. Azt vallják, így indulhat el a hallgatók közötti párbeszéd, kialakul az egymásra utaltság és a kölcsönösség. A továbbiakban Molnár Erzsébet, az Evangélikus Roma Szakkollégiumról beszélt. Az oktatási

program első éveiben a kulturális, spirituális és közismereti ismeretek megszerzését hangsúlyozták a hallgatóik számára. Saját egyházukon belül a szakkollégisták missziós alkalmakon vettek részt, elsősorban „cigány missziókon”. Tanulmányi kirándulásokat, nyelvoktatást, szabadidős programokat és egyházi intézménylátogatásokat szerveztek. A Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat részeként konferenciákon, találkozókra vettek részt, ahol a hallgatók megismerkedhettek egymás szakkollégiumaival és azok intézményi sajátosságaival.

A következő prezentációt Jenei Teréz tartotta *A nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium tagjainak kisebbségi identitás-mintázatai* címmel. Az előadó elmondta, hogy a szakkollégiumi projekt legfontosabb része volt a hallgatók identitásának megőrzése, ezért végzett egy kutatást annak érdekében, hogy kiderítse a szakkollégisták jellemzőit. A 20 szakkollégistából 14 hallgatóval készített interjút. A kutatás eredményeként önbevallás alapján 12 fő kettős identitásúnak vallotta magát, a marginális identitás pedig két főnél jelent meg. Identitás deficitet egyetlen alkalommal sem tapasztalt az előadó, aki hangsúlyozta, hogy fontos a kettős identitású hallgatók esetében a többségi és kisebbségi identitás kiegyensúlyozottsága, és csak így lehet eredményes az integráció.

Ezt követően Kiss Ulrich SJ. beszámolóját hallhattuk, aki a TÁMOP pályázat lehetőségeiről beszélt. Őt követte Huszár András Márton, aki a jezsuita Roma Kollégium és Szakkollégium nevelési és tanulmányi programját ismertette. Beszámolt a kettős identitást támogató programokról, amelyek keretében a diákoknak lehetőségük van a cigány értelmiségi elittel kapcsolatot tartani. Fontos célként jelölte meg a tanulók készségfejlesztését; a diákok ta-

nulhatnak közismereti tárgyakat és részt vehetnek – a szakkollégiumi programkinálta beépített – nyelvoktatásban is.

A konferencia Galántai László előadásával folytatódott, aki előadása során egy kutatást ismertetett, illetve egy történeti áttekintéssel színesítette előadását. Majd Demeter Endrét hallhattuk, aki a szekció utolsó előadójaként a cigány szakkollégi-

umok kutatásának adekvát módszereiről számolt be.

A szekció programját követve megismerhettük a különböző felekezeti szakkollégiumok sajátosságait és egyben hasonlóságait is. Az előadók ismertették kutatási eredményeiket és rávilágítottak a további vizsgálati lehetőségekre, hívta fel a figyelmet Forray R. Katalin záró összegzésében.

Sztranyovszki Zsófia

„Romológia akkor és most” – megint

2012 májusában, hagyományteremtő céllal rendezte meg a Romológia és Nevelésszociológia Tanszék és a Wlislócki Henrik Szakkollégium a „Romológia akkor és most” elnevezésű konferenciáját, ami egyben az első romológus találkozó is volt. Most, 2013. május 10-én ismét megtelt a Pécsi Tudományegyetem Ifjúság úti épületének Alexandra terme, hiszen itt zajlott a II. Romológus Konferencia és találkozó, melyet idén is a szakkollégium rendezett.

A programokat Dr. Orsós Anna tanszékvezető asszony kezdte köszöntőjével, melyben üdvözölte a volt hallgatókat, az előadókat, valamint a meghívott szakembereket, majd felkérte prof. Dr. Forray R. Katalint, tartsa meg előadását „Út a siker felé” címmel. A professzorasszony prezentációjában az 1960-as évektől napjainkig

tartó, a magyarországi cigány/roma kisebbségről szóló politikai törekvéseket mutatta be, valamint beszélt a hazánkban működő szakkollégiumokról is. A plenáris előadás után diszkusszió következett, melyet dr. Beck Zoltán vezetett. A felkért hozzászólók Bíró Boglárka Ph. D. hallgató, Boros Julianna Ph. D. hallgató, Demeter Endre Ph. D. hallgató, Dr. Fehérvári Anikó valamint Marton Melinda Ph. D. hallgató voltak. A vita során a hozzászólók több témát érintettek, ilyen volt például az elit szakkollégiumban való értelmiségivé válás problematikája, vagy a szakkollégiumok feladatának, céljainak meghatározása. (ld. Ütköző rovatunkat – a szerk.)

A diszkusszió után a résztvevők három szekció, a nyelvi, a társadalmi tanulmányok valamint a nevelésszociológia szekció előadásait látogathatták, hallgathatták meg.

A nyelvi szekció vezetője Dr. Bartha Csilla, az MTA Nyelvtudományi Intézet Többsz nyelvűségi Központjának vezetője, opponense pedig Dr. Huszár Ágnes volt, aki a sokszinű és érdekes előadásokat után értékelve elmondta, hogy az előadók széles palettán mozogtak, és azokkal a problémákkal, melyeket kutatásaikban felvetettek a továbbiakban is foglalkozni kell és érdemes!

A társadalmi tanulmányok szekció vezetését Dr. Ladányi János, a Corvinus

ROMOLÓGIA

2. Romológus Konferencia, Nevelésszociológia szekció, 2013. május 10.

Egyetem tanára, opponensi feladatait Dr. Neményi Mária, az MTA Szociológiai Kutatóintézet munkatársa látták el.

A nevelésszociológia szekció vezetője Dr. Fehérvári Anikó, az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet munkatársa, opponense pedig Dr. Torgyik Judit, a Kodolányi János Főiskola Neveléstudományi Tanszék tanszékvezető helyettese volt. Az előadók ebben a szekcióban is több, fontos témát érintettek. Hallhattunk az alsószentmártoni tanodaprogramról, a Wlisslocki Henrik Szakkollégium jelenleg

futó programjairól, valamint roma/cigány tanulók jövőbeni kilátásairól.

Zárásként Kalmár Lajos fotóművész kiállítását tekinthették meg a résztvevők.

Az idei konferencia hasonló hangulatban és eredményességgel telt, mint a tavaly először megrendezett elődje. Apró finomodások természetesen voltak, melyek gördülékenyebbé tették az idei programokat. Úgy vélem fontos lenne, ha további esélyt adnánk az ilyesfajta alkalmaknak, és remélem, hogy a konferencia hagyományává válik az elkövetkezendő évek során.

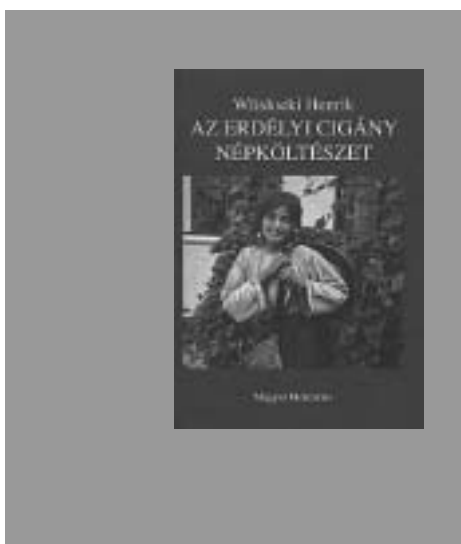
2. Romológus Konferencia, Nevelésszociológia szekció, 2013. május 10.

Szolláth Dávid

Wlislöcki Henrik: Az erdélyi cigány népköltészet

Wlislöcki Henrik *Az erdélyi cigány népköltészet* című tanulmánya 1885-ben jelent meg a Franklini-társulat tudományos-népszerűsítő füzetek sorozatában. Az elsősorban németül publikáló Wlislöcki ekkor már nemzetközileg ismert és elismert tudós, többek között a londoni The Gypsy Lore Societynek is tagja. A tanulmány a cigány nép történetét tárgyalja, és szembeállítja a cigány eredet a XIX. század második felében még élő, de tudományosan már megcáfolt nézeteivel. A korszak tudományosságának megfelelően Wlislöcki a történeti nyelvészet módszerét tekinti alkalmasnak arra, hogy a cigányság eredettörténetét meg lehessen tisztítani a reneszánsz óta elterjedt mitikus elképzelésektől és rosszindulatú előítéletektől. Ebben a törekvésében Rüdigert és Grellmannt, a két XVIII. századi német kutatót tekinti elődjének, valamint méltatlanul elfeledett magyar kortársukat, Vályi Istvánt, aki talán először ismerte fel (1776-ban) a cigány nyelv ind nyelvekkel való rokonságát. Wlislöcki saját kutatásainak jelentőségét a népköltészeti tanulmányokban jelöli meg. A népművészet komparatív megközelítésével folytatható az a munka, amelyet a történeti nyelvészet megkezdett, minthogy a népköltészet olyan ősi elemeket is őriz, amelyek a cigányság kollektív emlékeze-

téből már kihullottak. „Az egyik általam közölt ballada is indirecte a cigányoknak Indiából való származása mellett szól. Mert mit jelenthetne egyebet a „szent folyó” (somán len), mint az indusok szent folyóját, a Gangest?” A XIX. századi, romantikus ihlettségű, herderi szemléletű folklorisztika a népköltészetben a „népszellem”, a Volksgeist kristálytiszta megjelenését ünnepelte, s Wlislöcki is a modern civilizáció torzulásaitól, a század pesszimizmusától való mentességet üdvözli a cigány népdalokban, balladákban, mesékben és közmondásokban. A tanulmány függelékeként saját fordításában közöl ezekből néhányat. A tanulmány felsorol néhány – ma már némileg mulatságosnak tűnő – elméletet, amelyet egy a történeti nyelvészetre és az összehasonlító néprajzra alapozott kutatásnak meg kell cáfolnia. Ezekben a genealógiákban a cigányság hol a kánaániták bibliai népétől, hol a szaracénoktól, hol a német zsidóktól, hol pedig a tatároktól származik. A legelterjedtebb vélekedés szerint Egyiptomból, vagy „Kis-Egyiptomból” elűzött zarándoknépről

volna szó, ennek a legendának a lenyomatát őrzi az angol „gipsy”, a spanyol „egycianos”, stb. közismert etimológiája is. Az egyiptomi származás elméletének elterjedését Wlislócki XV-XVI. századi bolognai, párizsi, frankfurti források alapján követi nyomon, kései továbbélését pedig egy saját néprajzi gyűjtéséből származó adalékkal is alátámasztja: Csík vármegyében még a XIX. század második felében is használták a „pharao népe” megnevezést. A Wlislócki által is elfogadott, akkortájt még újnak számító származáselmélet szerint a cigányság őshazája India északnyugati területein található, s népvándorlásuk az „északi utat” követte, azaz nem a volt Bizánci Császárságon keresztül, hanem a mai Oroszország, Uk-

rajna, Moldávia területein áthaladva érték el Közép-Európát. Wlislócki szerint a nyelv mellett a népköltészetben „konzervált” ősi elemek is bizonyítják az indiai származást: „Főképp klasszikus nyugalom jellemzi a cigány népköltészetet, mely az indusokéval való rokonságát bizonyítja; az indus népköltészet felett is leng ama titkos, méltóságos nyugalom, mely termékeit oly szépen jellemzi.”¹

Jegyzetek

- 1 A cikk eredeti megjelenése: WHS A Wlislócki Henrik Szakkollégium kiadványa, I. évfolyam 1. szám. PTE BTK Romológia Tanszék, 2002. tavasz, 19.

Kozma Tamás

Cigány, roma oktatás: európai körkép

Amerikában, mondja *Maja Miskovic*, a fenti kötet szerkesztője, egyben szerzőtársa is, a romák láthatatlanok maradnak, legalább is a nagypolitika (szövetségi politika, állami politika) szintjén. A helyi politika szintjén nagyon is fölűnnek, megoldási modelleket és megoldatlan problémákat hagyva maguk mögött. De nem mint Európában – ahol a roma/cigány kérdés máig megoldatlan, sőt egyre inkább az. Ez utóbbiról – az európai „roma/cigány” kérdéstről szól az a kötet,

amelyet az idézett szerző és szerkesztő munkájaként az angliai *Routledge Kiadó* a minap jelentetett meg.

A kötet szerzőgárdája imponálóan sokszínű. Megtalálhatjuk benne számos érintett – a roma kérdésben érintett – kelet- és dél-európai ország kutatóit csakúgy, mint a cigány/roma kutatás néhány közismert európai központját, a budapesti CEU-t (Közép-Európai Egyetem), az angliai Hertfordshire Egyetemet, és tegyük hozzá némi büszkeséggel a Pécsi Tudományegyetemet is (Romológia Tanszék). Kik ők? A „nagy öregektől” (*Ian Hancock, Hristo Kyuchukov, Forray R. Katalin*) a közép-nemzedéken át (*Miskovic, Friedman, New*) a kutatásba frissen belépőkig (pl. *Plaut*) mindazok, akiket így vagy úgy megérintett a cigány/roma népesség helyzete, kilátásai, s akik egyként úgy gondolják, hogy a romák élethelyzetéből az oktatásba való bekapcsolódás az egyik – ha nem a legfontosabb – kivezető út. Akadémiai kutatóintézetek (Szerbia, Bulgária), ismert

és kevésbé ismert egyetemek (Magyarország, Nagy-Britannia, Bulgária, USA, Kanada) kutatói és oktatói mellett aktivisták is, akik a nemzetközi szervezetek környékén kezdeményeznek, szerveznek és lobbiznak a cigányság szociálpolitikája és oktatáspolitikája érdekében.

A könyv alcíme is ez: a jó gyakorlatok, a bevált (vagy kísérleti) eljárások és az egyes állami politikák bemutatása. És nemcsak a leírás, hanem a kritika is természetesen. Hiszen a könyvből, mint tükröből a próbálkozások sokaságát, az említésre méltó sikereket és a keserű kudarokat egyaránt megismerhetjük. Közben váltig igaz – sőt, egyre igazabb –, hogy a roma népesség kiútja a fizikai és társadalmi-kulturális gettóból az iskola, aközben az is mind világosabb, hogy a különböző „roma stratégiák” – amelyeket jellegzetesen az európai államok alkottak meg és próbáltak uniós szintre emelni – nem vagy csak igen keveset segítettek. (Maja Miskovic a bevezető tanulmányában keserűen magyarázza el, miként fordult ellenkezőjére az integrációs stratégia, marginalizálva a romákat, akik maguk is egyre kevésbé kívánnak bekapcsolódni az oktatásba – rációfalva a nemes lelkű integrációs politikákra és inklúziós mozgalmakra.

A könyv tanulmányait a szerkesztő három részre osztotta. Az elsőben olyan tanulmányok szerepelnek, amelyek a roma/cigány oktatás elméleti kérdéseit tekintik át a fölvetődő filozófiáktól (valóban segít-e az iskola, és ha igen, miben – Trubeta) az iskolai politikákon keresztül (Teasley, Fidyk) a „roma inklúzió” évtizedének értékeléséig (Curcic, Plaut) és a nyugat-európai társadalompolitikák elmentmondásaiig (Hemseloet). Az olvasó, aki (főleg ha nem szakember, mint e sorok írója) inkább csak a médiából értesülhet a roma/cigány oktatásról és az ezzel

kapcsolatos társadalompolitikai vitákról, könnyen hiheti, hogy olyan problémával került szembe, amelyet csak a politikusok volnának képesek megoldani. A kötet első fejezete ezért is fölvilágosító hatású. Hiszen végre láthatjuk a szakértői munkákat a politikai jelszavak mögött, valamint a valóságot a média sokszor egyoldalú narratívumai mögött.

A második részből főleg esettanulmányokat ismerhetünk meg. Ian Hancock érdekesítő tanulmánya a „roma amerikaiak” iskolai hozzáféréseit és iskolázási esélyeit írja le az Egyesült Államokban – egy körkép, amely szétesettségében is magával ragadó. Marushiakova és Popov bulgáriai esettanulmánya szintén figyelmet keltő – nem mintha nem hallottunk volna a Balkán országainak problémáiról, hanem mert ennyire közelről és személyesen valószínűleg csupán kevesen ismerik. Furray R. Katalin tanulmányának talán legfontosabb mondanivalója az az alig ismert körülmény, hogy a magyarországi roma/cigány oktatás- és társadalompolitika kiemelkedik a kelet- és közép-európai országok politikája közül, és akár

Maja Miskovic (ed): *Roma Education in Europe: Practices, policies and politics.* London, New York: Routledge, 2013

ROMOLÓGIA

modell értékű is lehetne. (Magyarországi tanulmányairól számol be Tremlett is, aki főként etnográfiai módszerekkel gyűjtötte tapasztalatait.)

A harmadik rész egy lépéssel beljebb hatolva a roma/cigány közösségek kulturális sajátosságait és önértelmezési kísérleteit mutatja be. Így az általuk beszélt nyelveket és nyelvjárásokat a Bánátban (*Sikimic, Sorescu-Marinkovic*), a roma/cigány oktatásban megjelenő próbálkozásokat, amelyek fő dilemmája, hogy az inklúzió az asszimiláció felé vihet, az identitás megőrzése viszont a szegregáció felé (New). Friedman és Garaz a középfookú oktatás szerepét tanulmányozza, különösen a „szociális kohézió” (azaz hagyományosabban a társadalmi fölzárkózás) perspektívájából. Van Baar tanulmánya pedig egy számunkra alig ismert világra nyit kilátást: a roma/cigány közösségekben formálódó közös tudásokra.

Ez a gazdag kötet nem az első a hasonló témájú könyvek közt a nemzetközi

színtéren (Miskovic bevezetője szerint is sok ilyen van). Amiben ritka és kiemelkedik a más hasonló gyűjtemény közül, az a színvonal és a nemzetközi reputáció. A Routledge (tkp. a brit Francis és Taylor) kiadó könyvei közé bekerülni nem kis teljesítmény. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy nemcsak a színvonal vezet egy-egy tudományos kiadót, hanem részben a piac meg a tudományos (politikai) divatok. S a roma/cigány tematika manapság már nemcsak az Európai Unió divattémája, hanem egyre több amerikai egyetemé is. Jó érzéssel nyugtázzuk ezt – annál is inkább, mert a Pécsi Tudományegyetem helye is itt van – ezen a szinten, ilyen szerzők közt, ebben a perspektívában. Örömmel ajánljuk tehát Maja Miskovic új könyvét mindazoknak, akik igyekeznek a roma/cigány kérdést a néha szűkeblű hazai vitákból kiszabadítva nemzetközi összefüggésekben is látni, megjeleníteni.